

A
POLITICAI
TUDOMÁNYOK

RENDSZERESEN ELŐADVA

KARVASI ÁGOSTON,

TÖR VÉNYTANÁR, HITES ÜGYVÉD, ENNEKELŐTTE A NAGY-VÁRADI MOST
PEDIG A GYÓRI KIRÁLYI ACADEMIÁBAN A POLITICAI TUDOMÁNYOK, VÁLTÓ
ÉS KERESKEDÉSI JOG RENDES TANÍTÓJA, S TÖBB TEKINTETES NEMES
PRAEDIALIS SZÉKEK TÁBLABIRÁJA ÁLTAL.

HARMADIK KÖTET.

MAGÁBAN FOGLALÓ

A FINÁNCZTUDOMÁNYT.

GYŐRÖTT,

ÖZVEGY STREIBIG KLÁRA BETŰIVEL.

A

FINÁNCTUDOMÁNY

BEVEZETÉS

A

FINÁNCZTUDOMÁNYBA.

§. 1. *A Fináncztudomány fogalma.*

A Fináncziának eredete már némileg előre haladott műveltséget feltesz, a polgári társaságnak műveletlen és egyszerű állapotjában Finánzia nem létezik, a kevés köz szükségek ilyen állapotban a polgároknak személyes szolgálataik által (mellyek vagy közösen vagy sor szerint tételnek) fedeztetnek, mi pedig javakban kívántatik, az vagy a közös birtokban maradt jószágokból, vagy a polgároknak termékekben! adózásaikból állítatik elő, ezen köz szükségeket fedezési mód még Fináncziának nem neveztetetik.

De a polgári társaságnak a műveltségben előrehaladtával a polgároknak saját magános foglalkozásaik a közszolgálatok végetti félbenszakítása felette terhes sőt káros vala, tehát szükségessé vált az eredeti minden polgár által teendő közös szolgálatoktól elállani, és a közszolgálatot csak bizonyos erre különös ügyességgel bíró egyénekre bízni, kiknek folyvást! szolgálataik miatt a többiektől, kik a szolgálattal mentesültek, pénzben pótlás adatik, és ezen változtatás által ered a Finánzia.

A Fináncziatudomány tehát azon elveknek foglalátja, mellyek szerint a statusnak célja elérésére szükséges pénzügyi szerek legczélszerűbben összegyűjtetnek, kezeltetnek, és rendeltetésükre fordítatnak.

§. 2. *A Fináncztudomány meg csak az ujakl kornak szüleménye.*

A Fináncztudomány sokáig mind elméletileg, mind gyakorlatilag parlagon hevert, sőt némelly kevésbé művelt statusban mai napig is ezen állapotban teng, az adók kivetésé-

ben csaknem a múlt század közepéig a Finánczkezelőknek maximájok volt: pénzt ott venni, hol az mutatkozott, minden további nyomozás nélkül: vájjon a közterhek aránylag és igazságosan osztatnak-e fel a polgárok közt vagy nem, és vájjon az illy adókiivetés által nem meritetnek-e ki tán azon források, melyekből az adó bevétetik? Ezen rendszernélküli adókiivetésből a nemzeti vagyonosságra háromló károk a tudósoknak mintegy indokul szolgáltak a felől elmélkedni, miként lehetne a finánczügyeket úgy elrendezni, hogy a status szükségait tökéletesen fedezhesse, de a közterhek a polgárok közt a jogosság szerint, és a nélkül hogy az adózási források jövődre kiaspasztatnának és a nemzeti vagyonosság csökkenést szenvedne, felosztathassanak. Eme vizsgálódásokat leginkább a statusgazdasági tudományban tett haladás sikerítette, mert ezen tudomány által a nemzeti vagyonosság forrásai taglaltattak, miből világossá lett, minő forrásokból elvégre minden adók fizetendők, és minő körülmények alatt azoknak könnyű és tartós viselhetése reménylendő, ezekből pedig folynak a szabályok is, melyek szerint az adó a jogosság szerint a polgárok közt felosztandó.

§. 3. *Fővezérelvek a Fináncztudományban.*

Minthogy a Fináncztudománynak feladása az, hogy a status céljainak elérésére szükséges pénzbéli szerek előállításáról gondoskodjék, s ennél fogva tehát maga e tudomány csak mint a status céljainak alárendelt eszköz mutatkozik, következik hogy a Finánczia rendszabásainak a status céljaival összeütközésbe jönni nem szabad.

Azon statuscéllok, melyekkel a Finánczia rendszabásai összeütközésbe jöhetnek főleg abban állanak, hogy a jogosság mindenben és mindenütt fenntartassék, és mind az egyesek, mind az egész nemzetnek vagyonossága előmozdítassék, azért minden finánczrendszabások a jogosság és a statusgazdaság elvei által határok közé szorítatnak.

A jogosság azt kívánja, hogy a finánczrendszabások senki ellen jogtalanságot ne foglaljanak, hogy tehát a közterhek aránylag *) legyenek a polgárok közt felosztva.

*) Minő arányt in érteni kell, alantabb előadandjuk.

A statusgazdaság pedig azt kívánja, hogy a nemzeti vagyonyosság szaporodásának forrásai kíméltessenek, tehát hogy minden finánczrendszabásokban a czélszerűség és takarékoság szem előtt tartassanak, ebből megítélhetni a viszonyt, melyben a Fináncztudoinány a Statusgazdasági tudománnyal áll.

§. 4. *A Fináncztudománynak felosztása.*

Hogy a status a teendő bevételeit meghatározhassa, szükséges hogy mindenek előtt a kiadásait pontosan ismerje, e részben a statusnak gazdasága a magános gazdaságtól különbözik, mert az utóbbiban a kiadást a bevételhez kell alkalmazni, az előbbiben pedig a bévételt a kiadáshoz kell szabni, de ezt is mindazáltal úgy kell venni, hogy a teendő kiadásokban mindig a polgárok fizetési tehetségére tekintet vétessék, mert a statusnak szükségei közt is kiilömbőség vagy, vannak t. i. sürgetős és nemsürgetős szükségek, gazdagabb nemzet sokra mint célra törekedhetik, mit szegényebb nemzet még nélkülözhet, ennél fogva a Fináncztudománynak első fejezetében a statusnak kiadásairól értekezünk.

A statusnak kiadásai vagy rendesek, vagy -rendkívüliek, az előbbieket a statusnak körülményei miatt állandóul, és csaknem mindig ugyan azon kiterjedésben szükségesek, tehát minden évben előfordulnak, az utóbbiakat pedig csak bizonyos körülmények (p. o. valamely veszélynek elhárítása vagy valamely baleset helyreállítása) szükségessé teszik.

A rendes statuskiadások fedezésére szolgálhatnak azon jövedelmek, mellyeket a domaniál jószágok, az úgy nevezett királyi haszonvételek (regaljogok), az esetleges statusjövedelmek, és a közadók nyújtanak, azért a Fináncztudoinány 2-dik fejezetében a domaniál jószágokról,

A 3-ban a királyi haszonvételekről,

A 4-ben az esetleges statusjövedelmekről, és

Az 5-ben a közadókrol értekezünk.

Rendkívüli szükségekben pedig a status vagy a félretett kincsből magán segít, vagy az adót felemeli, vagy a szükséges summákat kölcsön veszi, vagy végtére elidegenítésekhez folyamodik, azért e tudomány 6-dik fejezetében értekezünk a statuskincsről és az adónak felemeléséről.

A 7-dik fejezetben pedig a statusnak hiteléről, az az a status általi kölcsönvételtől és az elidegenítésekről.

Toldalék gyanánt pedig a Fináncziának kezelésére figyelmünket kiterjesztjük.

ELSŐ FEJEZET.

A statusnak rendes kiadásairól.

§. 5. *Hány fő osztályba soroztathatnak a statusnak kiadásai.*

A statusnak kiadásai legczélszerűbben három fő osztályba Boroztathatnak, az első osztály azon kiadásokat foglalja magában, mellyeket az uralkodó személy szükségeinek fedezése kíván. A 2-dik azon kiadásokat, mellyeket a polgári igazgatás az az a kormányzás okoz és a 3-dik azon kiadásokat, mellyeket a hadi erőnek lábón tartása szükségessé tesz.

§. 6. *Azon kiadások, mellyek az uralkodó személy szükségeinek fedezésére kívántainak.*

Monarchiái kormányalkatban az uralkodó személyt szükségai fedezésére bizonyos jövedelmekkel el kell látni, ezen jövedelmek pedig olly nagyok legyenek, hogy az uralkodó külső fény által is méltóságához illő benyomást a népre tessen, és így a neki járandó tiszteletet, melly működései teljes hathatóságára kívántatik, megerősítse, és hogy kegyelmeket és jótéteményeket is alattvalóira áraszthasson, noha pedig az európai udvaroknak sokféle összeköttetési azoknak intézeteiben bizonyos egyformaságot igénylenek, még is a kevésbé vagyonos, és kisebb statusokban az udvartartás költségeit korlátozni, és nagyobb statusokban is mérsékelni kell, ne hogy az udvarnak mértékfölötti kiadásai által a polgárok vállaira nagy terhek rovasanak, vagy a statuscéloktól a szükséges költségek elvonassanak.

Az uralkodónak fenntartására némelly statusban bizonyos jószágok ki vannak jelevé, miként Magyar Országban, mellyek koronajószágoknak neveztetnek, más országokban az uralkodó szükségei fedezésére kívántaié pénzösszeg a nem-

zetnek képviselőitől az országgyűlésen meghatároztatik, mint Francia, Angol országokban, Baden nagyhercegségben, és ezen meghatározott öszveg civillistának neveztetik, ezen civillista, vagy egy finánczidőszaktól a másikig, vagy pedig az uralkodónak egész életidejére megállapítatik. A meghatározott civillistának hováfordítása egyedül az uralkodó akaratjától függ, de felette czélszerű pontosan meghatározni, minő költségek diaijában a civillistából viselendők, erre nézve az udvari költségek kétfelé oszlanak, t. i. rendesekre, és rendkívüliekre.

A rendesekhez számítani kell:

- 1- ör. Az uralkodónak katulyáját
- 2- or. Az asztali költségeket.
- 3- or. Az udvari épületekre, kertekre.
- 4- er. Az udvari bútorozásra és
- 5- ör. Az udvari istállóra fordítandó költségeket.
- 6- or. Az ajándékokat és jótéteményeket, tovább

7- er. Csupán a pompát és elvezetet illető tárgyakra! kiadásokat, mellyeknél még legelébb megszorításnak helye legyen, ilyen kiadások p. o. mellyek ünnepélyekre, vadászatra, zenére, színjátékra, és különféle gyűjteményekre, könyvtárakra fordítatnak.

Rendkívüli kiadások pedig azok, mellyek az uralkodó család tagjainak kiházásítására, vagy utazások, vagy eltemetések végett történnek.

Némellykor a civillistában a néhai uralkodónak hátrahagyott özvegye, vagy az uralkodó házzal közel rokonságban álló tagok (p. o. a thronörökös) számára jövedelmek (apanagen) határozatnak.

Ugyan ezen közköltségek neméhez nemmonarchiai statusokban (az az Aristocratiai és Democratiai országokban) azon költségek számítandók, mellyeket azon középületek, hol a törvényhozó testület gyűléseit tartja, és a képviselőknek napdíjai okoznak, mellyekhez hasonlók a korlátolt monarchiákban is előfordulnak.

§. 7. *A kormányzásra kívánt aló költségek.*

A kormányzásra kívántató költségek együttvéve az úgy nevezett Civil-etat képezik, ezen költségek részint a széle-

sebb értelemben vett kormányzásnál alkalmazott tisztviselők fizetéseikből, részint a kormányzás végett szükséges egyéb kiadásokból (miilyenek p. o. írószerekre, épületekre, fűtésre s a t. tétetek,) állanak. Ezen költségrovat alá tartoznak:

1- ör. Azon költségek, mellyek a cabinetre, ministeriumokra, statustanácsra, és egyéb központi kormányzésekre fordítatnak.

2- or. Azon költségek, mellyek a statusnak más statusokkal! összekötése miatt szükségesek, miilyenek a költségek, mellyek a status által más országokban tartandó követekre és ügynökökre fordítatnak, ezen követeket és ügynököket hivatásuk helye különbözőse szerint különböző, de mindig képviselési állásukhoz illő fizetéssel el kell látni, ezen költségeket kevesbiteni lehet, ha miként nagyobb statusokban divatban jött, olly követség! hivatalokkal, mellyek nagyobb költségeket kívánnak, csak gazdagabb dynásták felruházthatnak.

Ugyan ezen költségrovathoz tartoznak azon fizetések is, mellnek a követséghez csatolt személyzetnek járnak.

3- or. A kiadások, mellyeket a jogosságszolgáltatás okoz, illy kiadások p. o. azok, mellyek a több fokozata törvényszékekre, a börtönökre, és büntető'intézetekre tétetek.

4- er. A kiadások, mellyeket a policziai intézetek kívánnak, ide tartoznak mind azon intézetek, mellyek által a bátorság fenntartatik, a dolgozóházak, szegényintézetek, tovább az orvosi policziai intézetek, u. m. kórházak, tébolyodottak házai, szülőházak, veszteglő intézetek.

5- ör. A kiadások, mellyeket a nemzetnek művelésére szolgáló intézetek kívánnak, mint az egyház (ha ez tulajdon javakkal nem bír) az oskolák, egyetemek, academiák, könyvtárak, természetgyűjtemények.

6- or. A kiadások, mellyeket a statusgazdasági intézetek kívánnak, p. o. utak, csatornák, vasvonalok építése, folyók szabályozása, jó állatfajok tartása.

7- er. A finánczügyek az az a statusjövedelmeknek bevétele és kezelése szinte költségeket okoznak.

A finánczkezelés felette könnyítetik és egyszerűsittetik, ha a különféle szükségek közt, mellyeket a statuscéllok kívánnak, külömbség tétetik, t. i. az egész statust illető szük-

ségeket, az az azon intézetekéi, niellyeknek léteiből közvetlenül mindjárt az egész statusra háromlik a haszon, k"-lömböztetni kell a helybéli szükségektől, az az olly intézektől, mellyekből a haszon közvetlenül csak bizonyos helyre szorítkozik, mellyeknek léte tehát közvetlenül csak azon hely érdekében áll, az első nemű intézetekre kívántató költségek a közös status pénztárból, az utóbbiak pedig az illető helynek pénztárból viselendők, így p. o. valamely tudományos egyetem vagy fensőbb oskolák olly intézetek, mellyeknek költségei a status által viselendők, ellenben az elemi iskolák költségeinek viselése a helységet, mellyben illy iskolák vannak illeti, (legfőlebb szükség esetében a status által pótló segedelem adathatik) így p. o. az utczai kövezet, községi kórház, utczai kivilágítás, szegényház, tűzoltóintézetek, a községi igazgatás költségei, mind ezek a helybéli szükségek közé sorozandók.

A kormány a helybéli szükségek eránti gondoskodást magokra a községekre bízza, mert ezek által azoknak fedezése jobban és nagyobb takarékoszággal történik, minthogy minden község érdekében lesz illy nemű szükségeket legkisebb költséggel fedezni, ez a jogosszággal is jobban megegyezik, mert a jogosság azt kívánja, hogy a statusnak egjik része sem a másik résznek, mellynek tán több szükségéi vannak (mint p. o. valamely nagy városnak) kedvezésére terheltessék. Szinte ha kerületekre vagy tartományokra vagy a status felosztva az egyes kerület vagy tartomány külön szükségéit az egész status szükségéitől különböztetni kell, és azoknak fedezését az illető kerületre vagy tartományokra bízni kell, és ezen elven alapszik Magyar Országban is a házi az az megyei vagy városi szoros értelemben, és a hadi az az közös pénztár közti különbség.

8. *A hadi erőnek lábontartására kívántató költségek.*

Felette nagyok azon költségek, mellyeket az európai statusok mai állásában a hadi erőnek lábontartására kívántainak, ezen költségek némelly statisticusok kiszámításai szerint többnyire a köz kiadásoknak két harmadát teszik, ezen kiállítások történnek a hadi seregek zsoldjára és felruházására, az erősségek fenntartására, tovább a különféle fegyverek, és

más hadi eszközök megszerzésére, hadi gyakorlatokra (Manoeuvres) katonai iskolákra, hadi kormánysszékekre, és tengerészettel bíró statusban a hadi tengerészeire is.

Az állandó hadi erőnek tartása mind addig szükséges marad, még minden nagyobb statusok annak megszüntetése iránt egymással nem egyezkednek, mert az állandó katonasággal ellátott statusnak más azt nélkülöző statusok ellenében nagy tulnyomossága volna, mi az utóbbiak függetlenségét veszélybe hozhatná, azért a felállítandó hadi erőnek mértékében a hadi erőre, mellyet külföldi statusok lábön tartanak, és a tőlök félhető veszély nagyságára kell tekinteni, az állandó katonaság szaporításában a statusok újabb időkben mintegy vetélkedtek, mi által a köz kiadások a polgárok nagy terheltetésére felette szaporodtak, ezen kiadások nagyon fognak kissebbülni, ha a kormányok a nemzetek joga uralkodását szeghetlen elvül elfogadják, és a status belső kifejlődésének külső elfoglalások felett elsőbbséget adandnak, addig is pedig, a mennyire lehet a hadi erőre kívántató költségeket kevesíteni kell, ez pedig történik 1-ör ha az állandó katonaság a lehető minimumra szorítatik, és a polgár-honvédi rendszer (fanbrvefjr) vagy is nemzeti őrsereg behozatik, ez pedig abban áll, hogy a honnak ifjabb polgárai a nélkül, hogy polgári foglalkozásaiktól hosszabb időre elvonatnának, és a rendes katonák közé soroztatnának, csak évenként bizonyos időig (p. o. 3 hétig) a fegyverben gyakoroltatnak, illy nemzeti őrsereg behozatásával az állandó katonaság kevesbitésének leginkább a gyalogságnál (kevésbé a lovasságnál és pattantyusságnál) helye lehet, azért elég lesz csak tetemes számú tiszteteket, és a közlegényekből törzsököket tartani, melylyek veszély esetében a nemzeti őrsereget magokhoz vonván, és a még hiányzó ügyességet vele közölvén, a hont evvel egygyütt védik, illy módon a katonatartási költségek felette kevesbülnek.

2- or. Ha a nagy fényűzés a katonák ruházásában elkerültetik.

3- or. Ha szerfölötti főtisztek nem tartatnak.

4- er. Ha a rendes katonák is néha bizonyos időre szabadságra bocsájtatnak.

5- ör. Ha felette költséges hadi gyakorlatok nem tartatnak.

§. 9. *A statusnak rendkívüli kiadásai.*

Gyakran rendkívüli kiadások is szükségesek, mellyeknek fedezésére a statusnak rendes jövedelmei elégtelenek, illy rendkívüli kiadások háromféle neműek lehetnek t. i. 1-ör olyanok mellyek valamely baleset (p. o. pestis, árvíz, éhség) elhárítására, vagy legalább annak következményei enyhítésére történnek. 2-or olyanok, mellyek a nemzet állapotának jobbitására történnek, p. o. csatornák, töltések építésére, mocsárok kiszáritására s a t. ezek ha rendeltetésükre czélszerűen fordittatnak, a nemzetnek tevőleges hasznot hajtának, mert a nemzeti vagyonosság szaporodását eszközük. 3-or olyanok, mellyeket valamely háború viselése szükségessé tesz, minden status béke idejében is hadi erőre költségeskedni kénytelen, ne hogy háborúba keveredvén készületlen találtassák, de még is háború idejében az erre kívántató költségek nagyobbodnak, mert akkor a katonaság számát és zsoldját szaporítani, és sok olly hadi eszközt szerezni kell, mellyek béke idején szükségtelenek, a hadi költségek nagyságára nézve egyébiránt sok függ a háborúnak mikénti kimenetelétől, és attól, vájjon a nemzetnek saját territóriuma vagy pedig idegen föld volt e a háborúnak színhelye, az első esetben háború után is sok költség teendő.

Jó finánczkezelésben mindig arra is lesz tekintet, hogy az első és másodnemű kiadásokra tartalékalap (Sícfcrcvcfonb) létezzon, mellyből azok valamennyire fedeztetethetnek.

A hadviselésre kívántató nagy rendkívüli kiadások rendszerint szükségessé teszik, hogy a status adósságokat tegyen, minthogy pedig azokat a háború elvégeztével még ritkán fizetheti vissza, azért azoknak kamatai, noha rendkívüli szükségből erednek, rendes status kiadásává változnak.

§. 10. *Általános szabályok a kiadásokra nézve.*

Minthogy a vagyonosság állapota különböző nemzeteknél igen különbözik, azért nem minden nemzet a köz czélok elérésére egyenlő kiadásokat tehet, minő határig valamely nemzet a köz kiadásaiban a polgárok terheltetése nélkül* kül terjeszkedhetik, az ország statistikai adataiból kiviláglik, mindazáltal a köz kiadásokban! takarékoság minden nem-

zetnél majd nagyobb majd kisebb mértékben szükséges marad, azért minden kiadás így történjék, hogy a mennyire lehet, ugyan azon cél legkevesebb költséggel eléressék, és kevésbé szükséges célokra azon pénzek' ne fordítottassanak, mellyek szükségesebb célokra kívántatnak, de a takarékosági elv rosszul alkalmaztatnék, ha olly kiadások is abban hagyatnának, mellyektől a közjó lényegileg függ, átaljában a kiadásokra nézve azon elv áll, hogy minekutánna valamelly intézetnek szükségessége vagy haszna bizonyos, és a kiadás reá meghatározottatott, arra annyi költség fordítottassék, hogy céljának tökéletesen megfeleljen.

Ezen általános elvből következik 1-ör. Ha a statusnak különféle szereket megszerezni kell, nem azokat veendi épen, mellyek legolcsóbbak, hanem mellyek legjobbak, ha mindjárt drágábbak, kivéven ha az előbbiek is ugyan azon hasznot hajtánának. 2-or. Ha a status épületeket állít fel, azon iparkodjék, hogy azok tartósan és céljuknak megfelelőleg építessenek, és a status méltóságához is illők legyenek. 3-or. Ha a status magánosokkal akár építések akár különféle szerek szállítása végett szerződéseket köt, ne tegyen olly feltételeket, mellyeknek megtartása lehetetlen.

Az igazgatás minden nemében legtöbb kiadások történnek a statutisztviselők fizetésére, és azok nyugdíjaira, ezen kiadások kevesbitethetnek 1-ör ha a hivatalos eljárásból a felesleges formaszerekségek eltávolítatnak, mi által kevesebb tisztviselő szükséges lesz. 2-or. Ha nem több tisztviselő alkalmaztatik, mint a hány az előforduló ügyek jó ellátására kívántatik. 3-or. Ha minden egyes hivatalra kiszabott fizetés csak olly nagy, minőt a hivatalnak minémúsége kíván, a fizetéseknek meghatározásában leginkább a különféle hivattal összekötött rangra, az ahoz kívántató ügyességre, tudományos készülségre, és vele járó fáradságra és felelőségre kell tekinteni, nagy hiba követtetik el, ha a felsőbb tisztviselők fizetései igen bőkezűleg, az alsóbbaké pedig felette szüiken kiméretnek, átaljában szükséges minden statutisztviselőt annyi fizetéssel ellátni, hogy családukkal állásukhoz Előleg élni, és magokat egészen hivataluknak szentelni képesek legyenek, ne hogy külömb megvesztegetésekre tár kapu hagyassák, és ne hogy a statutisztek az élelmi gon-

dók miatt a hivataluk iránti kedvtől buzgóságtól, sőt az ügyeségtől is megfosztassanak, vagy más a hivatalukkal össze nem férő keresetmóddal is foglalkodni kényteleníttessenek; a hivatalosok fizetései elégtelenségéből eredő károk sokkal nagyobbak, mint az illy kissebitett kiadásokból eredő haszon.

Mint hogy a statustiszt fizetéséből vagyont ritkán szerezhet, azért néki akkor midőn élemedettsége, vagy más ok miatt hivatalára tehetetlen lesz, a status pénztárából az előbbi fizetéséhez és a szolgálatja idejéhez arányban álló nyugdíj adassék, -ugyan azon arányban álló nyugdíj a hivatalosnak hátrahagyott özvegyének és árváinak (az utóbbiaknak bizonyos korig) és pedig nem kegyelem, hanem törvényes illetményképen adassék.

Ezen utóbbi költségek kevesbülnek ha a status özvegyi nyugdíjintézetet létre hoz, mellynek pénztárába minden tisztviselő különbség nélkül vájjon házas vagy nőtelen, és vájjon sok vagy kevés gyermeke vagyon, a fizetésének bizonyos részét évenként letenni köteleztetik, azért a tisztviselő úgy legyen fizetve, hogy élelmezésén kívül ezen intézetbe is a kívántató betéteit tehesse, ez illy intézetnek elrendezése és a betéteinek nagyságának meghatározása a politikai számvetésen alapszik, *) kezelése pedig illy intézetnek a kormányának szigorú felügyelése alatt történjék.

§. 11. *A statushudget.*

Valamint a magános gazdaságnál a gazdaságnak jó karban fenntartására mulhatlanul kívántatik, hogy a kiadások a bevétellel gyakran összehasonlitassanak, és a gazdasági ügyek úgy elrendeztessenek, hogy a kiadások a bevételnél

*) Hogy illy intézet szilárd hasisra alapitathassék a politikai számvetésnek e következő adatokat kikutatni kell, 1-ör. Bizonyos számu tisztviselők közt a házasoknak valószínű számát. 2-ör. Ezen házasok koruk szerint hogyan osztályzandók. 3-ör. Ezen adatok után mellyik az özvegyek valószínű száma és azoknak élettartása özvegyi állapotban. 4-er. A statustisztek árváiknak hihető száma, és hányán ezek közül mind árvák évenkénti segedelmet kapjanak, az illy kiszámítás csak idővel több évi tapasztalás után lehet tökéletesebb.

nagyobbak ne legyenek, úgy a status pénzügyi helyes kezelésére és rendben tartására szinte szükséges, hogy a kiadások a bevételekkel egyensúlyba hozassanak, ne hogy a status pénzügyi állapotjában kártékony deficit erjedjen, ez pedig eszközölhető, ha a bizonyos idő alatt teendő kiadások nem különben mint a bevételek, melyekből azok fedezendőek, előre meghatározatnak, tehát egy pénzügyi terv, mely bizonyos időre sinormértékül szolgáljon, kidolgoztatik, ha illy pénzügyi terv a statushatalom által elfogadtatik, és életbe léptetése végett megállapítatik, statusbudgetnek neveztetik, a statusbudgetből tehát mind a status kiadásainak, mind bevételeinek világos áttekintete szereztethetik, mindenik statusbudget két főrésze oszlik, t. i. a bevételi és kiadási budgetre, a budget a statuskiadásoknak és bevételeknek összes sommáit a főrovatok (í>auptrubrifcn) szerint terjeszti elő, mindenik főrovat azonban az ahoz tartozó alnemű rovatokat (fpcjicíie Síit³ britten) foglalja magában.

A budgetben foglalt kiadások és bevételek bizonyosokra, és bizonytalánokra oszlanak el, az első azok, melyeknek mind nagysága, mind ideje bizonyos, az utóbbiak azok, melyeknek bekövetkezése is kétséges, vagy ha az bizonyos is, még is nagysága és egyéb körülményei bizonytalánok.

Alkotmányos statusokban a budget többnyire az országgyűlésen a nemzet képviselői hozzájárulása által megállapítatik, ennek hasisul azon budgetterv szolgál, melyet a kormány őszintén a nemzet képviselőinek elébe terjeszt, ezen tervben felállított kiadások szükségességét, és mind ezen kiadásoknak mind a bevételeknek a valósággal megegyezését a törvényekből, oklevelekből és számadásokból bizonyítani szükséges, ezen budgettervnek egyes pontjai azután a nemzet képviselői által szoros meghányás alá vétetnek, és néha a körülmények szerint módosítatnak (főleg a kiadások gyakran mérsékelteinek) e dologban mind a múlt, mind a jelen időre tekinteni kell, t. i. kipuhatolni szükséges, minő bevételek a múlt évek tapasztalásai, és a mostani körülmények szerint reménylendők, és minő kiadások ugyanazoknál fogva alkalmasint teendőek ; a budgetnek megállapításával szoros összeköttetésben van az adónak meghatározása, mert a nemzet képviselőinek joguk és kötelességük a szükségeseknek ta-

Iáit kiadásokat, a mennyire azok a többi bevételekből ki nem telnének, szabadon ajánlandó adó által fedezni. — Az uralkodó és a nemzet képviselői megegyezése által megállapított budget a meghatározott időre fináncztörvényül szolgál.

A finánczidőszak, mellyre a statusbudget kidolgoztatik, az európai statusokban igen különbözik, azoknak nagyobb részében a budget évenként újra felállítatik, Vürtembergben, Badenban, és mind a két Hassiában három, Bajor és Svéd országban pedig hat évre megállapítatik, némelly statusban a budget egy országgyűléstől a másikig meghatároztatik. — A szükséges rendszabások tevése a bevételi budgetnek fogantatba vételére a Finánczministerhez tartozik, ki is a többi ministeriumok által teendő'ü kiadásokra nézve ellenörködést üz. *)

MÁSODIK FEJEZET.

A domanialjóságokról.

§. 12. *A domanialjóságoknak fogalma.*

A domanialjóságok olly jóságok, mellyeknek jövedelmei a status szükségéi fedezésére szánvák, a domanialjóságokat különböztetni kell az uralkodó patrimonialis jóságaitól, mert az utóbbiakat az uralkodó mint magános tulajdonos bírja, és azokkal szabadon rendelkezhetik, de nem a domanialjóságokkal.

A középkorban és csak nem az újabb időkig az uralkodó magános patrimonialjóságai, és a domanialjóságok közt szoros különböztetés nem tétetett, hanem ezek gyakran egymással összevegyítettek, és ugyanazonítottak, miként átaljában a nyilván jognak a magános joggali összezavarása

*) A szó budget angol eredetű, és tulajdonképpen tárczát, átvitt értelemben pedig kigondolt tervet jelent. — Angol országban a budget mindig elelib az alsóháznak és azután az abban elfogadott alakban a felsőháznak elébe terjesztetik, ugyan ez a francia charta által rendeltelik, toute lóí d' impot dóit étre d'abord volée par la chambre des députés.

a középkornak fő jellemét képezi. A domaniáljóságok nagy hasznot hajtanak főleg hajói kezeltetnek, mert minél több jövedelmet hoznak a domaniumok, annál kisebb adókkal kell a polgárokat terhelni; mi elébb mintsem azoknak kezeléséről értekeznenk, azoknak véleményét meghányjuk, kik a domaniáljóságok elidegenítését tanácsolják.

§. 13. *A domaniáljóságok elidegenítése mellett felhozott okok.*

Az okok mellyek a domaniáljóságok elidegenítésére felhozatnak többnyire e következőkből állanak:

1- ör. Hogy a kormány a gazdaságot nem olly nagy haszonnal üzheti, mint a magános gazda, minthogy

a) Tisztviselői ritkán igen híven, de soha sem azon szorgalommal és takarékossgal kezelik a domaniál jóságokat, millyennel a magános gazda telkei művelésében él.

b) Mert az illy módon kezelt jóságokban javítások sem igen jöhetnek létre, részint mert ezek a tisztviselőknek (kiknek hasznot nem hajtanak) szívökön nem fekszenek, részint mert a bevett jövedelmek más czelokra fordittatván, a javításokra kívántaié tőke hiányzik.

c) Mert a tisztviselőknek fizetései a haszonnak nagy részét elnyelik, a szükséges ellenörködés pedig (melly mind az által soha sem lehet olly szigorú, hogy minden elsikkasztásnak elejét venné) még azon költségeket szaporítja.

Azért tehát sokan statusgazdasági szempontból tanácsolják, hogy a status illy jóságokat kisebb birtokokra feldarabolva, magánosoknak elidegenítsen, minthogy az által illy jóságoknak termése, és vele az összes nemzeti jövedelem, és közvagyonosság szaporodni, és a népesség is növekedni fog, minek következtében azután a status is mind a direct mind az indirect adóból nagyobb sommát mint elébb bevenni képes leend, és a mellett az eladott jóságokért bevett tőkéknek kamatait is huzandja.

2- or. Ha a status nagy adóságokkal terhelve vagyon, a domaniáljóságok eladása jó szer lehet az adósságtoli felszabadításra.

3- or. Hogy a domaniáljóságokkal biró kormány a földművelők átlapolja javítására hozandó reformoknak magános érdeke miatt ellene vagyon.

4-er. Hogy a tapasztalás tanítja, hogy több európai statusban, mellyekben a domaniáljóságok csak csekély jövedelmet nyújtanak, a közszükségek a polgárok terheltetése nélkül fedeztetethetnek.

§. 14. *A domaniáljóságok megtartása mellett felhozott okok.*

Ellenben a domaniáljóságok megtartása mellett e következő okok hozatnak fel:

1- ör. Hogy a domaniáljóságokból bevett jövedelmek a polgároknak nem terhesek, és tehát elégületlenséget nem szülhetnek, mert nem az egyes polgárok jövedelmeiből vétetnek, és senki azok által nélkülözésre nem kényszerítettik, a domaniáljóságokból minden egyes polgárnak (épen úgy mint valamely községben minden községtagnak a község javaiból) valamely részecske jut, a mennyiben t. i. azok miatt kevesebb adót fizet.

2- or. Hogy a domaniáljóságok jövedelmei időjártával szaporodnak, minthogy a földi jövedelem a népesség és közvagyonosság előrehaladtával és okszerűbb művelési mód behozatalával mindinkább gyarapodik, e haszon is elvész, ha a status a domanimumokat pénzért elidegeníti, és a kár még nagyobb, ha az elidegenítés olly időben történik, midőn még az országban elegendő tőkék és értelmes magános emberek, kik a jóságokat jobban megmunkálhatnák, mint eddig történt, hiányzanak, és azért a jóságok csak kisebb áron elkelnek.

3- or. Hogy olly status, melly domaniumokkal bír, azon esetre ha adósságtévéshez folyamodnia kell, könnyebben talál hitelt.

4- er. Hogy a status a domaniumokban példánygazdaságokat felállíthat.

§. 15. *Eredmény ezekből.*

Mind azon okokat, mellyek a domaniáljóságok elidegenítése és azok megtartása mellett felhozatnak egybevetvén azon eredményt huzzuk ki, hogy azon véleményt, miszerint a domaniáljóságok elidegenítése azoknak minden más kezelése felett elsőbbséget érdemelne, általános elvül elfogadni nem lehet, véleményünk szerint tehát a domaniumok egy re-

szének elidegenítése csak kivételképpen tanácsolható, ha t. i. a status domaniumokkal felette bővelkednék, és tán sok adóssága fizetendő vagyron, mellyeknek kamatai nagyon terhére esnek, tovább ha elég tőkék, és elég ügyességgel és esmérettel bíró emberek léteznek, kik a jószágokat vehetik, minél fogva a jószágok jobb áron elkelése, és czélszerűbb míveltetése reménylhető, ugyan azon okból az eladandó domaniumokat nem egyszerre hanem lassanként elidegeníteni kell.

Ha tehát a domaniáljóságok elidegenítése általánosan nem ajánlható, a józan politica azt tanácsolja, hogy azok olly mód szerint használtassanak, melly a statusgazdaság elveivel tökéletesen megfér.

§. 16. *A domaniáljóságok kezelési módjai.*

A domaniáljóságok kezelési módjai következők:

1- ör. A statusnak saját kezelése tisztviselők által kik bizonyos fizetéssel a statustól ellátatnak, és kik minden jövedelmet a status pénztárába behozni tartoznak.

2- or. A kibérlés, ez abban áll, hogy a kibérlőnek valamelly jószágnak használata bizonyos bér fizetése iránt átengedtetik, a kibérlés bizonyos évekre történik; nem ritkán a kibérlő élete fogytaig, és néha az örökösire is kiterjed.

3- or. Az örökös kibérlés (Emphyteusis) melly az eladás és kibérlés közt mintegy középett áll, ez által t. i. a kibérlő (emphyteufa) jogot nyer a jószágnak örökös haszonvételére, ezen jogot az örökösire is átereszti, sőt a jószág tulajdonosának (dominus emphyteuseos) tehát ez esetben a statusnak engedelmével a jószágot, vagy is inkább az ahoz lévő jogát másra átruházhatja, de a jószágot fel nem darabolhatja, se lényeges változtatást vele nem tehet, ezen haszonért pedig a kibérlő a statusnak évenként bizonyos bért (canon emphyteuseos) mellynek nagysága változhatlan, és azon kívül az örökös kibérlés! szerződés kötése alkalmával bizonyos tőkét fizetni tartozik.

§.17. *A domaniáljóságok saját kezelése a status részéről tisztviselők által.*

A domaniáljóságoknak saját kezelése a status által rendszerint nem tanácsolható, és pedig részint azon okoknál

fogva, mellyek főnebb 14. §-ban előadattak, részint mert az ilyen kezeléshez kívántaié tőkét is kellene a statusnak kétszen tartani, mellyeket a kibérlésnél a kibérlő állít elő, némmely esetben mindazáltal a domaniumok saját kezelése elsőbbséget érdemel, illy esetek következők lehetnek: 1-ör. Ha a status valamely domaniáljóságban példány-gazdaságot, vagy ménest akar felállítani.

2- or. Ha valamely jóság a residentia közelében vagy, s tehát termékei az udvar hasznára fordíthatnak.

3- or. Ha valamely jóság rendetlen kibérlő vagy bal esetek által felette rossz állapotba hozatott volna, és azért tán lényeges változtatások beiftie teendők.

4- er. Ha elegendő ügyes kibérlő hiányzik.

5- ör. A nagyobb domaniálerdőkre nézve is jobb, ha azokat a status maga kezeli, mert az erdők mivelése a vállalkozási szellemnek, melly rövid idő alatt nagyobb nyereséget tenni akar, kevés ingert nyújt, minthogy az erdőknek jövedelmezése a fáknak lassú növése miatt is igen lassú szokott lenni, minél fogva félhető hogy azokra nézve vagy nem igen találkozik alkalmas bérlő, vagy ha találkozik is, az hogy mennél előbb jövedelme legyen, az erdőt az utóbbi fa-termés kárára nagy részint kivágja, ennek gátlására ellenörködő személyzetet kellene tartani, melly a statusnak sok költséget okozna, de egyébberánt az erdőknek czélszerű mivelése a status szolgálatjában álló az erdőszeti tudományban jártas egyedeknek alkalmaztatását kívánja, minthogy magános személyek az erdőszeti tudomány megtanulására magokat ritkán adják.

Ha a status a domaniáljóságait maga kezeli, ügyes és becsületes igazgatók lesznek választandók, ezek pedig jó utasítással ellátassanak, és bizonyos időkben számadásra vonassanak, a' helyszínén is néha megszemlélések más e végett elküldött tisztviselők által történjenek. — Az igazgatóknak szorgalma ébresztésére különösen szolgálhat, ha egy része azon jövedelmeknek, mellyeket a határozott mennyiségen felül a jóságokból előállítanak, nekik tulajdonul adatik.

§. 18. *A domanidljóságok idői kibérlése*

A domaniáljóságok idői kibérlése e következő hasznokkal ajánlkozik:

1- ör. Hogy a kibérlésnél a statusnak jövedelmei mind mennyiségre, mind pedig az időre nézve, mellyben a status pénztárába befolyanak, bizonyosak.

2- or. A status a kezelési költségektől és a gazdálkodásra fordítandó tőkeadástól nem különbben mint a felügyelési és évenkénti számadásvételi tehertől megszabadul.

3- or. A kibérlő saját java tekintetéből minden igyekezetét arra fordítandja, hogy minél többet termesszen, az által pedig a köz vagyonosság is emelkedik.

4- er. A szerződésben határozott kibérlés! idő elmúltá után ha a körülmények kedvezők p. o. ha időközben a termékek ára felebb rúgott, a haszonbéri sommát emelni, és így a statusnak jövedelmét is szaporítani lehet.

De ezen hasznok mellett a jóságoknak kibérlése árnyékoldalokkal is bir t. i. hogy a kibérlő minthogy a jóságnak nem tulajdonosa a gazdálkodást sem fogja olly módon vinni, miként azt a tulajdonos vinné, nagyszerűbb javításokat, főleg mellyek gyümölcseinek élvezését a kibérlés ideje alatt nem reményiheti, nem teend, sőt félhető, hogy főleg a kibérlési idő vége felé kiszivólag gazdálkodandik, és a jóságot kimerített állapotban az utánna következő kibérlőre hagyandja, ide járul, hogy a felügyelés arra, hogy a jóságok ne rosszabbittassanak, az inventarium készítése s a t. sok bajt okoznak, és végtére hogy a status a kibérlőkkel nem ritkán perekbe keverődik.

§. 19. *Örökös kibérlés, Emphyteusis*

Az örökös kibérlés mellett az hozatik fel

1- ör. Hogy annál a kezelés még sokkal inkább egyszerűsítettik, mint az idői kibérlésnél és tehát ennél sokkal kevesebb költséget és munkát okoz.

2- or. Hogy az örökös kibérlésnél a jóságok legjobban neveltetnek, (főleg ha az örökös kibérlés kisebb birtokokra! felosztással — dismembratio — együtt jár) mert az örökös kibérlő, minthogy a jóságok haszonvételeit örököseire

is átérteszti, sokkal közelebb áll a tulajdonoshoz, mint az idői kibérlő, és azért tőle elébb reménylhető, hogy a jószágokat nagyobb igyekezettel mívelendi, és nagyszerűbb javításokat teend, mi által a természet, és a nemzeti vagyonosság szaporodik.

3-or. Hogy az illy örökös kibérlésből noha a canon, (az az haszonbér) változhatlan, mégis a statusra kár még azon esetre sem háromlik, ha a pénznek vagy termékeknek viszonylagos ára időjártával megváltozik, mert a canon nem pénzben, hanem bizonyos mennyiségű gabonában meghatároztatik, mellynek diametralis ára (p. o. a gabona múlt 20 évi piaczi árából) kiszámítatik, és az így kiszámított somma canonnak a jövő 20 évre megállapittatik, 20 év elmúta után pedig megint a diametralis ár a múlt 20 évi piaczi árból meghatároztatik.

§. 20. *Vájjon az idői vagy az örökös kibérlés érdemel e elsőbbséget?*

Noha az előadottaknál fogva az örökös kibérlésnek hasznai az idői kibérlés hasznait felülmúlni látszanak, még is véleményünk szerint (főleg még miveletlenebb és kevés népességgel bíró országokban) az idői kibérlés ha az bizonyos szabályok szerint történik az örökös kibérlés felett elsőbbséget érdemel, mert időjártával ha jobb gazdasági rendszer s más mívelési mód behozatik, és a népesség is növekedik, a telekjövedelem is gyakran előre ki nem számítható mértékben szaporodik, ez pedig az idői kibérlésnél a haszonbéri sommának időszakonként történendő meghatározásában tekintetbe vétethetik, holott ellenben az örökös kibérlésben hol a canon egyszerre minden jövő időkre változhatlanul megállapittatik, ha mindjárt az nem meghatározott bizonyos somma pénzben, hanem bizonyos mennyiségű termékekben vagy azon mennyiség diametralis árában megadandó volna, igen könnyen történhetik, hogy időjártával a canon a jószág jövedelméhez aránylag vagy igen nagy, vagy (mi gyakrabban történhetnék) felette csekély volna, de a gyakortai canonszabályozás a diametralis ár szerint felette terhes és gyűlöletes is, ide járul az is, hogy az örökös kibérlés által a status az illy jószágok feletti rendelkezési jogát kezéből kiadja, sőt

félhető, hogy tulajdoni joga is időjárával feledékenységbe megy.

§. 21. *Minő szabályok szerint történjék az idői kibérlés.*

Az idői kibérlés e következő szabályok szerint történjék:

1- ör. Nem más személyeknek kiadandók bérbbe a jószágok, mint olyanoknak, kik mind a haszonbéri somma fizetésére, mind a jószágok jó állapotban! fenntartására és azoknak jobbítására nézve elegendő biztosítást nyújtanak, tehát a kibérlők 1-ör. Vagyonos emberek legyenek, kik a gazdálkodásra elegendő tőkével bírnak, és a statusnak cautiót adhatnak. 2-or. A gazdasághoz értsenek. 3-or. Rossz hírben ne álljanak, mi szerint ne kelljen félni, hogy a jószág alattvalóival (ha tán Hlyének volnának) igazságtalanul bánandnak.

2- or. A mi a kibérlés módját illeti, első tekintetre ugyan legjobbnak látszik a jószágokat árverés útján a legtöbbet Ígérőnek bérbbe adni, de a tapasztalás azt tanítja, hogy gondolattal! emberek gyakran olly nagy haszonbért ígérnek, mellyet a legszorgalmatosabb és legértelimesebb gazda sem fizethetne, minél fogva olyanok, mind magokat, mind a jószágokat tönkre teszik, azért a kormány óvatosabban eljár, ha értelmes gyakorlati gazdák befolyásával a kibérlendő jószágnak rendszerinti jövedelmét megbecsülte (infd)lag ver» fertigen) s azután ugyan árverést tart, de az arra jelenkezők közül a választást magának fenntartja, és azokat, kik a megbecsülési! sommát nagyon felülhaladó haszonbért ígérnek, a haszonbérlelésből kirekesztendi.

3- or. A mi a kibérlésnek határidejét illeti, bizonyos, hogy ha ez igen rövid, a kibérlő kevesebbet gérend, mert nincs reménye a kárnak, mellyet tán egy évben szenvedett, más éveken helyrehozására, de ha a kibérlés határideje igen hosszú, akkor ha időközben a termékek ára növekedik a statusra kár háromlik (ezen kár ugyan valamennyire kisebbül ha a haszonbéri sommának egy része bizonyos mennyiségii termékekben megállapittatik, és ezen mennyiségnek diametralis ár szerinti fizetése kiköttetik, de a kiszámítás mindig terhes és bajos) azért legjobb ha a kibérlés határidői sem igen hosszúak sem felette röviddek.

4- er. A kibérlést szerződésben minden feltételeket világosan ki kell tenni, hogy a perlekedéseknek eleje vétessék, p. o. milyen állapotban kelljen a jószágot tartani, minő javításoknak tevése szabad legyen, minő épületkiigazítások a bérlőt illesse, s a t. ha pedig ingó tartozmányok is p. o. gazdasági szerszám marhák a bérlőknek átadattak, azok az inventariumban pontosan feljegyeztessenek.

5- ör. A mennyire lehet a jószágok nem nagy terjedelemben, hanem kisebb birtokokra feldarabolva kibérleltessenek, mi pedig azon kérdést illeti, vajjon hasznosabb-e a jószágot átaljában minden hozzátartozó ipari haszonvételekkel (tSeroerbSappertinenj), miilyenek p. o. a malmok, téglakemenczék, mészkemenczék, sörfőzés együtt (általános kibérlés ©eneraipCKÍjtung) vagy pedig mindenik haszonvételt külön bérbe adni? erre nézve legtöbb a körülményektől függ, így p. o. olly vidékben, hol sok gazdag kibérlő találkozik, tán az általános kibérlés érdemel elsőbbséget, de nagy város közelében, vagy ott hol a népesség nagy, tán a részletes kibérlés jövedelmesebb lehet.

6- or. Rendkívüli nagy baleseményeknél, inellyeket a bérlőnek beszámítani nem lehet, miilyenek p. o. több években egymásután beálló árvizek, marhadög, jégesők, háborttuszítások a status kétségkívül a fő kárt viselni tartozik, és tehát a kibérlőnek a körülmények szerint valamit a haszonbéri sommából elengedhet. *)

§. 22. *A statusnak activ tőkái.*

A domaniáljövédelmekhez némileg számíthatnak ázott jövédelmek is, mellyeket a status activ tőkéből bévesz, de kevés status van mai időben ezen jövédelforrás birtokában, mert nagyobb része a statusoknak inkább az adósságáért hitelezőinek tetemes nagyságú kamatot fizetni kénytelen; ha valamelly status mindazáltal illy tőkék birtokában vagyon, akkor legjobban cselekszik, ha azokat passiv adósságai kifizetésére fordítja, ha pedig erre nézve különös eltörlesztési alapítvány (iXilgungsfont¹) létezik, akkor az activ tő-

*) Mi módon kelljen a kibérlendő jószágot megbecsülteini, arról bőven értekezik a nemet író Jakob a Staatsfmanczwissenschaftl című munkájában 10ⁿ 157. §-ig.

keit vagy jótékony czélokra p. o. zálogházra, vagy a nevelési fundus gyarapítására s a t. fordíthatja, vagy pedig elegendő hypothecai bátorság mellett kikölcsönözheti, miben arra főleg legyen tekintete, hogy a kikölcsönzött tőke productiv vállalatok ápolására szolgáljon.

HARMADIK FEJEZET.

A regáljogokról vagy is királyi haszonvételekről.

§. 23. *A regáljognak fogalma, és minő esetekben azoknak megtartása tanácsolható.*

Regáljog alatt szélesebb értelemben minden fölségi jog értetik, de finansziális értelemben regáljog alatt csak azon ipari foglalkozások értetnek, mellyeknek üzéséből a status jövedelmet húz, és azért ezek fináncziregáljogoknak (jura utilia fisiei, jura regalia minora) neveztetnek, hogy a lényeges fölségi jogoktól (jura regalia majora) kiilömböztethessenek. A finánczregálék különféle statusokban különféle módon, többnyire a középkorban vetlék eredetüket, és már több, már kevesebb tárgyra terjednek.

A regálisok sok ipari foglalkozásra ki ne terjedjenek, mert ez a nemzeti vagyonságra káros volna, részint azon okból, mivel a status az ipari foglalkozásokat mindig nagyobb költséggel úzi, mint a magános, és tehát természetese is költségesebb s kisebb leend, mint a magánosé, részint mert a status ne hogy a regális jognak jövedelme kisebbüljön, a magánosoknak versenyzését gátló rendszabályokhoz gyakran folyamodik, az által pedig a polgároknak ipara, sőt szabadsága is igen korlátoztatik, s így könnyen történhetik, hogy a nemzetnek kára nagyobb, mint a kincstárnak haszna, mihelyt tehát valamelly nemzetnél az ipar nagyobb mértékben kifejlődik, és terjed, annak szabadabb tért engedni, és a regálisok kevesítéséről gondoskodni kell.

Valamelly regáljognak fenntartása csak következő feltételek alatt igazolható:

1- ör. Ha valamely ipari foglalkozás kivételképen a status által nem kevesebb haszonnal, mint magánosok által űzethetik, mi történhetik, ha a status elegendő értelmes és szorgalmas igazgatókat bírna, ha a magánosok még azon foglalkozás üzésére elegendő esmeretekkel nem bírnának, ha a status azon foglalkozáshoz kívántaié költséges eszközöknek birtokában inkább vagyon, mindazáltal illy körülmények nem tartósak.

2- or. Ha más a köz jót illető okok nem tanácsolják, hogy valamely foglalkozás a magánosok munkásságára bízassák, ezen okon alapulnak a pénzverést és posta regáljogok.

3- or. Ha azon esetre, midőn a regálisnak mintegy adó természete vagyon, a regális a helyes adózási elvekkel össze nem ütközik, az az a polgároktól a szükséges élelmezést el nem vonja, és azokat jövedelmeikhez aránylag éri.

§. 24. *A regáljogoknak nemei.*

A regáljogoknak nemei következők: a bányászati regál, hová tartozik a sóregál, a vízregál, a vadászatregál, a pénzverési regál, utivámregál, tovább a posták, lotteriák, és mindenféle staturesgyedáruságok.

§. 25. *A bányászati regáljog.*

A bányászati regál a kormánynak kizáró jogában áll, minden bányákat (tehát azokat is, mellyek a magánosok jószágaikban léteznek) művelni, és azokból jövedelmet bévenni, mai időben ezen jog részint, mert már több bánya ki vagyon merítve, részint a nagyobb faár miatt nem olly jövedelmes mint hajdan. — A bányamívelés miként már a statusgazdísági tudományban előadatott, ma már hasznosan magánosok iparára is bizathatik, részint mivel a magánosok kevesebb költséggel nagyobb terméket előállítanak mint a kormány, és a bányamis eléshez szükséges ismereteket is ma már magoknak megszerezhetik, részint mert a kormány így sok tisztviselő tartásától, a kezelési terhektől, és a többi sok költségtől, mellyeket a bányamívelés kíván megmentesül, az eddig miveit bányákra nézve tehát legjobb, ha a kormány azokat

kiadja bérbe, a haszonbér! sommának (urbura) nagysága a bányának tiszta jövedelme szerint határozatok meg; minthogy pedig ugyan azon bányának jövedelme gyakran megváltozik, azért legjobb az idői kibérlés, itt tehát tulajdonképen a fizetendő haszonbér teszi a regáljövédelmet.

A még csak legújabbban felnyitott, és eddig nem növelt bányákra nézve pedig a regálitás megszüntessék, és azoknak mivelhetése egészen a magánosok akaratjára hagyassák, ez azért is szükséges, mert különben a földbirtokosok nemcsak semmit sem tennének a földjük alatt rejtő ásványok felfedezésére, hanem inkább minden módot annak akadályozására használnának, mert senkinek sem lehet kedves dolog, ha az ő fundusán a status «által bánya nyitattik, mellyből ő neki haszna nincsen, tehát mindeniknek szabadság adassék ásványok után kutatni, és ha ilyeneket talál, bányát nyitni feltevé, hogy a bányászti törvényeket megtartja.

A bányászati regál némelly országban több, másban kevesebb ásványra ki van terjesztve, így Angol országban csak az aranyra és ezüstre, Magyar országban pedig minden ásványra, kivéven a kőszint és az opál követ, némelly országban a félásványokra, sálifromra, timsóra, kénre, márványra, alabastromra, turfára, krétára is kiterjed, minél több tárgyra terjed ki, annál nagyobb mértékben korlátoztatnak a magánosok birtokuk használatában.

A kormánynak elővételi joga (jus praemtionis) a magánosok által miveit bányákból előállított ásványokra nézve a bányamivelőknek nagy terhére vagyon, az arany és ezüstre nézve az elővételi jog a pénzverés miatt, melly a kormányt illeti, igazolható, de a többi ásványokra nézve ezen jog megszüntessék.

A sóbányákra és sófőzésre nézve épen az áll, mi a többi bányákra nézve, t. i. hogy azoknak kibérlése a tulajdon kezelés felett elsőséget érdemel: minthogy pedig a só mind az emberek, mind a marhákra nézve nagyon szükséges, azért a kormány akár maga a sóbányákat kezeli akár bérbe adja, gondoskodjék, hogy a közönség nem csak elegendő sóval elláttassék, hanem hogy ez mérsékelt áron is kapható legyen, e dologban tekintettel kell lenni a szomszéd országokban divatozó sóárra, ne hogy külömb a sóvali dugárusságra inger

adassék. — A sóregál egyébiránt nem más mint fogyasztási adó.

§. 26. *A víziregáljog.*

A víziregáljog a statusnak kizáró halászati jogában áll nagy és magánosok birtokában nem lévő vizekben p. o. az országgal határos tengerben, tavakban, hol ezen jog fennáll, ott a halászat vagy minden embernek bizonyos díj fizetése mellett megengedtetik, vagy pedig bérbébe adatik, de mindig olly feltételek alatt, mellyek által a halaknak eltűnése akadályoztatok, — ide tartozik az aranymosási jog a folyókban.

§. 27. *A vadászati regáljog.*

A vadászati regál a jogban áll minden magánosok erdőiben a vadászatot üzni, ezen jogot is kétféleképpen lehet használni, t. i. ha a status maga üzi, és ha azt kiadja haszonbérbébe (legcélszerűbben magoknak a földesuraknak adatik haszonbérbébe). De minthogy ezen jog a földtulajdonosok birtoki jogát nagyon korlátolja, sőt azoknak nem ritkán kárt okoz, azért annak megszüntetése tanácsolható, ma már ritka statusban előfordul.

§. 28. *A pénzverési regáljog.*

A pénzverési regáljognak alapja a kormánynak kötelessége arról gondoskodni, hogy az ország elegendő pénzzel ellátassék, a pénzverés költségeket okoz, mellyeket a status akkor, midőn a magános bányamivelőktől nyers érczetek vesz, magának a pénzverésbér (φία^ίφα^), az az azon külömbiség által, melly bizonyos mennyiségű nyers érczetek, és az érettek adott somma pénz között van, magának megtérített, ha a kormány verésbért nem venne, a pénzverés! jog csupán költségeket okozna néki.

Jövedelmet pedig húzhat a status a pénzverés! jogból

1-ör. Ha nagyobb pénzverés! bért vesz, mint verési költségei tesznek, hogy ez nem helybenhagyható, már a statusgazdaságtudományban előadatott, illy rendszabály különösen a bányamivelőket súlyosan éri, mert azoknak hasznát kisebbiti, és így magát a bányamivelést is csökkentti.

2-or. Ha a kormány a pénzhez nagy vegyítéket (Regirung) ad, vagy a pénzlábét rosszabbítja, de hogy ez mind káros, és csak legfőlebb az apró pénzdaraboknál nagyobb vegyíték helybenhagyható, a statusgazdasági tudományban előadatott.

Ebből kitetszik, hogy a pénzverés! jog ha az valódi statusgazdasági elvek szerint üzetik, a statusnak csak igen csekély jövedelmet hozhat.

Minthogy pedig minden statusban legnagyobb fontosságú dolog, hogy a pénznek megbatározott értéke legyen, és hogy minden ember további saját vizsgálódása nélkül arról bizonyos legyen, hogy a pénz azon belső tartalmat, mellyel neve és körülírása kifejez, változhatlanul és minden egyes darabban bírja, ezen biztosítás pedig a közönségnek csak akkor nyújtathatik, ha maga a status a pénzt veri, következik, hogy épen nem tanácsos a pénzverést magánosokra bízni, hanem szükséges, miszerint a status ezen jog birtokában tovább is fennmaradjon.

§. 29. *A postaregálejg.*

A postaregáljog a kormánynak jogában áll postákat az országban felállítani, és azokból jövedelmet huzni, a postáknak foglalkozásai az embereknek, portékáknak és leveleknek más helyekrei átszállítása, azoknak célja tehát a közlekedésnek, és kereskedésnek előmozdítása, noha pedig *a* posták némelly országban eleinte magánosok által felállítottak, még is mindenütt lassanként regalis joggá váltak. A regálitásnak fennmaradása azokra nézve igen czélszerű, mert hogy valamely országnak postái rendeltetésüknek tökéletesen megfeleljenek, szükséges hogy azok főleg a levélszállításra nézve, mintegy az országra vetett hálót képezvén, az ország minden nevezetes pontjait hozzák összeköttetésbe s hogy működéseikben egymással öszhangzatban eljárjanak, tehát valami egésze összekapcsoltassanak, ez pedig csak akkor történhetik, ha az ország minden postái csak egyetlen egy központi igazgatás alatt állanak, ide járul az is, hogy a központi igazgatás által az elküldendő levelekre és holmikre nézve nagyobb biztosság és pontosság szereztethetik, mint az eldarabolt igazgatásoknál szereztethetnék. Valamint pedig igazolni nem lehet, hogy a postaregálból húzandó jövede-

lem miatt minden magánosok által történendő személy levél vagy partékaszállítás akadályoztassák, úgy a felette nagy postadíjjakat sem lehet helybenhagyni, a nagy postadíj ellenkezik 1-ör. Az igazságos adófelosztási elvvel, mert a postadíj is az adónak egy neme, minden adó pedig csak akkor igazságos, ha mindeniket jövedelmeihez aránylag éri, de ez a postadíjknál nem történik, minthogy a postáknak valaki által használata nem a nagyobb vagy kisebb vagyonságától, hanem más körülményektől függ. 2-or. A nagy postadíj ellenkezik a status gazdasági elvekkel, mert a nagy postadíj által a közlekedés drágittatik, már pedig a kereskedésnek előmenetele, és a nemzeti vagyonság szaporodása igen a közlekedési eszközök olcsóságától függ. 3-or. A nagy postadíj a fináncziái czélokkal is ellenkezik, mert annak következtében a postának használata is csökken, temérdek sok levél nem iratik, és sok portéka a posta által nem küldetik, és így más részről a status kevesebbet vesz be, mert erre nézve nem áll az, hogy kétszer kettő mindig négy, mind ezen okokból kitűnik, hogy a postadíjnak igen mértékletesnek és legfőlebb annyinak kell lenni, hogy a költségek megtérítésén kívül csak csekély jövedelmet nyújtson. *)

§. 30. *Úti és vízi vámregáljog.*

Az úti és vízi vámregáljog a statusnak joga az utazóktól az utakon és vizeken bizonyos vámdíjt követelni, ezen jognak alapja az, hogy a status saját költségein az utakat és hidakat csináltatja, vizeket szabályozás által használhatókká tesz, azért igazságos is, hogy ezen költségek fedezésére az utazóktól vámdíjt követeljen, de ne hogy a közlekedésnek és kereskedésnek a nagy és sokszor fizetendő vám-

*) Némelly országban a szekerezési posta (Fahrpost) a levélpostától elválasztatott, mint p. o. Angol és Francia országokban, ezekben t. i. a szekerezési posta magános vállalkozókra bízatik, kik attól a statusnak adót fizetnek, és a statusnak felügyelése alatt állanak, illy vállalkozóknak saját érdekében áll, magokat mind illő bánásmód, mind kényelem személy és vagyonságárgli gondoskodás által az utazóknak ajánlani.

díjjok által gát tétessék, azok mértékletesek, és csak éppen oly nagyok legyenek, hogy az útcsinálási vagy vizszabályozási költségek belőle kikerüljenek, és sok helyben ne követeltessenek.

§.31. *A Lottoregál.*

Minden jövedelmi források közt csak nem legkárosabb hatású a Lottoregál, mert a sorsjáték az emberekből a szorgalmat és takarékosági hajlamot elfojtja, szenvedélyt a játékra gerjeszt, az alsóbb rendűeknek főleg a szolgálatban lévőknek erkölcsiségét rontja, és sok családot tönkre tesz, mind ezen okok eléggé tanácsolják, hogy a Lotto egy átaljában megszüntessék.

§. 32. *A statusnak egyedáruságai.*

A kormány néha több egyedáruságok birtokában vagy ezen egyedáruságok vagy bizonyos portékákkal! kizáró kereskedést, vagy azoknak gyártását tárgyalják, céljuk pedig az, hogy a polgároktól illy formán indirect utón, és pedig könnyen adó bevethessék, ha mindjárt illy adó tán jövedelmes, még is illy egyedáruság kártékony szer, és pedig a kereskedési egyedáruság ártalmas 1-ör. A honi természetnek a mennyire t. i. a termékét, melly a regáljognak tárgya, csak egyedül a statusnak, és pedig azon áron, melly ennek tetszik, eladni kénytelen. 2-or. A vevőnek, mert ez a kormánynak egyedárusága miatt a portékákat nagyobb áron venni, és mind azon hasznokat nélkülözni kénytelenítetik, mellyeket a portékák minémüségére nézve az azokkali korlátlan kereskedés nyújthatott volna.

Ha pedig a regálitás valamelly portékának gyártását illeti (mint gyakran a dohányra, porcellánra s a t. nézve történik) akkor a magánosok ipara, és vállalkozási szelleme fellette megszó rítta tik, ide járul, hogy mivel a kormány mindig nagyobb költséggel gyárt, mint a magánosok, a gyártmányoknak ára is nagyobb leend, minémüségök pedig rendszerint rosszabbul, mi által a közönség szinte károsodik, tovább a rendszabályok is, mellyek a kincstárnak magánosok általi károsítása elhárítására tételnek, a polgárookra nézve igen súlyosak.

Ezekből tehát kitetszik, hogy a statusnak minden egyed-
 áruságai a statusgazdasági elvekkel ellenkeznek, mert a be-
 vétel által, mellyet a statusnak nyújtanak, a nemzet sokkal
 többet vesz, mint a status nyer, és mert ha azon foglalko-
 zások korlátlanok maradnának, a nép annyit nyerhetne, hogy
 ezen nyereségből a statusnak azon jövedelmet, mellyet az
 egyedáruság behoz, az adó útján fizethetné, és még valami
 neki fenn is maradna.

Ha pedig a körülmények miatt valamely czikkelyi egyed-
 áruság (p. o. a dohánnyal, melly mint kedves igen elterjedt,
 de még is nélkülözhetlen élvezet adóztatásra igen alkalma-
 tos) hamarjában meg nem szüntethetnék, minthogy annak
 jövedelme más nem nyomasztóbb adó által tüstént nem fe-
 dezhető, akkor legalább azon egyedárusági tárgyak mérsé-
 kelt áron adassanak el, ne hogy a közönség nagyon terhel-
 tessék, és ne hogy dugáruságra inger adassék. *)

NEGYEDIK FEJEZET.

A véletlen jövedelmekről.

§. 33. *A véletlen jövedelmeknek fogalma, és azoknak nemei.*

Minden jövedelem főleg a regáljogokból némely tekint-
 tetben ugyan véletlen, de itt véletlen jövedelmek alatt szoros
 értelemben véve azon jövedelmek értetnek, mellyek a doma-
 niál, regál, és adói jövedelmektől különböznek, és mellyek-
 nek bevétele egyedül a véletlen esettől függ, ezeknek né-
 mely nemei némely íróktól az indirect adók közé számíthatnak.

A véletlen jövedelmek következők lehetnek:

1-ör. A caducitások, az az a magvaszakadás által a sta-
 tusra háromlott jószágok, hogy a jószágok törvényes örö-

*) Oroszországban pálinkaregáljoga vagyon a kormánynak, de a
 nemességnek a házi szükségökre szabad pálinkát égetni.

kösök és végrendelet hiányában a statusra háromoljanak, a jogossággal egészen megegyezik.

2- or. Az elkobzás által a statusra háromlott jószágok, az elkobzási büntetés helytelenségéről az igazságszolgáltatási politikában szoltunk.

3- or. A pénzbeli büntetések, mellyeknek kisebb rendőrségi áthágások esetében használásából a status pénztárába pénz befolyhat.

4- er. Az úgy nevezett Jus albinagii, mellynél fogva a kormány a földterületében meghalt külföldieknek hátrahagyott javait azok törvényes örököseinek kizárásával elfoglalja, ezen jövedelemforrást helybenhagyni nem lehet, mert a jogossággal ellenkezik és mert ennek gyakorlása a gazdagabb külföldieket az országba bejöveteltől mintegy elidegeníti, és más statusoknak visszatorlásra alkalmat ad.

5- ör. Az úgy nevezett örökségtől adó (mortuarium, (S'rb= fcf>aff&ftner), ez azon adó, mellyet az örökös a nékijutott örökségtől a statusnak fizetni köteleztetik, ez a rokonsági íz szerint már nagyobb már kisebb lenni szokott, ha gyermekek szülők után örökösödnek semmi sem, csupán végintézeti vagy igen távol atyafiságnál legtöbb fizettetik, illy adó az öröklött tőkéből levonatik, tehát közvetlenül a tőkét megtámadja, azért nem helybenhagyható, kivévén tán ha igen csekély volna.

6- or. Levonat — Detractus — olly adó-nem, melly a status által az országból kiviendő vagyonból lehuzatik, ez történhetik a) ha valamely külföldinek akár örökösödés, akár magános által tett adományozás következtében az országban vagyon jut, mellyet ő kivisz, — gabella haereditaria, detractus reális, vagy b) ha honbéli lakos vagyonával az országból kivándorol — detractus personalis, gabella emigratio-nis — újabb időkben ezen levonatok némelly statusokban kölcsönös alkudozások által eltöröltettek, így p. o. ez történt a német szövetségi acta 18-ik cikkelyében a német statusokra nézve.

§. 34. Folytatás.

7- er. A bélyegi díj (Stempelgebühr) ez abban áll, hogy bizonyos ügyek felett feltett irományoknál, hogy törvényes fogatjuk legyen, bélyegzett papírt használni kell, a bélyeg-

zésért pedig a tárgynak fontosságához vagy nagyságához arányban álló díj vétetik, illy bélyegzett papírt némelly országban p. o. használni kell minden irománynál, melly valamely statushatóságnál benyújtatik, vagy attól kiadatik minden szerződésnél, adósságlevélnél, végrendeletnél, közbizonyító leveleknél. A hol a bélyegi díj be vagyon hozva, ott a bélyegpapír használatának valamely írásban béfejezett ügynél elmulasztása, [annak érvénytelenségét vagy pedig más büntetést maga után von, a bélyegdíj a polgároknak felette alkalmatlan, és azokat igen egyenlőtlenül éri, tovább sok áthágásra ad okot, sokszor pedig a szegényeknek igazaik törvényes utoni kikeresését lehetlenné teszi, azért a bélyegi díj nem helybenhagyható, ha pedig megszüntetése valahol nem olly hamar történhetik, legalább káros hatásait kisebbiteni kell, azért 1-ör. A nem használás végetti büntetések csekélyek legyenek, főleg hol csupa tudatlanság annak oka volt. 2-ör. A bélyegi díj kicsiny legyen, és csak olly irományoknál vétessek, hol megvétele nem nagy ellenörködést okoz. 3-ör. A szegényebb sorsuak a bélyegi díj fizetése alól felmentendők.

8-ör. A hivatal cím, vagy valamely méltóság adásáért fizetendő díjjak ha mértékletesek helybenhagyhatók, azon díjjakból különösen, mellyek a hivatalosoktól hivatal nyeréséért, vagy abbani előmozdításért vétetnek, az özvegyek nyugdíjaira szánt fundus szaporíthatatik, de mind ezen díjjak csak igen mértékletesek legyenek, mert nagy díjjakat követelni csak nem annyi volna, mint a méltóságokat vagy hivatalokat pénzért eladni, mi a statusra nézve felette kártékony volna.

9- er. A törvénytészi díjjak (sportulák) ha mértékletesek szinte helybenhagyhatók, miként az igazságszolgáltatási politikában előadatott, hogy t. i. ez által a statusnak az igazságszolgáltatásra! kiadásai kevesíttessenek.

10- er. A lajstromozó díj (Enregistrement, Registergebühr) némelly országban olly szerződéseknél vétetik, mellyeket hogy érvényesek legyenek, a törvény rendelete szerint valamely közhitelességű jegyzőkönyvbe beiktatni kell, ezen adó is némelly statusban sok jövedelmet hoz be, de minthogy az illy szerződések tárgyai a nélkül is adónak alá vetve van-

nak, azért nincs ok azoknak elidegenítésénél különös adó követelésére, azért illy díjnak eltörölése szinte tanácsolható.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az adóról.

§. 33. *Az adónak fogalma, és az arány, melly szerint azt a polgárookra ki kell vetni.*

Ha a statusnak kiadásai a domaniáljóságokból, regáljogokból, és véletlen jövedelmekből nem fedeztethetnek, az adóhoz folyamodni kell; adó alatt pedig értetik azon részt, mellyet a polgárok jövedelmeikből fizetnek a köz szükségek fedezésére; hogy a polgároknak azon esetre, ha a fennemlített jövedelmek a köz szükségek fedezésére elégtelenek, kötelességük vagyon adót fizetni, kétséget nem szenved, mert kötelesek a status célja eléréséhez minden eszközt használni, jés mert a ki a statusnak áldásait érezni, és intézeteinek jótékonyágaiban részesülni akar, annak a jogosság szerint a terhekben és áldozatokban is részt venni kell, azon sarkigazság szerint, qui vult finem, velle debet etiam media, azon képzelet, mintha az adómentesség különös dicsőség volna, a legkártékonyabb előítéletek közé tartozik, ha a status köz céllok végett alakított társaság, mellynek fenntartása és dísze mindeniket érdeklí, a becsület legnagyobb sugarának arra kell esni, ki annak fenntartásához, és céljai kiviteléhez legnagyobb mértékben járul, nem pedig arra, ki a status intézetei jótéteményeiben ingyen részesülni, és másoknak költségével védetni, és kényelmesen élni akar, a status tehát inkább azon legyen, hogy mindenik becsületet keressen a legnagyobb adózók sorába tartozni, azért némelly statusban a választási jog, és a köz ügyekbeni részesülés az adónak nagysága szerint határozatnak.

Ezekből következik 1-ör, hogy egy polgár sem bírhat adómentességgel, és 2-or, hogy minden polgár egyenlő szabályok és egyenlő mérték szerint az adóhoz járuljon, de ezen

egyenlő adózási elvet nem úgy kell érteni, hogy minden polgár egyenlő sommát fizessen, mert ez valóságban legnagyobb egyenlőtlenség volna, mivel a gazdagok illy formán az adót nem is éreznék, a szegényebbek pedig tán módfelett terheltenének, hanem arra kell magyarázni, hogy mindenik polgár fizetési képességéhez (az az jövedelmeihez) aránylag adó alá vonassák, ez ugyan nem épen azonos azon állítással, hogy mindenik azon mértékben, miként részesül a statusintézetek jótékonyágaiban adózzék, mert a polgárok nem épen vagyonságukhozi arányban részesülnek szorosán véve a statusintézetek jótékonyágaiban, ide e két állítás közt a különbség még sem nagy, mert legalább rendszerint a statusintézetek jótékonyágai nagyobb mértékben kiáradoznak a gazdagabbakra, mint a szegényebbekre, noha pedig tökéletes egyenlőség soha sem éretik el, még is legalább ahozi közeledésre törekedni kell.

§. 36. *Az adóknak nemei.*

A. t adóknak nemei következők:

1- ör. Az anyagra nézve, mellyben fizetnek, vagy természetbeni vagy pénzbeli adók.

2- or. A tárgyra nézve, meilyre kivettetnek, vagy személyes, vagy vagyonsági adók, a mint t. i. azoknak kivetésében az adózóknak csak személyes tulajdonaikra, vagy vagyonsági állapotjukra tekintet vétetik, az utóbbiak vagy a birtoktól, vagy a jövedelmektől vétethetnek, azért birtoki (Bermögensteuer) és jövedelmi adókra (Einfommensteuer) eloszlanak, jövedelmet három forrásból lehet húzni, t. i. földből (hová tartoznak a házak is) tőkéből és személyes keresetből, azért a jövedelmiadó megint háromféle, t. i. földi adó, hová tartozik a házadó, tőkeadó és személyes kereseti, vagy is ipari adó.

3- or. Tekintve a személyt, kinek a kormány szándéka szerint az adót viselni kell, az adó vagy direct vagy indirect adó, direct adó az, melly az által fizettetik, kinek azt a kormánynak szándéka szerint viselni kell, ilyen adó a földi adó, a tőkeadó, az ipari adó, a fogyasztástól direct adó; az indirect adó pedig az, melly nem azon célból vétetik, hogy az, ki azt közvetlenül fizeti, azt maga viselje, hanem hogy csak

azt előlegezze, és későbbben magának az által, ki portékáit veszi, ezeknek felemelt ára által megtérítéssé, ilyen az úgynevezett indirect fogyasztástoli adó, úgymint az accisa, bevételvámok, s a t. de itt nem felesleg érinteni, hogy néha némely adó. mellynek direct adónak lenni kellene, a kormányakaratja ellen indirect adóvá válik, ha t. i. az adó viselése másra tolatik, és ellenben az indirect adóból direct adó lesz, ha t. i. a teher nem arra esik, kit a kormány megadóztatni akar, hanem azon marad, ki azt előlegezi.

§. 37. *Minő forrásból fizetendők az adók.*

Az adó vagy az adózónak jövedelmeiből fiztetetik, (ha t. i. azokból más célokra kevesebbet fordít) vagy a törzsvagyonából (iStmnn'iTmőgen), törzsvagyon alatt pedig érte-
tik azon vagyon, melly arra vagyon szánva, hogy mint esz-
köz jövedelmet, az az más vagyont előteremtsen, ilyen törzsvagyon a fundusok, házak, mindenféle tőkék, a törzsvagyonnak ugyanazon állapotban! fenntartására, és helyreállítására a jövedelmeknek egy részét fordítani kell, és így a törzsvagyon a jövedelmektől függ, de ellenben a jövedelmek is a törzsvagyontól függnék.

A jövedelem vagy annak, ki a jövedelmet húzza, saját törzsvagyonának szüleménye, az az eredeti jövedelem, vagy más személy törzsvagyonának szüleménye, az az származtatott jövedelem és pedig ezen származtatott jövedelmet valaki vagy minden viszonyszolgálat (Stamvermögen) nélkül húzhat, p. o. ha valaki ajándékot, vagy segédelmet rendesen kap, vagy pedig viszonyszolgálat eránt, illy jövedelmet húznak mind azok, kik személyes szolgálataikért jövedelemmel jutalmaztatnak, p. o. a hivatalosok, orvosok, tanítók, ügyvédek.

A statusgazdasági elvek azt kívánják, hogy az adók mindig az adózóknak jövedelmeiből, nem pedig törzsvagyonából fizetessenek, mert ha az adózó adóját a jövedelmeiből nem fizethetvén a végett a törzsvagyonát megtámadni, és azt kisebbíteni kénytelenitnék, a természet és a nemzeti vagyonosság csökkenése okvetetlenül következnek, és pedig azon ókból, mivel némely eddig productiv foglalkozásra használtatott vagyon illy módon improductive fogyasztatnék, mi által a természetnek forrásai kevesitetnek. Így p.

o. ha a gyáros az adójának fizethetése végett azon sommát megtámadja, mellyet eddig munkabér fizetésére, vagy nyersanyagok megszerzésére fordított, ezen somma a természetstől elvonatik, és a status által alkalmasint improductive elfogyasztatik, szinte ha a mezei gazda, hogy adóját fizethesse, egy részét azon marháknak, mellyeket eddig gazdaságában tartott, elidegenítené, gazdasági állapotja rosszabbul, és az elidegenített marhák is talán a vevőktől improductivimódon fogyasztatnak, a földtulajdonos ha adóját már a föld jövedelméből nem fizethetné, földjét vagy egészen elhagyni, vagy tán olcsón nagy kárára elidegeníteni vagy adósságot tenni kénytelen volna, a törzsvagyon megtámadása tehát a népességnek folvtönfolyvást növekedő elszegényedését és az adózási képességnek évről évre csökkenését maga után vonná, mind ezekből tehát világos, hogy az adórendszernél a törzsvagyon! minden esetre kímélni kell.

Valamelly törzsvagyonnak jövedelme kétféle t. i. a nyers jövedelem ($S_{\text{nyers}} = S_{\text{trag}}$) és a tiszta jövedelem (R_{trag}) a nyers jövedelem valamelly törzsvagyonnak egész jövedelme, a tiszta jövedelem pedig azon rész, melly megmarad, ha az egész jövedelemből az lehuzatik, mi a törzsvagyonnak fenntartására és a költségeknek, mellyek által a jövedelem szereztetik, megtérítésére kívánatik, ha az adó a nyers jövedelemre kivettetének (és tehát a törzsvagyonnak fenntartására szükséges költségek nem kiméltetnének) akkor a jövedelem jövendőre, és evvel az adózási képesség is csökkenne, ide járul, hogy a nyers jövedelem szerint kivett adók az adózókat igen egyenlőtlenül érik, mert ugyan azon mennyiségű nyers jövedelem mellett különböző adózóknál a tiszta jövedelmek igen különböznek, mind ezekből kitetszik, hogy az adók tartósan csak az adózók tiszta jövedelmeiből fizetethetnek, és mindeniknek adóképessége leginkább a tiszta jövedelmétől függ, és hogy annál fogva az adók a tiszta jövedelmek aránya szerint az adózók közt felosztandók, mindazáltal a statusnak java kívánja, hogy az adók a tiszta jövedelmeknek lehetőleg legkisebb részét csak vegyék el, mert ha felette sokat vesznek el ezen jövedelmekből, azokból a polgároknak élelmezésére, kényelmek megszerzésére, és az eleinek nemesbítésére igen kevés maradna fenn, és a nemzeti

vgynnosság minthogy ennek gyarapítására semmi sem tétetnék félre, nem csak előre nem haladna, sőt ha a népesség szaporodik, mindinkább csökkenne, mivel az eddigi nyenyiségű termésben többeknek kellene osztoszkodni *) azért az adók a tiszta jövedelemnek csak csekély részét vegyék el, és ezt is csak azon részből, mely fennmarad, ha a tiszta jövedelmekből azon somma lehzutatott, mely az adózónak legszükségesebb élelmezésére kívántatik, (melly részt a német író Murhardt alanyi jövedelemnek nevez, és kiilömböztet a tárgyilagos tiszta jövedelemtől, melyből még azon somma le nem huzatott) de tagadhatatlan, hogy alkalmazása azon elvnek, hogy az adó kivetése előtt előbb az adózónak legszükségesebb élelmezésére kívántató somma a tiszta jövedelméből lehzassék, a gyakorlatban nehézségekkel van összekötve, mert nehéz meghatározni, mennyi somma az adózónak különféle körülményei, polgári állása, család-tagjai számához képest élelmezésére nélkülözhetlenül kívántatik.

Egyébbiránt a származtatott vagyon éppen úgy adó alá vonassák, mint az eredeti, mert ennek is egy része tiszta jövedelem, noha más személyeknek törzsvagyonából bevétetik, ez ama nevezetes következtést maga után vonja, hogy valamely törzsvagyonnak ugyan azon természetménye többször

*) A német író Rau azon kérdésnél vájjon az adózásnál a tiszta jövedelemből a polgárnak élelmezésére szükséges somma előbb lehzassék e kiilömböztetést tesz a különféle, jövedelmek közt, t. i. a földbirtokbéli jövedelemtől, ha a földbirtokos maga nem munkálja a földet, szinte, a tőkejövedelemtől c kérdésre tagadólag, a munkabéri és ipari jövedelemre, nézve pedig íglenlőleg felel, és pedig azért, mert az előbbieket a jövedelmek előállításához saját cselekvőségük által nem járulnak, hanem idejüknek urai maradnak, és tetszésük szerint élhetnek, vagy más jövedelmes foglalkozáshoz nyúlhatnak, p. o hivatalt viselhetnek, vagy műipari foglalkozást űzhetnek, ha pedig azt elmulasztják, mintegy bebizonyítani látszanak, hogy elegendő jövedelmek vagyon, azért igen igazságos, hogy bizonyos mennyiségű földi és tőke jövedelem nagyobb adó alá vettessék, mint hasonló mennyiségű jövedelem munkabérből, vagy műiparból, ezt alkalmazni lehet azon földtulajdonosokra, kik jószágait bérbe adták.

adó alá vonatik különféle személyeknél, mellyek mindegyikére nézve az tiszta jövedelmet képez, így p. o. a földbirtokos a törzsvagyományának természetményeiből (az az tiszta jövedelméből, mellyektől már adót fizetett) az ügyvédét, orvosát fizeti, ezek is jövedelmeik egy részéből, (melly reájok nézve tiszta jövedelem) fognak szinte adót fizetni, és így ugyanazon jövedelmek többször adó alá vettetnek.

§. 38. *Az adózási kötelességnek határai.*

Az adózási kötelességnek határai 1-ör. A polgárok saját élmezésök, az az a polgárok csak akkor tartoznak adót fizetni, ha a szükséges élmezőkön felül még jövedelmük marad, mert a polgárok élete fenntartása és bátorsága a status fő célja, hol tehát az adónak fizetése által az adózónak szükséges élmezési szerek elvonatnának, ott az adónak vagy egészleni, vagy részletes elengedése szükséges leend. 2-or. A statusnak célja, az az a polgár nem minden jövedelmét, melly élmezésén felül neki marad, tartozik a statusnak adóképpen fizetni, hanem csak annyit, mennyit a statusnak célja kíván, mert a kormánynak, és a polgároknak jogai és kötelességei a statusnak célja által koriátoltatnak, azért az adónak főtulaj donsági közé annak mértékletessége tartozik.

§. 39. *A tiszta jövedelem szerint kivetett mértékletes adónak hatásai.*

Noha a tiszta jövedelem szerint kivetett akármilly mértékletes adó az adózóra nézve egy kevésbé terhes, a meny nyiben t. i. ez által a birtokában lévő javak kevesítetnek, más részről mindazáltal ezen kis kára közhasznú, és szükséges statusintézetek által, mellyekre bölc kormány az adót fordítja eléggé pótoltatik, egyébbiránt is a tiszta jövedelemre kivetett adó, ha annak csak csekély részét veszi el, az adózóra nézve csak azon hatást szüli. 1-ör. Hogy az adó miatt improductiv fogyasztásokra, nélkülözhető élvezetekre, és 2-or. A törzsvagyonnak szaporítására, és tökéletesbítésére annyit nem fordíthat, mint fordíthatna, ha adót nem fizetett volna,

mindazáltal mindeniknek törzsvagyona, és a nemzeti vagyonság forrásai érmtenül maradnak, sőt szaporodhatnak, ide járul, hogy a polgárok éppen az adófizetési kötelesség által néha nagyobb szorgalomra ösztönöztenek, és ennek következtében a nemzeti vagyonság is jobban előrehalad, tovább ha a fizetett adónak egy részét a status olly kiadásokra fordítja, mellyek által a szegényebb osztályú polgároknak foglalkozás szereztenek, a javoknak hasznos felhasználása eszközöltetik, és a pénznek forgása előmozdítatik, de mind ez csak akkor igaz, ha az adó mértékletes, mert a mértékfölötti adók az adózóban a természetsi kedvet és szorgalmat elfojtják, sok függ tehát az adónak hatására nézve a fizetett pénzeknek hovafordításától, ha azok kincsszekrényben félretéttenek, vagy külföldre folynak, p. o. ha külföldön azon pénzből katonák tartatnak, akkor ezen pénzek a nemzeti vagyonságra nézve el vannak veszve, de ha e pénzek az országban kiadatnak, és ezer csatornák által termékenyítőleg az adózók közé visszafolynak, akkor a nemzeti vagyonságra nézve nincsenek elveszve, hanem a forgásban maradnak, mindazáltal igaz, hogy az adózó adóját ingyen vissza nem kapja, hanem valamelly termékért vagy munkáért, hogy tehát ugyan azon somméért kétszer hasonértéket termékekben vagy munkákban adni kénytelenitetik, t. i. 1-ör, hogy az adó kifizetésére kívántató pénzt magának megszerze, és 2-or, hogy azon pénzt visszanyerhesse, s tehát ő reá nézve még sem annyi, mintha nem is fizetett volna adót, az is igaz tovább, hogy a kormány azon pénzeket többnyire improductiv fogyasztásért kiadja, melly magános czélok végett (akár productiv, akár improductiv módon) történendő fogyasztásnak helyét elfoglalja, tehát ebből is kiviláglik, hogy a fizetendő adónak még azon esetre is, ha az országban kiadatik, mértékletesnek lenni kell.

§. 40. *Vájjon az adózó adóját másra, tolhatja e mindig.*

Ha az adók a tiszta jövedelem egy részéből vétetnek és mértékletesek, nem kell félni, hogy az adózók a direct adót a kormánynak akarhatja ellen másokra tolják, mert az adózók a direct adónak viselését csak úgy tolhatnák másokra, ha a termékük, tőkájük (a házi tulajdonosok a házi bér),

vagy munkájuk árát felemelnek, de ezeknek ára főleg a concurrentiától, az az a kínálat és kereslet közti aránytól függ, ezen arány pedig a mértékletes adó által meg nem változtatik; de azon esetre, ha akármely okból az eddigi arány a kínálat és kereslet közt megváltozik (p. o. ha valamely iparágra kivetett nagy adó miatt kevesebb természetnek a nélkül, hogy azon iparága fogyasztása kevesedett volna akkor a termékeknek vagy munkának ára is megváltozik, és akkor könnyen történhetik; hogy az adózó az adóját másokra tolja, kiknek t. i. termékeit eladja vagy munkát bérért teszen.

Az adózók némelly osztályainak az adónak másra toléása egészen lehetetlen, mert jövedelmeik meg vannak állapítva, ide tartoznak a statisztiszviselők, a statushitelezők, a föld vagy háztulajdonosok, kik a földjük vagy házok kibérlejkkel hosszabb időre szerződést kötöttek.

41. *Az egész országra kivetendő adónál mire kell tekinteni.*

Valamint az egyesre kivetendő adónál annak tiszta jövedelmei szem előtt tartandók, úgy az egész országra kivetendő adónál az évi nemzeti tiszta jövedelmeket tekintetbe venni kellene, ne hogy az adóképpen fizetendő somma a nemzetnek törzsvagyonát érje, és azt kisebbítse, az évi tiszta nemzeti jövedelmek egyenlők az egész nemzeti természetssel lehúzáván ebből a természetésre, és a törzsvagyon fenntartására, nem külömben mint minden nemzeti tagnak élelmezésére kívántató summákat, de az illy nemzeti jövedelmek ki nem számíthatók, s pedig annyival kevésbé, minthogy egy város lakosainak összesen véve, sőt még egyes polgárnak jövedelme sem határozthatatik meg bizonyossággal, és minden mesterkélt kiszámítás e részben ámitó, azért valamely országra kivetendő adósommára nézve mindig kétség marad, mellyik azon legnagyobb somma, mellyet az ország terhelhetés nélkül, és a nélkül, hogy a jövő természet és jövedelem csökkenést szenvedne, és így az adózási tehetségnek tartósága kisebbednék, fizethetne.

Annál fogva azt állítjuk, hogy a nemzetnek az országgyűlésen kijelentett akaratja (miként ez alkotmányos országokban történik) legjobban meghatározhatja, mennyi adót az ország a körülményekhez képest a polgároknak élelmezése-

nek, és a jövő természetesen épségben maradása mellett fizetni képes.

E dologban vezérfonalul leginkább szolgálhatnak a statisztikai adatok, mert azokból láthatni a földmívelésnek, műiparnak, és kereskedésnek állapotját, nemkülömben mint az adóknak hatásait a portékák árára, és a fogyasztott javaknak mennyiségére nézve; az adóknak szerfölöttisége a munkás osztálynak sanyarú életmódja, és nélkülözései, a növekedő elszegényedés, némelly egyes iparágak hanyatlása, az adózott fogyasztásnak csökkenése, és a fizetésbem hátramaradások által magát eléggé esmerteti.

§. 42. *Az adónak az egyes kerületek, megyék, vagy városok közti felosztása.*

Az adónak az egyes kerületek, megyék, vagy városok közti felosztásában azon elv szem előtt tartandó, hogy az állatok fizetendő adósommák azon arányban álljanak egymáshoz, minőben azoknak tiszta jövedelmei egymáshoz állanak, ezen utóbbi arány természetesen nem egyedül a kerületek, megyék s a t. geographiai kiterjedésétől vagy népességétől függ, mert ugyan azon kiterjedésű vagy népességű kerületek vagy megyék s a t. a föld különböző termékenysége, a műipar, kereskedés, különböző virágzása miatt tiszta jövedelmekre nézve nagyon különbözhetnek, azért az ország minden egyes részénél mind azon körülmények tekintetbe veendő, mellyektől a jövedelmek függenek.

Mindazáltal igaz marad, hogy nehéz feladat az adót a külön kerületek, megyék, vagy városok közt ezeknek tiszta jövedelmekhez aránylag tökéletesen felosztani, azért ezen arányhoz! közeledéssel megelégedni kell. *)

*) Magyar országban az adómennyiség, melly a hadiadó nevezet viseli, mindig az országgyűlésen ajánltatik, annak felosztása pedig a törvényhatóságok közt a n. m. helytartó tanács által a porták szerint történik, ezen nevezet porta alatt pedig ma már nem bizonyos számú telkek értetnek, mint hajdan, hanem csak felvett ideális kulcs, melly szerint az adó az országnak törvényhatóságai közt felosztandó, és szorosan véve 6346-ik része az adó-

§. 43. *A természetbeni adó.*

A természetbeni adók nem helybenhagyhatók, mert 1-ör. az adózóknak eladási szabadságát felette korlátolják. 2-ör. Magának a statusnak mind bevételre, mind fenntartására nézve terhesek. 8-ör. Mert ezen adókat a termékeknek az ország különféle részeiben divatozó különféle ára miatt lehetetlen a polgárok közt úgy felosztani, hogy egyenlően azok által éressenek. — A polgári társaságnak egyszerű állapotjában, hol a köz szükség még kevés, és a polgároknak még a közlekedés hiánya, kereskedésnek csekélysege miatt a pénzkereset igen nehéz, ezen adók elébb helybenhagyhatók, de ellenkező körülményeknél illy adózásokat pénzbéli fizetésekre átváltoztatni tanácsos.

mak, az egész országban t. i. 6346 porta van. ha tehát az országgyűlésen meghatározott adómennyiség 6346 által felosztalík, megtudatik mennyi somma esik egy portára, ha azután ezen kijött sommát sokszorozom valamelly törvényhatóságnak portái számával, tudom mennyi adó esik ezen törvényhatóságra.

A portáknak újabb megigazítása, az az megállapítása annak hány portája van mindenik törvényhatóságnak 1830-ik évben történt. ezen év előtt a porták igen aránytalanul voltak felosztva, különösen az alsó Magyar országi törvényhatóságoknak aránylag sokkal kevesebb portájok volt mint a felsőbb vidékekben lévőknek, noha amazokban a törökök kiűzetése óta, de főleg mióta nagy telepítések Maria Theresia és József alatt történtek, a népesség és a vagyonság nagyon szaporodott; még Pest városának is, roelly már ezen század elejétől fogva ielülbaladja Budát, kevesebb portája volt mint Buda városának, és így 1830-ba kevesebb adót fizetett mint Buda, ezen aránytalanságok megszüntetése végett az 1827-ik országgyűlés?-ik törvény czikkelyben országos conscriptio rendeltetett, ennél fogva az egész országban az adó alatt lévő tárgyak összeirattak, ezen munkát az 1830-ki országgyűlésen beadatott, és e szerint a fennsleges nádor által történt az új megigazítás, melly által némelly törvényhatóság több, némellyik kevesebb portát kapott, így p. o.

Posony Vármegyének a regulatio előtt volt 253, a regulatióban pedig megállapítanak 218 portái. — Thurocz Vármegyének volt 3', megállapított 27 porta. — Győr városának a regulatio előtt volt 20 portája, a regulatióban megállapított 18-

Illy féle adózásokhoz tartozik a dézma is, ha az a status által vétetik, ennek hatására nézve már a statusgazdasági tudományban előadtuk véleményünket, melly főleg abban öszpontosul, hogy a dézma az adózókat igen egyenlőtlenül ért, mert annál a tiszta jövedelemre nincsen tekintet, minél fogva történhetik, hogy az egyik adózó a dézmát a tiszta jövedelméből, de a másik nem ebből fizeti.

Ide tartoznak továbbá a katonai élelmezés végett törtéendő szállítások, mellyek Magyar Országban eddig Deper-

Buda városának volt 44, maradt 40. — Pest városának volt 40 portája, kapott 60. — Temes Vármegyének a regulatio előtt volt 229, a regulatióban kapott 250. — Torontál Vármegyének volt 187, a regulatióban kapott 235. — Szabadka városának volt 21 portája, a regulatióban kapott 37.

Egy Vármegyére eső adóssomma a Vármegyé által a helységek közt Dicák szerint osztatik fel, Dica alatt pedig értetik a vagyonnak bizonyos mennyisége, mellytől bizonyos a Vármegyé által megállapított somma, (Dicalis somma) fizetendő, és a hány ilyen dicája van egy helységnek, annyiszor vetetik reá azon bizonyos somma, de a Dicáknak megállapítása nem egyforma minden megyében, némelly megyében csak nem minden évben megváltoztatik a Dica, más megyében állandóabb szokott lenni, némelly megyében egy fő, két fejős tehén, 4 ökör, 8 juh egy Dica, másutt két fej, négy tehén teszen egy Dicát, a szolgák, zsellérek, és a 15 éven felül lévő gyermekek is teszik a Dicának egy részéi, mert ezektől is adót fizetni kell, hogy pedig a Dicáknak számát minden helységre megállapíthatassék, minden szolgabíró járásában évenként az úgynevezett dicalis conscriptiot megteszi, t. i. a helység elöljáróit, és több lakost összehív, és minekutánna ezek az adó alatt lévő értéket bevallották, azt papirosra veszi, ezen conscriptio többnyire hiányos, mert mint a tapasztalás tanítja, az adózók többnyire hazudnak, és kevesebbet mondanak be, hogy a nagyobb adót magoktól elhárítsák: ezen összeírást azután az összeíró szolgabíró beadja a megyének, és ez a szerint határozza a Dicák számát, és tehát mindenik helység által fizetendő adót, ez azután a helységnek kiadatik, mellynek bírái és elöljárói az urolalora befolyásával az 1836-ik 9 ik czikkely érleimében az egyesek közt az adót a megyétől nekik kiadott Dicalis tabella szerint felosztják, de az adónak beszédésébe ugyan azon törvényczikkely szerint az uradalom soha ne avatkozzék.

Bitóknak neveztetnek, ezeknek megszüntetése szinte kívánatos, legjobb tehát ha a status minden adóját pénzben beveszi (mert csak pénzben lehet arányosságot behozni) és azon a szükséges termékeit szabad concurrentia mellett az egyesektől összevásárolja. — Ugyan ezt kell állítani a status részére teendő személyes szolgálatokra nézve, miilyenek az utcsinálás előfogatok, só és más a katonaság részére teendő fuvarozások, a katonai szállásolás, mert ezeket is a jogosság és egyenlőség mértéke szerint a polgárok közt felosztani lehetetlenség, mi különösen a beszállásolást illeti, tagadhatatlan, hogy ez közönséges országteher, hogy tehát ehez mindeneknek szinte a jövedelmeihez aránylag járulni kötelessége, azért azoknak, kik a körülményeknél fogva olly terheket magokra vállalni kénytelenek voltak, kármentesítés adassék.

Csak ott, hol illy szolgálatok pénzen épen nem kaphatók, és a statusczélok elérésére nélkülözhetlenek, azoknak követelését igazolni kell.

§. 44. *A főadó.*

A *fő* vagy is személyes adó az, melly egyedül a főre az az személyre minden tekintet nélkül a vagyona kivettetik, ennek alapjául az vétetik, hogy a status a személyt is oltalmazza, ezen adónak mennyisége néha a kor, vagy a polgári állapot különbözőzése szerint különböző fokozatban határoztatik meg, úgy p. o. hogy a főrendüek többet mint a nemesek, ezek többet mint a polgárok, és ezek többet mint a parasztok fizessenek, néha pedig ezen adó minden tekintet nélkül mindenikre egyenlően kivettetik, mind a két esetben ezen adó lényeges hiányokban szenved, mert az által, hogy nála semmi tekintet nincsen az adózónak tiszta jövedelmeire, az igazságos adó tulajdonságival nem bír, mi akkor is igaz, ha a polgári állapotról nézve külömbiség tétetik, mert valakinek jövedelme a polgári állásától nem függ. 2-or. Ezen adó által a sok gyermekkel terhelt családtyák felette súlyosan éretnek, s tehát a házasságnak terhei szaporitának, azért a főadó jó adórendszerben helyet nem foglalhat.

§. 45. *A birtoki és általános jövedelmi adó.*

A birtoki adó (Bermögensteuer) az, melyly csupán csak az adózók birtokára kivettetik, minden tekintet nélkül annak jövedelmező vagy nem jövedelmező alkotó részeire, ezen adó tehát olly holmiktól is fizetendő, mellyek semmi jövedelmet be nem hoznak, miilyenek p. o. a házi bútorok, könyvtárak, tudományos műszerek, természeti és művészi gyűjtemények, ezen adó ótalmául az hozatik fel, hogy a status a polgárokat minden birtokaikban oltalmazza, azért igazságos, hogy mindcnik a birtok szerint adózzék.

Mindazáltal véleményünk szerint a birtoki adó nein helyeselhető, és pedig 1-ör mert a polgárokat igen egyenlőtlenül éri, minthogy két egyenlőnek látszó birtok, jövedelemre nézve gyakran egymástól nagyon különbözik. 2-or. Alert épen ezen okból ezen adó némelly adózónál tán a törzsvažyon! is megtámadja, mit károsnak lenni főnebb állítottunk.

3-or. A mennyire ezen adó olly tárgyakra kivetfetik, mellyek jövedelmet nem hoznak, p. o. bútorokra, tudományos gyűjteményekre s a t. annyiban az adózót kényszerítik, hogy az azoktól járó adót más jövedelmeiből fizesse, mit ha nem tehetne, ugyan azon tárgyakat lassanként (és pedig kárával) elidegenitenie kellene, ezen elidegenítés pedig azon esetben, ha ő azon tárgyoknak nagyobb hasznát vehette, (mint p. o. valamelly tudós a könyvtárának vagy tudományos műszereinek), mint azok kiknek kezéhez jutnak, mind ő reá, mind az egész társaságra nézve káros, máskép kell ítélni olly tárgyakra nézve, mellyek szinte jövedelmet nem hoznak, hanem minden szempillantban jövedelmezőkké tétethetnek, p. o. egy angol kert, vagy csupán magános személy élvezetére szolgáló fundus, illy tárgyakra nézve az adó czélszerű, mert csak a birtokosnál áll azon földet jövedelmezővé tenni, ha pedig nem teszi, mintegy elismeri, hogy a többi jövedelemből ezen adót könnyen fizetheti. 4-er. Ide járul hogy leggyűlöletesebb házmotozások nélkül minden adózó butorozati birtokát pontosan kipuhatolni nem lehet.

Mind ezekből tehát eléggé kitetszik, hogy a birtoktoli adó a financiának helyes elveivel ellenkezik.

A tiszta elmélet szerint az adót az adózóknak általános tiszta jövedelmeikhez aránylag kellene kivetni, de ezen elv

alkalmazásában sok nehézséggel van összekötve, mely leginkább onnét származik, hogy az adózók a jövedelmeiknek a statushatóságok tudomására juttatásától idegenkednek, azért legjobb ha a status az egyes jövedelemforrásokra támaszkodik, és tehát minden személynek jövedelmeit az alkotó részeire (ha t. i. többekből állana) feloldja, és minden részből egyformán az az a jövedelemhez aránylag az adót megveszi, p. o. hogy ha a földjövedelemtől száz forint után ötöt vesz, szinte az iparjövedelemtől is annyit vesz, igaz ugyan, hogy minden egyes polgárnak tiszta jövedelmeit tökéletesen és mathematical bizonyossággal meghatározni ezen után is lehetetlen, mert sok körülmény az adózónak jövedelmeire befolyással bír, mely a statusnak tudomására nem jön, azért itt megelégedni kell, ha a jövedelmek a valódisághoz közelítőleg meghatározhatók, miszerint így az attoli eltérések nagy hatással ne bírjanak, mi főleg éretik el, ha alacsonyabb adóláb megállapítatik.

§. 46. *A catastrumok fogalma, és általános szabályok a catastrumok készítésére nézve.*

Hogy az adó az adótárgyak jövedelmeihez aránylag hártározathassék, elébb a catastrumok készítése szükséges, catastrum alatt pedig értetik lajstroma az adónak alá vetett tárgyaknak, azoknak közelebbi leírásával, és tiszta jövedelmeik feljegyzésével, a catastrumból még nem tudatik, mennyit mindenik adózó bizonyos időszak alatt fizetni tartozik, mert ez az adólábtól függ, az adóláb alatt pedig értetik azon meghatározott arányszám, mely szerint az adót a jövedelmektől fizetni kell, ez gyakran változik, valamint az egész országra kivetett adósomma sem mindig ugyanaz marad, az adólábot érthetőleg ki kell fejezni, hogy mindenik adózó által könnyen kiszámíthassa, hogy mennyit a catastrumban felvett jövedelmei után fizetni tartozik, és tehát az önkénynek helye ne legyen, az adóláb p. o. így fejeztethetik ki, hogy minden 100 forint tiszta jövedelem után 8 forint adókép fizetessék, catastrum annyiféle vagyon, hány tárgy, az az forrás vagyon, mellyből a polgárok jövedelmet húznak, így p. o. létez telekadócatastrum, tőkeadócatastrum, és iparadócatastrum, ezen catastrumok készítése sok munkával és bajjal jár, mert

a tiszta jövedelmeket minden egyes esetben meghatározni nehéz feladat.

A catastrumok készítésére, és a tiszta jövedelmek meghatározására nézve következő szabályok ajánlandók:

1- ör. A tisztajövedelemnek meghatározásában magát egyedül az adózók vallomásra bízni nem lehet, mert sok adózó nem igazán vallaná be jövedelmeit, azért más becslések is szükségesek.

2- or. Az illy becslésben a házi körülmények kikéinlélését és a család titkaiba beférkezését kerülni kell, mert ezek mindig gyűlöletesek.

3- or. A catastrum készítésére a statustisztviselőkön kívül, kik a szükséges political esmeretekkel bírjanak, polgárok is használtassanak, és pedig olyanok, kik a kérdésben lévő tárgynak jövedelmeit megítélni tudják, p. o. a föld jövedelmeinek becslésénél tapasztalt és becslületes mezei gazdák.

4- er. Ha az egész jövedelemből az adózónak, és családjának fenntartására kívántató költség levonatik, az a végett szükséges sommák a helybeli körülményekhez, és a különféle polgárosztályok életmódjához alkalmazva határozttassanak.

5- ör. A statustisztviselők a catastrum készítésében az illető adózók ellen észrevételeiket is figyelembe vegyék.

6- or. Szükséges, hogy a catastrum időről időre vizsgálóra vétessék, és kijavitassék, mert p. o. a telekjövedelmecatastrumra nézve történhetik, hogy időjártával a catastrumban felvett jövedelem a termékek vagy pénznek ára, vagy a művelési mód megváltoztatása miatt a valódi jövedelemtől már felette különbözik, épen ez a többi jövedelmeknél is történhetik.

§. 47. *A telekadó, és a telekadócatastrumnak készítési módja.*

A telekadó az, melly a földnek jövedelmeire kivettetik.

A telekadócatastrum készítésében két dolgot kell pontosan meghatározni t. i. 1-ör. A telkeknek térnagyságát (Staheninhalt), és 2-or. Azoknak tiszta jövedelmeit.

Hogy a földnek térnagysága megtudassék, legjobb az egész status territóriumának trigonometriai kimérését előrebocsájtani, mellynek következtében az egész status földkepe

készítendő, ennek nyomán pedig minden egyes megyének földkepe nagyobb mérték (scala) szerint, és négyszegűk által mellyek mintegy 4000 — 5000 holdat magokban foglalnak. felosztva készítessék, ezen földképen már az egyes helyek határaikkal, nem különben a folyók, tavak, s a t. kijelel tessenek.

Tovább szükséges hogy minden egyes helységről topographiai földkép még nagyobb mérték (scala) szerint felvéve készítessék, ebben már a földnek különböző használati módjai. az az mi belőle szántóföld, rét, legelő, erdő, tó, utak, s a t. különféle szín által különböztetve, tovább a földek az egyes tulajdonosok közti felosztása pontosan kijeleltessenek, ezen utóbbi földképek romai számmal megjelelt nagyobb négyszegűkre felosztandók, és az azokban foglalt egyes tulajdonosok telkei arabs számmal megjelelendők azon czélból, hogy minden Jegyes tulajdonos telkeinek térnagysága az említett számokra hivatkozásával a fő telek könyvbe (4?auptafataftcn6u(6) beiktattafhassék.

Minthogy illy kimérés temérdek sok költséggel jár, azért ha illy munka egyszer elkezdetik, úgy vitessék véghez, hogy annak hosszabb időig hasznát venni, és a ne tán előforduló kisebb változásokat könnyen hozzá toldani lehessen, illy pontos kimérés nem csak finanziaai, de más tekintetből is igen hasznos, mert minthogy az által a birtoknak határai könnyen bebizonyíthatok, a földtulajdonosok a jogtalan megtámadások ellen jobban biztosítatnak, és a határvillongások is könnyen elhárítatnak.

§. 48. *Folytatás.*

Az egyes tulajdonosok telkeinek térnagysága 'megtudatván az azokból bevehető jövedelmek mennyiségét meghatározni kell, ennél ugyan azon bizonyosság, mint amannál el nem érhető» de azért még is iparkodni kell, hogy a jövedelem legalább közelítőleg meghatározathassék, hogy pedig ez történhessék, tekinteni kell l-ör. A földnek termékenységére, a földnek termékenysége annak physikai és chemikai jóságából, és az éghajlatból ahoz értők befolyásával meghatározttik . kiszámítatik t. i. mennyi termék abból a közepső szor-

galom mellett nyerhető, azért az itten tekintetben nem jön, ha valamely föld a tulajdonosának rendkívüli szorgalma miatt többet, vagy pedig valamely hanyag és szegény tulajdonosa kezében kevesebbet hoz be, sőt az sem vétetik tekintetbe, ha valaki földjét improductiv módon p. o. angol kert gyanánt használja.

2- or. Az árra, mellyen a termékek a legközelebbi vásárpiaczon elkelnek, az attóli távolságra és az utaknak minéiiségére, mert ezeknek különbözősége szerint ugyan azon termékenységu földek különböző jövedelmet hoznak.

3- or. A szükséges költségekre is, mellyeket az adózónak földjei művelésére tenni kellett, p. o. a munkabér fizetésére, vagy az árvíz elhárítására, mert ezek szerint a jövedelmek szinte különböznek.

Ha valamely föld bizonyos földesúri adózásoknak alávetve vagyon, p. o. kilenczednek, robotnak s a t. ilyeneknek diametralis pénzbeli árát is a tiszta jövedelemből le kell vonni, mert annyival kevesebb a tiszta jövedelem, itt igazságos, hogy azon földesurak, kik illy adózásokat bévesznek, és tehát levonván azokból a szedési költségeket, és az ellentartozások értékét tiszta jövedelemmel bírnak, attól direct után adózzanak.

Oly telkeknél, mellyekben az úgynevezett váltógazdaság divatoz, a jövedelmet az egész gazdasági időszakra kell kiszámítani, és abból a diametralis évi jövedelmet meghatározni.

A telkeknek minden egyes alkotó részének jövedelme külön becsültessek meg, azért minden egyes rész p. o. szántóföldek, rétek, erdők, legelők s a t. becslésére, az utasításban külön szabályok adassanak.

Minekutánna pedig a telkek jövedelmei kipuhatoltattak, a mindennemű telkek osztályokba soroztatnak, és pedig úgy, hogy ugyan azon gazdasági értékű földek ugyan azon osztályba tétessenek, és mindenik osztályú telkekre nézve a tiszta jövedelem bizonyos pénzsommában kifejeztetik, nielly sinormértékül megállapítatik, p. o. hogy egy első osztályban lévő holdföld 6 forint, egy második osztályban lévő 5 forint tiszta jövedelmet hoz be, és így tovább, legalább pedig

4 — 6 osztály felállítandó, ne hogy jövedelmeikre nagyon különböző telkek ugyan azon osztályba tétessenek.

Ha azután az adóláb megállapítottatik p. o. hogy minden száz forint jövedelem után ennyi vagy ennyi forint fizetessék, mindenik adózó könnyen kiszámíthatja, mennyit fizetni köteles, mert mindenik tudhatja mennyi és mely osztályú földet bír.

A tiszta jövedelmek kiszámítására meg segédeszközökül is szolgálhatnak a vételi és kibérlés! szerződések, mert átaljában fel lehet tenni, hogy a vevő vagy kibérlő a vett vagy kibérelt jószágnak jövedelmit előre kiszámítván, a szerint a vételi vagy haszonbéri sommát határozta, mindazáltal az minden egyes vételnél vagy kibérlésnél nem áll, mert gyakran különös okoknál fogva valamely telkek a valódi értékén felül, vagy néha azon alól adatik el, vagy béreltetik ki, azért legfőlebb több illy és pedig újabb szerződésekből valamely vidékre a különnemű telkeknek diametralis ára kiszámíthatnák, és ezekből a valószínű jövedelmekre következtetés húzathatnék.

§. 49. *Folytatás.*

Meghatározatván a földeknek jövedelmei a telekadócastrum a földképekből és megbecsülést lajstromokból elkészítetik, és pedig minden egyes helysége különösen, ezen catastrum áll:

1-ör. A főtelekkönyvből (Hauptstuhrbuch), mellybe minden egyes tulajdonosnak telke beiktattatok, és pedig következő rovatokkal.

a) A szám, melly alatt azon telkek a földképen megjelenik.

b) Száma a négyszögnek, mellyben a földképen található.

c) Az egész telkeknek térnagysága holdak szerint kifejezve.

d) Annak alkotó részei.

e) Minő osztályba azok tartoznak.

f) Azoknak megbecsült tiszta jövedelme.

g) A tulajdonosnak neve; némelyeknek véleménye szerint, a tulajdonosnak nevét első rovatba kell tenni.

Ha valamely birtoknál változások történnek, p. o. eladás, osztály, s a t. vagy a művelésmód változtatása által, az vagy ugyan azon főkönyvben feljegyeztetik, mi végett a főkönyvben az illető telek számánál az előszámlált rovatok után üres hely hagyatik, vagy Oly változások a pótlókönyvekben (Supplementbücher) feljegyeztetnek, és a főtelekkönyvben az illető helynél csak ama könyvekre hivatkozás történik.

2-or. A pótlókönyvekből, mellyekbe a történt változások beíratnak, és azokban hivatkozás a főtelekkönyvekre történik.

3-or. A könyv, melly a tulajdonosok neveit betürendszerint magában foglalja, mindenik tulajdonos neve mellett feljegyeztetik a szám, melly alatt telke a földképen megjelenik, és hivatkozás történik a főtelekkönyvre, mellyben a telek részeinek közelebb leírása található.

A község telekkönyvéből összeadás által a község határát, nemkülömben mint a mindennemű földek tért nagyságát és az egész község tiszta jövedelmeit megtudhatni, a községek telekkönyveiből szinte összeadás által a megyei telekkönyvet, és ezekből az ország telekkönyvét készíteni lehet.

Noha pedig tagadhatatlan, hogy mind ezen utakon soha el nem érhető az, hogy az adó ország minden telkére a jövedelmekhez tökéletesen egyenlő arányban legyen kivetve, tehát az adózásban tökéletes egyenlőség uralkodjék, főleg minthogy a tiszta jövedelmeknek becslése az ország minden részeiben nem történik egyenlően, és öszhangban, még is annyi bizonyos, hogy ha a tiszta jövedelem kiszámítására, és a catastrumok készítésére szorgalom és pontosság fordittatik, azon arányossághoz legalább közeledni lehet.

§. 50. *A physiocraták véleménye az adóra nézve.*

A physiocraták, kik másként oeconomistáknak is neveztetnek, az adóra nézve azon véleményben vannak, hogy minden más adó megszüntetésével minden adót csak egyedül a telekre ki kell vetni, mert csak egyedül a mezei gazdaság lévén a nemzeti jövedelmeknek forrása, egyedül a földműveléstől várhatni tiszta jövedelmet, az adót pedig mindig arra kell kivetni.

2- or. Mert az illy adó által az adónak a polgárok közti egyenlő felosztása eszközöltetik, minthogy a földtulajdonosok a fizetett adót termékeik árába beszámítandják, és így az adóhoz még is minden ember fogyasztásához aránylag járulni kénytelen.

3- or. Mert a telekadónak meghatározása sokkal könnyebb mint más adónak meghatározása, mert amannál az adótárgy szembetűnőbb.

4- er. Hogy a statusra nézve ezen adó legbizonyosabb.

5- ör. Ide járul hogy ezen egyetlen adó behajtására kevesebb adószedő szükséges, mi által a beszédési költségek kisebbülnek.

Mindazáltal véleményünk szerint a physiocraták állítása a bírálatot ki nem állja, mert

1-ör. Hamis alapon nyugszik, hamis t. i. hogy egyedül a mezei gazdaság tiszta jövedelmet nyújt, mert miként a statusgazdaságtudományban megmutattuk, más osztályoknak is vagyon tiszta jövedelmük, ha tehát ez így áll, akkor igazságos, hogy ezek is jövedelmeikhez aránylag adó alá vetessenek.

Szinte 2-or. Hamis állítás . hogy a földművelők a fizetett adót mindig a termékek árába beszámíthatják, és annak részét magoknak a fogyasztók által mindig megtéríthetik, mert ez csak akkor állana, ha a termékek ára a földművelők akarától függne; de minthogy ez nem attól, hanem a kínálat és kereslet közti aránytól, és a külföldiekkel! vetékedéstől függ, azért könnyen történhetik, hogy a földművelőknek nincsen hatalmukban a fizetett adót a fogyasztóktul visszakapni; miből kitetszik, hogy éppen a physiocratiai rendszer az adó felosztásában legnagyobb egyenlőtleniséget okozna, és csaknem minden terhet egyedül a földművelőkre rovna, mi által a statusra nézve az adónak bizonyossága is elenyésznek.

§. 51. *Vájjon változatlan maradjon-e a telekadó?*

Némelly politicusok azt állítják, hogy az egyszer kivett telekadónak, ha mindjárt abban legnagyobb egyenlőtleniségek előfordulnának, változatlanak kell maradnia, miként Angolországban, és pedig azért mert a földtulajdonosok az által nem terhelhetnek, minthogy mindenik ki telket venni

akar, előre kiszámítván a telek tiszta jövedelmét, melyly az adó levonása után fennmarad, ahoz az árt szabja, úgy hogy mennyivel nagyobb adóteher a telken fekszik, annyival kisebb, ellenben mennyivel kisebb adó rajta fekszik, annyival nagyobb árt a telekért ad; az adómennyiség változtatásának tehát csak azon következése volna, hogy azon birtokosnak, kinek telkére kivetett adó alább szállítatik, általa nem érdemlett nyereség szerzettetnék, ellenben azon birtokosnak, kinek telkeire kivetett adó nagyobbítatik, kár okoztatnék.

De erre azt felelhetni:

1- ör. Ha a törvény világosan az adónak időről időre történendő átvizsgálását (Revision) fenntartja, akkor a vevőknek hibájuk, hogy arra nem tekintvén, igen nagy árt ígértek.

2- or. Néha épen történik, hogy valanielly telekért a rajta fekvő nagy adó miatt nagyobb ár ígértetett, mert az adó nagyságából a jövedelem nagyságára következtetés huzatot!.

3- or. Némelley jószágok nem is adatnak el, hanem ugyan azon tulajdonos, család, vagy testület birtokában sokáig maradnak.

4- er. Az adónak változatlanságát már azért sem lehet helybenhagyni, mert időjárával a telekjövedelem is változik, így p. o. a telekjövedelem némelley vidékben csökken, ha valanielly telek különféle természeti okokból p. o. behomokosodás, posványodás által rosszabbul, vagy pedig némelley vidékben a telekjövedelem felemelkedik a termékek [nagyobb ára, a könnyebbített szállítás miatt, és más okokból, már pedig az adó meghatározásában a tiszta jövedelmet, nem pedig azt, mikép a mostani birtokos a jószágot szerezte, kell kulcsul felvenni.

Mindazáltal igaz maiad hogy az igen gyakorta!, rögtöni, és nagy változtatások az adóban mindig károsak, azért nem tanácsos a catastrumok átvizsgálását rövid időszakok után már megtenni, egyébiránt mikor megteendő illy átvizsgálás, igen a körülményektől s főleg attól függ: vájjon mutatkoznak-e olly változások, mellyek a jövedelmek az adóhozi arányt a különféle vidékekben lakó földtulajdonosok közt tetemesen megváltoztatták.

52. *A házadó.*

A telekadóhoz legközelebb áll a házadó, melly a házaknak tiszta jövedelmeitől fizettetik.

A házaknak tiszta jövedelmei pedig a házbér szerint, mellyet behoznak, lehúzáván mindazáltal abból a szükséges kiigazítási költségeket, és a tüzellenbiztosítási díjt határozta tnak.

A házbér nagysága függ a házak térnagyságától, azoknak emeleteitől, helyzetétől, és többi kényelmeiktől, azért ezeket tekintetbe vévén a házakat a helybéli viszonyok szerint bizonyos osztályokba sorozni, mindenik osztályra nézve pedig középszám szerinti házbért mint jövedelmet felvenni kell, melly az adónak alapul szolgál; magától értetik egyébiránt, hogy olly helyeken hol a házak igen egymástól különböznek, mint némely nagy városban, több osztályt kell felállítani, mint olly helyeken, hol nincsen olly nagy különbség.

Hanyatló állapotban lévő városban, mellyben a népesség fogy, és sok még a városnak virágzóbb állapotában épült lakás vagyron, mellyeknek kibérlésére mostanában nincsen sok alkalom, ezen körülményre tekintet venni, es ezen okból a házak jövedelmeit kisebb sommában felvetni kell, hogy az adó is kisebb legyen, illy városnak házaira kivetett nagy adó szörnyű káros hatású volna, mert (elvonva attól hogy új házaknak építése, melly olly körülményekben a csekély házbér miatt úgy sem igen reménylhető, a nagy adó által mintegy lehetetlenné tétetik) a házak értéke az által mind inkább alább szálland, minek következtében azoknak kijavítására mindig kisebb somma fordítatni fog, és a város megállithatlanul romba düledezésnek induland.

A tulajdonos által lakott ház is szinte azon házbér szerint, melly fizettetnék, ha bérbe kiadatnék, osztályoztassék, mert csak tőle függ azt bérbe kiadni; várak, kastélyok, és csupa fényűzési lakásokra mindazáltal csak csekélyebb adó kivetendő, mert azokat ritkán lehet jól bérbe adni.

Legkisebb házadót pedig a földművelők házaikra, gazdasági épületekre, és gyártásra szánt épületekre kell kivetni, mert az előbbieknak értéke már többnyire a telkek, inellyekhez tartoznak értékébe beszámítva van (mivel gazdasági

épületekkel bíró telek nagyobb sommára becsültetik, és tehát nagyobb adónak alá vettetik) gyártásra pedig szánt épületek a nélkül az ipari adónál számba vétetnek.

Némelly országban az ablakok (mint p. o. Angol országban) ajtók, kémények, tűzhelyek száma szerint kivette-tik a házadó, de ezt helybenhagyni nem lehet, mert ha olly módon kivette-tik a házadó, a polgárok alkalmasint úgy építendik házaikat, hogy a nagyobb adótól mentesüljenek, a mi leginkább az épületek ékességével, kényelmével, gyakran pedig az emberek egészségével és bátorságával ellenkezik.

§. 53. *Tőkeadó.*

A tőkeadó az, melly a tőkejövedelemtől fizettetik, midőn itt tőkéről szó vagyon, olly tőkék értetnek, mellyek kamatra kiadva jövedelmet hoznak; minthogy a tőkepénzes szinte a statusnak oltalma alatt beveszi jövedelmeit, és a statusintézetek jótékony-ságával él, azért igen igazságos, hogy jövedelmeitől úgy mint más polgár adózzék ; mindazáltal ezen adó ellen e következő nehézségek hozatnak fel:

1- ör. Hogy a tőkeadocatastrum készítése felette nehéz, mert a statusnak nehéz a pénzbeli tőkétet, mellyek nincsenek betáblázva, megtudni, ha pedig erre nézve egyedül a polgárok vallomásában bízik, alkalmasint megcsalatik, szorosabb kémleletek pedig mindig gyűlöletes szer maradnak.

2- or. Hogy a tőkeadó által a tőkék az országból kihajtatnak, az idegen tőkéknek pedig bejövetele akadályoztatik.

3- or. Hogy a tőkepénzesek a fizetett adót az adósokra tolják.

De ezen nehézségekre azt felelhetni:

Ali az 1-sőt illeti, több mód vagyon a tőkepénzeket megtudni, ezek közt pedig legjobbnak látszik a belajstroinozás, t. i. a status valamelly hivatalt felállít, mellynél kiki ki tőkét éven túl kiadja kamatra, azt bejelenteni tartozzék, mit ha elmulasztana, a panasztételt az adós ellen magának elzárja.

2-or. Ne hogy a tőkék az országból a tőkeadó által kihajtassanak, az azoktoli adó igen mértékletes és kisebb legyen, mint más akármelly nemű jövedelemtől, annyival inkább, mert a kamatláb a vagyonosság haladtával kisebb le-

end, és mert a tőkepénzesek gyakran kamatjait csak bajorosan, nem ritkán per utján behajthatják, ide járul, hogy a kisebb adó által az eltitkolási inger is kisebbül, a külföldi tőkepénzek pedig, mellyek a forgalmat és ipart élénkítik, tán egészen mentesek lehetnek az adótól.

A 3-ra a tőkepénzes az adót csak akkor tolhatja az adósra, ha az igen nagy, nem pedig ha csekély és más jövedelemtől fizetett adónál csekélyebb, mert a kamatláb a kínálat és kereslet közti aránytól függ, ezen arány pedig ez esetben meg nem változik, mert a tőkepénzeseknek nem lesz indokuk a tőkepénzőknek más alkalmazást mint a kikölcsönzést keresni, főleg hogy ha minden tőke egyformán adózik.

Ezekből tehát kitetszik, hogy a tőkeadó helybenhagyni lehet, mindazáltal ezen adónál különös tekintet érdemelnek olly személyek, kik csekély tőkájuk kamatjaiból épen csak a legszükségesebb élelmezésüket fedezik, és mostanában képtelenek más módon jövedelmeiket szaporítani, miilyenek p. o. az özvegyek, árvák, élemedettek, olyanoknak tőkei a főnebb felállított elvek szerint az adótól egészen mentesek legyenek.

§. 54. *Ipari adó.*

Ipari adó (*Gewerbesteuer, Industriesteuer*) alatt azon adó értetik, melly a személyes kereset, azaz az ipari foglalkozás jövedelmeitől fizettetik, a szó ipari foglalkozás itt szélesebb és szűkebb értelemben vétethetik, szélesebb értelemben véve nem csak az anyagi az az tulajdonképi ipari foglalkozásokat, hanem a szellemi foglalkozásokat és még azon munkákat is, mellyek tőke nélkül tétetnek, magában foglalja, ennél fogva iparjövédelmet húznak minden statustisztviselők az első ministertől fogva egész az utolsó írnökig, a tanítók, orvosok, ügyvédek. 2-or. A művészek. 3-or. Minden kereskedők. 4-er. A kézművesek, és 5-ör. A szolgák és napszamosok. Szűkebb értelemben pedig ipari foglalkozás alatt csak olly foglalkozás értetik, melly tőke segedelmével üzetik, de a földműveléstől különbözik.

A szorosabb értelemben vett ipari foglalkozásnak jövedelme két részből áll, t. i. a vállalkozási nyereségből (Un-

ternchnungsgewinn) és az ipari foglalkozásra fordított tőkének jövedelméből, a vállalkozó gyakran mind a két jövedelmet húzza, de gyakran a tőkét kölcsön vette, és tehát a tőkének jövedelmét másnak adni kénytelen, az igazság ugyan azt kívánná, hogy erre tekintet vétessék, mindazáltal hogy és mikép történik az osztály a tőkepénzes és a vállalkozó közt kimutatni gyakorlatban igen nehéz, tehát szabályul az vétetik fel, hogy a jövedelem mind a két részre egy személyben egyesül.

Minthogy pedig mindenik az iparjövedelmét a statusintézetek ótalma alatt húzza, és a status jótékonyágával él, azért igazságos, hogy mindenik attól a tiszta jövedelmeihez aránylag a köz terhekhez járuljon.

Ezen adó a kivitelben nehézséggel jár, mert mindenik ember tiszta jövedelmét személyes keresetéből meghatározni csaknem lehetetlen, mivel igen bajos meghatározni, hogy áll egyik foglalkozás jövedelme más foglalkozás jövedelméhez, de ugyanazon foglalkozás a tapasztalás szerint kiilömböző egyedeknél kiilömböző jövedelmet hoz, és tovább ugyanazon egyednek jövedelmei gyakran megváltoznak, ebből kitetszik, hogy az iparadóra nézve jó catastrumot felállítani sokkal nehezebb, mint akármelly más adóra nézve.

55. Esmerjelek, mellyekből hihetőséggel valamelly foglalkozás tiszta jövedelmeire következtetést huzni lehet.

Noha valakinek jövedelmei a személyes keresettől bizonyossággal nem határozthatók, léteznek mindazáltal esmerjelek, mellyekből a jövedelmek nagyságára valószínűséggel következtetést huzni lehet, ilyenek:

1- ör. Nagysága az állandó tőkének, melly valamelly foglalkozásban használtatik, mert abból az ipari készítményeknek mennyiségére következtetést huzni lehet, így p. o. valamelly gyárban a gépek, szövöszékek mellyek folyvást használtatnak sokaságából, valamelly fuvarosnál a lovak számából, valamelly meglátogatott vendégfogadónál a vendégszobák számából a nagyobb jövedelemre következtetést vonni lehet.

2- or. A forgó tőkéből így p. o. valamelly foglalkozásnál meg lehet tudni a fogyasztott anyagok mennyiségét, ha

azoktól tán accisa vagy határvám fizettetett, p. o. serfőzőházaknál, vagy olly gyáraknál, mellyek külföldről behozott, és határvám alávetett anyagokat feldolgoznak, ezen feldolgozott anyagok mennyiségéből lehet a jövedelemre következtetést huzni, némelly foglalkozásnál, az eladásra készen tartott portékák mennyisége szembetűnő p. o. gyógyszerárakban, kereskedési boltokban.

3- or. A segéd munkások számából is lehet valamelly foglalkozás kiterjedésére Ítélni.

4- er. A portékák elkelésének nagyságából, ez olly kézműveseknél, kik készítményei elkelésére csupán lakhelyükre szorítva vannak, szem előtt tartván a népességet, könnyen mégha tározatható.

5- ör. A közönségesen esmert vagyonossága valamelly iparüző osztálynak vagy egyesnek is azok közül, a jövedelmekre nézve esmerjelül szolgál, mindazáltal ezen utóbbi esetben arra fordíttassék figyelem, vájjon vagyonossága nem ered-e más forrásokból, mellyek már adó alá vetve vannak.

Mind ezen adatokból annál nagyobb valószínűséggel lehet az iparüzőknek jövedelmeire jó következtetést huzni, menél pontosabb adatok az ipari statistica felől léteznek.

§. 36. *Az ipari adóztak elrendezése.*

Hogy ipari adócatastrum létrehozassék, szükséges

1- ör. Hogy minden helységben képes és bizodalmát érdemlő polgárok (Taxatores) választassanak, kik mindazon iparnemet, mellyel becsülnek, mind minden körülményeket. melylvektől a jövedelmek függnek, esmernek, ezek valamely az adóelvekbe beavatott statustisztviselő vezetése alatt a nékik fensőbb helyről adott utasítás szerint az adózók jövedelmeiket megbecsülik.

2- or. Több osztály p. o. 14 — 20 felállítatik, és niindenik osztályra nézve bizonyos jövedelemsomma felvétetik, melly az adónak alapul szolgál, és ezen osztályokba soroztainak az adózók jövedelmük szerint.

Hogy pedig az ipari adó a polgároknak iparát ne ki-sebbitse, és az egyenlőtenség, mellyet ezen adónál egészen elhárítani lehetetlenség, érezhető ne legyen, szükséges hogy 1-ör. Ezen adó igen mértékletes legyen . miszerint az által

egy polgárnak élelmezése sem nehézüljön. 2-or. Csak azon jövedelmeket érje, mellyeket valaki középszerű szorgalom mellett bevesz, nem pedig azokat, mellyekre erőfeszítés és rendkívüli szorgalom által szert tehet. *)

§. 57. *A munkabértől adó.*

Az ipari adó szélesebb értelemben véve magában foglalja a munkabértől adót is, munkabér alatt pedig azon jövedelmek értetnek, mellyek minden tőke hozzájárulása nélkül bevételnek, a munkabért itt szélesebb értelemben venni kell, tehát az alatt nem csak a közönséges, vagy is kézi munka bérét, hanem a mesterkéltnél vagy is szellemi munka bérét (honorarium, salarium) is érteni kell. A munkabérről is adót kivetni kell, de mind az igazság, mind a köz jó azt kívánja, hogy a munkás és családjának élelmezésére kívántaié somma az egész munkajövedelemből levonassék, és csak a maradék adóztassák, ha tehát némelly munkások épen csak az élelmezésükre szükséges jövedelemmel bírnak, miilyenek p. o. az alsóbb rendű szolgák, mesterlegények, azok az adó alól felmentessenek, mert ezek adójokat azokra tolnák, kik munkájukat fizetik.

A mesterkéltnél vagy is szellemi foglalkozásoknál pedig arra kell tekinteni, hogy ezeknél nem az egész tiszta jövedelem adóztassák, mert amabban foglaltatik azon foglalkozás megtanulására kívántató költségek megtérítése is, tehát az egész jövedelemből az álláshoz illő élelmezési költségeken kívül ezen készületi költségeket is lehúzni kell, nem kötőmben arra is tekinteni kell, hogy a tudományos foglalkozásnak üzésére kívántató segédeszközökre p. o. könyvekre, mű-

*) A francia patensadó abban áll, hogy minden kézműüzhetésért patenslevélért kell a kormányhoz folyamodni, mindenik kez-
müért pedig a helynek, hol a közművet azt üzi, népessége szerint különböző adómenyiség van meghatározva, mellyel mindenik kézműves fizetni köteles, akár nagyobb akár kisebb kiterjedésben üzi kézművét, ezen patensadót azt ajánlja, hogy bizonyos szabályok szerint minden önkény eltávoztával behajtatik, és sokkal kevesebb fáradságot okoz, mint más iparadó.

szerekre is évenként bizonyos sommát fordítani kell, mi végből szinte valamely diametralis somma az egész jövedelemből lehuassék.

A statustisztviselők jövedelmei a fizetéseikből igen könnyen megtudathatnak, tehát azokra ezek szerint kivetethetik az adó, a statustisztviselők adóztatása ellen ugyan az hozatik fel, hogy az által a status semmit nem nyert, mert mennyivel az adó következtében a fizetés csökkent, annyi-val a status azt emelni kénytelen, tehát egy kézzel bevett, és a másikkal kiadott, de erre azt mondjuk, hogy noha e mind igaz, még is ezeknek adóztatását helybenhagyni kell, mert az által a közönséges adózási kötelességet felállító elv az embereknél mélyebben meggyökerezik, és az irigység, mellyet az adómentesség a többi osztályoknál előidézne, eltávolítatik, ide járul, hogy az élelmek árában időjárával változások történnek, mellyekre a tisztviselőkre kivetendő adó-mennyiségben tekinteni lehet, de magától értetik, hogy a tisztviselők fizetéseitől csak akkor vétethetik adó, ha azok úgy vannak kimérve, hogy a szükséges fenntartási költségen kívül még valami fennmarad, ha tehát a fizetések csekélyek, alapos ok forog fenn a tisztviselőket egyáltalában vagy legalább az alsóbb rendűeket az adó alól felmenteni.

Más mesterkélt foglalkozást űző polgároknak p. o. orvosoknak, ügyészeknek, művészeknek jövedelmei alig tudathatnak meg másképen, mint az illetőknek saját vallomásai által, és ezek szerint kell azokat bizonyos osztályokba tenni; részint a becsületérzés, részint a hiúság fogja őket rendszerint igen kicsin vallomástól visszatartóztatni, ha mindazáltal ilyenek itt ott előfordulnának, jól elrendezett becsűbiztosság itt nagy sikerű lehet.

§. 58. *A fogyasztástóli adó.*

A fogyasztástóli adó azon adónem, melly különféle tárgytól, mellyek fogyasztatnak, fizettetik, ezen adónak alapja az, hogy valakinek fogyasztásából, azaz kiadásából valamennyire a jövedelmeire következtetést hözni lehet, célja pedig az, hogy azon egyenlőtlenség, melly a direct adó kivetésében azáltal elkövetetik, hogy az tőkéletesen az adózók tiszta jövedelmeihez aránylag meg nem határozthatatik, vala-

mennyire kiegyengítették, a mennyire t. i. az ki a direct adóban kevesebbet fizet, mint jövedelmeihez aránylag fizetnie kellene, tán többet fogyaszt, és az által az adóhoz járul, p. o. ha két családja a direct adócastrumba egyenlő jövedelemmel beírva vagyon, és pedig 2500 forinttal, holott az egyiknek közülök tán 3500 forint jövedelme vagyon, ez utóbbi tán többet fog fogyasztani, és így nagyobb mértékben fog a fogyasztási adóhoz járulni.

A fogyasztástóli adó vagy direct, vagy indirect lehet, a direct fogyasztástóli adó az, melly közvetlenül attól vétetik, ki valamely tárgyat fogyaszt, az az valamely tárgygal él, az indirect fogyasztástóli adó pedig nem attól, hanem az eladótól vétetik azon czélból, hogy a vevőtől azt magának megtérítessé.

§. 59. *A direct fogyasztástóli adó.*

Direct fogyasztástóli adóra csak olly tárgyak alkalmasak 1-ör, mellyek kizárólag csak a vagyonosabb osztályok által fogyasztatnak, és 2-or, mellyek terhes kikutatások nélkül megtudathatnak, ilyenek:

1- ör. Alakás, a mennyire a szükségét felülhaladja, az ettöli adózás Francia országban divatoz, ezen adó ha fennáll, igen mértékletes legyen, mert különben az emberek magokat a lakásukban igen megszorítják, mi által a háztulajdonosok kárt szenvednének.

2- or. Csupán fényűzésre szolgáló bútorok.

3- or. Kutyatartás.

4- er. Cselédség.

5- ör. Hintó, paripa, vagy hintólovak tartása. Illyféle adók nagyon mértékletesek legyenek, mert külömb tartóságuk nem lesz.

§. 60. *Az indirect fogyasztástóli adó mellett harczoló okok.*

Az indirect fogyasztástóli adó mellett e következő okok hozatnak fel:

1-ör. Hogy arányban vagyon az emberek jövedelmeivel, mert az emberek többnyire jövedelmeikhez képest fogyasztanak.

2- or. Hogy akkor fizettetik, midőn az adózó azt fizetni képes, mert akkor fizettetik, mikor az adózó vesz, tehát pénze legyen.

3- or. Ezen adó legkisebb és alig érezhető részekben fizettetik, semmi más adónem nem gondolható, melly oly csekély részekre, és az évnek minden napjaira elosztható volna.

4- er. A statusra nézve ezen adó legbizonyosabb, mert a fogyasztás mindennap előfordul, tehát az adózásnak is mindennap történni kell, honnan a status pénztárába is jövedelmek folyvást folynak, a nélkül hogy az adónak erőszakos behajtásához folyamodni kellene, vagy hátramaradások támadnának.

5- ör. Hogy ezen adóhoz mindnyájan járulnak, kik külön) adómentességgel bírnak.

6- or. Hogy az idegenek is, kik az országban fogyasztanak, ezen adóhoz járulnak.

7- er. Hogy ha ezen adóból a jövedelem szaporodik, a nélkül hogy felemeltetett volna, innen a nemzeti vagyonság előrehaladására következtetést huzni lehet.

§. 61. *Ezen okok csak megszorítással megállanak.*

A felhozott okok mindazáltal csak némi megszorítással megállanak, így az 1-sőre nézve azt mondjuk, hogy nem áll, hogy az indirect adó épen mindig aránylag a jövedelmekhez fizettetik, mert számos magzattal terhelt családnya sokkal többet fogyasztani, és tehát adózni kénytelen, mint más nőtelen, noha ez tán többet keres, a gazdag fősvény sem járul aránylag a jövedelméhez ezen adóhoz.

Szinte a 2-ikra nézve azt mondjuk, hogy az sem áll mindig, hogy az adózó az indirect adót akkor fizeti, mikor azt fizetni képes, mert gyakran valaki hitelre vagy kölcsönzött pénzen vesz.

A 3-ik és 4-ik pont alatt felhozott okok csak akkor állanak, ha a status igazán csak csekély és alig érezhető indirect adóval megelégszik, mert külömb az adózó az indirect adó miatt a néki szükséges tárgyakat sem szerezheti meg, és így a statusnak se lesz bizonyos bevétele.

Az 5-re azt mondjuk, hogy adómentességgel a statusban senki se bírjon, tehát ezen ok különös figyelmet nem érdemel.

A 6-ik és 7-ik pont alatt felhozott okok pedig megcáfoltak.

§. 62. *Az okok, mellyek az indirect fogyasztási adó ellen felhozatnak.*

Ellenben az indirect fogyasztási adó ellen e következő okok hozatnak fel:

1- ör. Hogy ezen adó által az erkölcsiség veszélyeztetik, mert az emberek nyereségvágytól indítatnak, hogy az adó alatt lévő tárgyakat a status előtt elrejtsek, és így a status kijátszák, illy módon pedig a törvényeknek megvetéséhez szoknak, az illy áthágások ellen szabott büntetéseknek sem lesz nagy sikerük, részint mert illy áthágások mindig fel nem fedeztetetnek, részint mert az emberek véleménye szerint többnyire kevésbé kárhozthatnak, mint más büntettek.

2- or. Hogy ezen adónak beszédese a statusra nézve igen költséges, mert az áthágások nem különbben mint a beszédő tiszték megvesztegetése elhárítása végett számosabb tisztviselőket kell tartani.

3- or. Ezen adó kijátszhatása könnyűsége miatt különféle rendszabályok, és formaszörűségek szükségesek, melyek által a polgároknak szabadsága felette korlátoltatik, ide tartozik, hogy az utazók megállítatnak, és alkalmatlan vizsgálat alá vétetnek.

4- er. Hogy ezen adó, főleg ha az első szükségű tárgyakra ki van vetve, a szegényebb osztályokat felette súlyosan éri, sőt a fogyasztást is kisebbíti.

5- ör. Hogy az eladónak ezen adót előlegezni kell, holott nincsen mindig tehetségében azt a vevőtől egészen visszazakapni.

6- or. Hogy ezen adó után a status által beveendő somák előre ki nem számíthatatnak.

§. 63. *A mi véleményünk az indirect adóra nézve.*

A tapasztalás szerint az indirect adónak az előbbi §-ban előhozott károosságai csak akkor mutatkoznak leginkább, ha annak elrendezésében vagy tárgyai kiválasztásában hiba történt, vagy ha az a mértéket felülhaladja, azért véleményünk szerint az indirect adót egyáltalában elvetni nem lehet, és

pedig azért nem, mert mint főlebb mondatott általa a direct adó kivetésében elkövetett egyenlőtlenségek valamennyire kiegyengítettnek, és mert a direct adóból az adózók terhelése nélkül nagyobb summákat bévenni nem lehet, egyébiránt nem áll az, hogy a status az indirect adónál bizonyos beveendő summára nem tarthat számot, mert a beveendő somma csak az első kivetésnél bizonytalan, de ha illy adó már egy időig fennáll, az innen bevehető summát diametralis számmal könnyen fel lehet vetni, attoli eltérések csak rendkívüli események, miilyenek p. o. háború, pestis, silány termés következtében előfordulnak.

De hogy az elébbi §-ban előhozott káros oldalai az adónak elbánhassanak, annak elrendezésében következő elvek szem előtt tartandók:

1- ör. A fogyasztástoli adó mértékletes legyen, hogy a csalárságokra inger fenn ne forogjon, és a polgároknak élelmezése ne nehezítessék, a fogyasztás pedig ne kisebbitessék, a tapasztalás is azt tanítja, hogy alább szállítván ezen adó, a statusnak jövedelmei szaporodtak.

2- or. Ezen adó olly tárgyakra vettessék ki, mellyck nem épen a nélkülözhetlen szükségekhez tartoznak, hanem legalább nagyobb mennyiségben a vagyonosabbak által fogyasztatnak, a nélkülözhetlen szükségekre pedig legfőlebb akkor vettessék ki ezen adó, ha bizonyos, hogy még a közönséges napszámos is többet keres, mint mennyi ezen szükségek megszerzésére kívántatik.

3- or. Hogy ezen adó rendeltetése szerint a vevőket nem pedig az eladókat érje, szükséges, hogy rövid időig elébb mintsem a javak a fogyasztók kezeibe átmennek, vétessék meg, mert külömb történhetnék, hogy a portéka az eladhatása előtt romolják, vagy értékében csökkenjék.

4- er. Ezen adó sem igen sok, sem igen kevés, vagy épen csak egy tárgyra ki ne vettessék.

5-ör. Olly tárgyak alkalmasabbak ezen adóra, melylyeknél a csalárságok olly könnyen nem történhetnek, az az mellyeknél a természetés és elküldés inkább szembetűnőbbek, egyébiránt csak nagyobb tömegben hozott illy tárgyaktól vétessék adó, mert illy formán az alkalmatlan vizsgálások szükségtelenné válnak.

§. 64. *Az indirect adónak nemei.*

Az indirect adónak nemei 1-ör. Az úgynevezett accisák. 2-or. A határvámok, és 3-or. Olyanok, melyek egyszerűsmind a regalis jogokhoz, vagy véletlen jövedelmekhez tartoznak, miilyenek p. o. a sóregál, vagy a bélyegdíj.

§. 65. *Accisa.*

Accisa alatt azon adónem értetik, melly bizonyos portékáktól az ország belsejében akár azoknak természetesenél (az az inkább bizonyos termékek átalakításánál) akár azoknak a vásárra hozatalánál a tulajdonos által előlegezve fizettetik, illy accisa sokféle lehet, illyen p. o. a kapuaccisa, melly valamely városba behozott élelmi szerektől vétetik, illy accisának természetesen csak nagy, és fallal kerített városokban lehet helye, — tovább a malomaccisa, melly a malomban az őrlött gabona mennyiségtől vétetik, az accisa, melly a sörfőzés, pálinkaégetés alkalmával vétetik, ide tartozik a husaccisa, melly a marhalevágás alkalmával vétetik s a t. egyébiránt mellyik a legjobb mód az accisának az egyes tárgyaktól! bevételére, azt a gyakorlat leginkább tanítja.

§. 66. *Határvámok*

Az indirect adónak másik neme a határvám, melly az accisától annyiban különbözik, hogy ez az alkalommal midőn portékák vagy külföldről az országba bevitetnek (bevitelvám *Einfuhr-Zoll*), vagy az országból külföldre kivetetnek (kivitelvám *Ausfuhr-Zoll*, vagy pedig az országon keresztül vitetnek (átvitelvám *Transito-Zoll*) vétetik, ennekelőtte ez az utaknak és hidaknak használata, és a kereskedőknek bizonyos földterületen nyújtott ótalom végett követeltetett, de későbbben egészen más természetűvé vált, és az utivámoktól mind inkább különböztetett, mai időben a határvámoknak káiféle célja van, t. i. a statusgazdasági, és a finansziái cél, a statusgazdasági cél abban áll, hogy a honi ipar a külföldi vetélkedés ellen ótalmaztassék; a finansziái pedig abban áll, hogy a kormány jövedelmet húzzon, az elébbi szempontból a határvámokról már a statusgazdasági

tudományban értekezünk, itt tehát csak azoknak fináncziális oldalok tekintet alá jön; a személyekre nézve, mellyeknek ezen határvámost viselni kell, két esetet kell különböztetni vagy t. i. az szándékoltatik, hogy azt a honnak polgárai fizessék az által, hogy azon kereskedő, ki külföldről portékát behozott, a fizetett határvámsommát a portékái árába beszámítja, vagy 2-or az, hogy a külföldiek a velek üzött kereskedés alkalmával a statuspénztárhoz járulni kénytelenitessenek, e különféle czélok végett kivetett határvámokat egyenkint kell vizsgálat alá venni.

§. 67. *Bevitelhatárvám.*

A bevitelhatárvámoknál mindig azt kell szem előtt tartani, hogy azok a statusgazdasági elvekkel összeütközésbe soha se jöjjenek. A bevitelvámnak alávetendő tárgyakat illetőleg a főnebb a fogyasztástól adóra nézve felállított elvek szerint azt állítjuk, hogy olly tárgyaktól, mellyek a honban elegendő mennyiségben nem természetethetnek, és az első szükségekhez tartoznak, ne vétessék; ellenben olly tárgyak, mellyek vagy kizárólag vagy legalább nagyobb mennyiségben csak a gazdagabbak által fogyasztatnak, p. o. czukor, kávé, fűszerek, az úgynevezett gyarmati portékák, szeszes italok, selyemszövetek, drága szőnyegek, csipkék, vagy tükrök bevitelvámra igen alkalmasok. Ha valamely tárgy a honban accisának alávetve vagyon, igen igazságos, hogy ha illyen tárgy külföldről behozatik, határvámnak alávetve legyen.

Egyébiránt a határvámok mindig mértékletesek legyenek, mértékletes határvámok azonkívül, hogy a dugáruságra annyi ingert nem nyújtanak, a statuspénztárba is többet hoznak be, mint a felette nagy határvámok, mellyek a fogyasztást nagyon kisebbitik.

§. 68. *Kivitelvám.*

A kivitelvámnál az a szándék, hogy az a külföldre tolassák. ezen czélt mindazáltal csak akkor lehet elérni, ha a kivitelvámnak alávetett portéka az országban olly jól és olly olcsón természetethetik, hogy noha kivitelénél határvámnak alávetve vagyon, még is külföldi piacokon az elsőséget ferin-

tartani képes, vagy ha külföldön nem is természetethetik, és tehát a kivivő ország mintegy természetes egyedáruság birtokában vagy, illy esetben helyeselhető a kivitelvám, de ez mindig mértékletes legyen, mert ha nagyon felemeltetik, félhető, hogy a vevő nemzet vagy egészen megszűnik azon portékákat venni, vagy legalább vételében magát megszorítja, vagy magát ha lehetséges azokkal másunnét ellátandja, vagy azokat maga előállítani törekedendik.

De ha azon portéka a külföldi piaezokon az elsőbbséget meg nem tarthatja, akkor a határvámnak a külföldiekre tolása sem sikerül, hanem ez a honi eladóktól fog vitetni, ez esetben a határvám a portékák árát a honban leebbszállítván, a természetőknek nyereségét kisebbíti, és tehát gyakran a természetést is csökkenti.

§. 69. *Átviteli vámok*

Ha azon portékáktól, mellyek az országon keresztül vitetnek, a nélkül, hogy valamely polgárnak tulajdonává válnának, határvám vétetik, ez a külföldi tulajdonost éri, illy határvám úgy tekintethetik, mint az utak használata végett fizetendő díj, ez mértékletes legyen, mert külömb az idegenek könnyen az ország territóriuma elkerülésére, és más kereskedési utak felkeresésére indíthatnak.

A mondottakból kitetszik, hogy nem lehet helyteleníteni, ha valamely status külföldiektől is adót vesz, ha arra az országban alkalom mutatkozik, mindazáltal a jogosság és az eszély azt kívánják, hogy ebben olly elvek követtessenek, mellyek mellett a külföldi nemzetekkeli barátságos összekötetés fennállhat, és azoknak ingerültségére ok nem adatik, minden adónál pedig, melly külföldiektől bevétetni szándékoltatik, fontolóra vétessek, valljon valamely láthatlan ellenhatás által a tulajdon országra nagyobb kár nem esik-e vissza?

§. 70. *A határvámoknak elrendezése.*

A határvámoknak lényeges elrendezéséhez tartozik

1-ör. Hogy a határvámrendszer úgy intéztessék el, hogy a dugarúságnak eleje vétessék, azért az országnak bizonyos be és kijárási lesznek megállapítandók, és bizonyos határ-

várni utak kijelelendők, melyeken határvámi hivatalok elegendő számmal felállítassanak, úgy hogy minden határvám alá rendelt portékák, melyek a határt átjárják, határvámi hivatalhoz (goKftatte) érjenek, és illy portékáknak más mellékutoni be és kivitele tiltassék, a várni tiszteken kívül a határ szélében katonai módra organizált elegendő határőrség szükséges.

2- or. Tariffa, az az szabály határozassék, melly szerint a határvám vétessék, ezen tariffában a különféle portékák értékük szerint osztályozva legyenek, úgy hogy azon portékák, melyek egyenlő súlyban mintegy egyenlő értékkel bírnak, ugyan azon osztályba tétessenek, és mindenik osztályra a súly szerint fizetendő határvám határozassék, magától értetvén, hogy a begöngyölés (emballage) súlya a teljes súlytól leszámítassék.

3- or. A határvámnak vétele lehetőleg legkisebb alkalmatlanságot okozzon a polgároknak, ezeknek szabadságában is álljon a határvámot akár a határszéleken, akár valamely az ország belsejében lévő hivatalnál fizetni, a mint nékik kényelmesebb, mert a portékák tulajdonosa nincsen mindig a portékáknál, midőn ezek az országba behozatnak, azoknak felbontását pedig a fuvarosra egyedül nem bízhatja, a határvámi tisztek is az utazókkal és fuvarosokkal emberileg bánjanak.

A rendszabályok egyébiránt, mellyek arra czéloznak, hogy a határvám ki ne játszassák, és mellyek együtt véve a határvámi rendszert képezik, minden statusban a gyakorlatban leginkább kifejlődtek, és mindig jobban tökéletesednek.

§. 71. *Elvek az adónak Leszedésére nézve.*

Az adónak beszedésére nézve a pénzügytudományi következő elveket állít fel:

1-ör. Hogy a beszédési mód olyan legyen, hogy a kivetett adók bizonyosan a meghatározott időre, és minden bátraiét nélkül a pénztárba befolyanak, s az adónak beszédése az adózóknak csak lehető legkisebb alkalmatlanságot okozzon.

2-or. Hogy az adó minél kevesebb költséggel beszédesek, mert minél nagyobbak a beszédési költségek, annál inkább szaporodik az egész adóssommá.

Hogy az első elérjék, szükséges, hogy mindenük adózónak az általa fizetendő adómennyiségről tudomása legyen, azért a különféle adócatastrumokból egy általános catastrum készíttetik, mellyben t. i. minden adózó (tán betűrendszerint) feljegyezve vagyon, és mindeniknél látható legyen a különféle forrásokból húzott jövedelmeinek mennyisége, nem különben minő sommát minden egyes jövedelmeitől (p. o. a telek, tőke vagy iparjövdelmeitől) és egészen véve, és mennyit abból minden egyes adóhatáridőben fizetni tartozik, mindenik adózó egy ezen catastrummal tökéletesen megegyező könyvecskét bírjon, mellyből adózási köteleességét láthatja, és mellybe néki egyszersmind a fizetett summákról nyugtatóvány iratlik.

A beszédesben pedig pontosság szükséges, az adózásban! hátralétek igen károsak, mert az adóból viselendő statuskiadások halasztást ritkán engednek, azért szükséges, hogy azok, kik az adófizetésben ok nélkül késedelmesek és hanyagok, ebbéli köteleességük teljesítésére szigorral is kényszeríttessenek, ezen eljárásban szükséges kényszerítésnek foka a törvény által meghatározottassék, mindazáltal ezen szigor soha sem kell annyira kiterjeszteni, hogy az adózók a szükséges életszerektől, vagy foglalkozásaikhoz kívántató műszerektől megfosztassanak vagy telkek birtokából kihajtassanak, de ha bizonyos, hogy az adózó vagy ideiglen vagy egészen a fizetésre tehetetlen, akkor a körülmények szerint vagy bizonyos haladék, vagy elengedés neki adassék.

Hogy pedig az adó annál bizonyosabban fiztessék, szükséges, hogy annak fizetésére több és alkalmas határidő megszabassék, a fizetési határidők pedig akkor lesznek alkalmasak, ha azon időre határozatnak, mellyekben az adózónak legvalószínűbben pénze vagyon, p. o. a földmivésekre nézve sem az aratás előtt, sem mindjárt azután, mert akkor termékeiket még nyereséggel el nem adhatták, több határidőbeni fizetés pedig mind az adózókra (főleg a szegényebbekre) nézve, mind pedig a statusra nézve hasznos, az adózókra nézve azért, mert az adózó kiadásai megszorítása által kisebb som-

mákat könnyebben tehet félre, ellenben ha nagyobb sommát egyszerre fizetni tartozik, arra hosszabb időig neki takargatni kell, melly alatt könnyen késértetbe jön a már megtakargatott sommához nyúlni, a statusra nézve pedig a részfizetés azért hasznos, mert ha az egész adó egyszerre fizettetik, annak nagy része a kincstárban sokáig gyümölcstelenül hever, még kiadatik, és így a pénz a forgásból elvonatik.

Hogy a másik elv valósíttassék, azaz az adónak bevétele minél kevesebb költséggel történjék, a beszédésnél bizonyos rend szükséges, melly abban áll, hogy a beszédőknek több osztálya felállítva legyen, úgymint:

a) azok, kik az adót valamely helységben az egyes adózóktól béveszik (aladószedők, municipalperceptor), ezeket legjobb mindenik helységben a helység lakói közül választani, mert mindenik községnek érdekeben közvetlenül vagyon, hogy a beszédés minél kevesebb költséggel és minél kisebb alkalmatlansággal történjék, azután

b) azok, kik már több helységek adószedőitől egy egész kerületben az adót beszedik, kerületi vagy is főadószedők, és azt vagy valamely közönséges tartományi pénztárba, (az az olyanba, mellybe más jövedelmek is befolyanak) behozzák, vagy pedig egy még felsőbb osztálynak, t. i.

c) a tartományi adószedőknek átadják.

A helybeli adószedők az adót a nekik adott tariífa szerint felelőség terhe alatt behajtani, és a kiszabott határidőkben a felsőbb adószedőnek átadni, és a pénztárak naplóját is ezzel közölni tartoznak, szinte az adózónak minden fizetését nyugtatványozni és számolásukba beiktatni kötelesek.

A felsőbb adószedők kötelessége pedig felügyelni, hogy az alsók tisztjüknak pontosan megfeleljenek, azért azok felelőségre vonhatók, ha ezek iránt a szabály ellen igen engedékenyek voltak.

Mindenik beszédő pedig, ha csak ingatlan vagyona nincsen, pénzbeni cautiot adni tartozik, mellytől néki mindazáltal kamatok fizettetnek. Végre szükséges, hogy a köz pénztárakban a pénz jól őriztessék, ne hogy onnét elebb mintsem rendeltetésére fordíthatatnék, elsikkasztassék.

§. 72. *Vájjon az adó kibérlendő e?*

Az adónak kibéreltetése az azzal összekötött visszaélések miatt igen gyűlöletes lett, a kibéreltetés ellen az hozatik fel:

1- ör. Hogy a status általa sokat vesz, mert a kibérlők csak annyi bér-sommát ígérnek, mellynek fizetése mellett még akkor is nyereségük fennmarad, ha az adónak behajtása legrosszabbul ütne ki, és így a kibérlők a status veszteségével a többi polgárok rovására gazdagodnak.

2- or. A tapasztalás is azt tanítja, hogy az adónak behajtása miként a kibérlők által olly országokban, hol a kibérlés divatozott történt, felette költséges volt, mert a kibérlők többnyire sok behajtó tisztet és zsoldosokat tartottak.

3- or. A kibérlők által az adózók igen sanyargattatnak, mert a kibérlők a családok titkaiba is gyakran beférkeznek, és minden kímélet nélkül az adózókkal bánnak, engedékenységgel pedig akkor sincsenek erántok, ha ezek tönkretetés nélkül a reájok kivetett adót nem fizethetik.

Azért nem csuda, ha mai ideiben a direct adóknak kibérlése felett a páleza egyátaljában megtöretett, legfelebb helyeseltethetnék a kibérlés valamelly indirect adónál, mellynek mennyisége a catastrumokban nincsen meghatározva, hanem igen a bészédőnek szorgalmától, pontosságától és hűségétől függ, millyen p. o. az accisa, melly a városok kapuinál vétetik, mindazáltal itt is szükséges, hogy eleinte illy adó a status által kezeltessék, hogy megítélhesse, milly nagyságú bért követeljen, mindenik kibérlőnek pedig meghagyassék, hogy bevételeiről pontos és hű jegyzőkönyvet vigyen, hogy a status későbbben is a haszonbéri sommának nagysága meghatározásában igazódhassék; ne hogy pedig olly kibérlők a közönséget sanyargathassák, szükséges, hogy az adónak megvételében ne önkényük szerint járhassanak el, hanem bizonyos szabályokhoz kötve legyenek, azoknak az átbágókat büntetni szabad ne legyen, hanem illy áthágók nem különboti mint az adózóknak panasza a bérlők ellen a közönség törvényhatóságok által ítéltessenek el.

HATODIK FEJEZET.

A statuskincsről és a felemelt vagy új adóról.

§. 73. *Vájjon tanácsos-e a statusnak kincset szedni.*

Rendkívüli szükségek fedezésére némelly politicusok a statusnak azt ajánlottak, hogy kincset szedjen, és pedig azért, mert

1- ör. Kincsesei bíró status háború idejében hamarabb síkra szállhat, és az ellenségnek nagyobb erőt elibe vethet.

2- or. A kincsnek léte által a polgárok szabadulnak az adónak felemelésétől, melly külömb reájok báromolnék, és annál súlyosabb volna, minél több bajjal nekik amúgy is a háború következtében küzdeniük kell.

3- ór. A status is megszabadul az adósságfevéstől. De noha ezen okok nyomosak látszanak, mindazáltal tagadhatlan marad, hogy a kincsszedés nagy károkkal van összekötve, inellyek elő' nem fordulnak, ha magánosok kincset szednek, mert

1- ör. Ha magánosok kincseket szednek, azokat gyümölcstelenül nem hevertetik a szekrényben, hanem hasznos természetére kikölcsozvik, vagy magok ilyenre fordítják, de a status azt nem teszi, mert hogy a kincs rendeltetésének megfeleljen, szükséges, hogy minden szempillantban kéznél legyen, tehát boltokban összehalmozva létezzen, az által pedig a forgásból nagy sommák elvonatnak, és a nemzet azon termékeket is elveszti, mellyeket ezen somma segedelmével előállíthatott volna.

2- or. Hogy ha a kincs az adó utján szedetik, az adózókra nagyobb teher kivettetik, mint a mennyit a kiadások fedezése kíván.

Annál fogva azt állítjuk, hogy ha valamelly status képes más utakon is azon pénzbeli segedelmeket, mellyek háboruviselésre kívántainak, magának megszerezni, kincsre nem szorul, az pedig történhetik: 1-ör, ha a nemzet gazdag,

úgy hogy minden szempillantban sok töke a nélkül, hogy azoknak hiánya az iparban érezhető volna, nélkülöztethetik; és 2-or, ha a kormánynak a nemzetnél nagy hitele és bizodalma vagy, ha a nemzet a kormány iránt bizodalommal viseltetik, szükség esetében a legnagyobb áldozatokra is készen van, és nagyon igaz azon régi közmondás: *Opes et corda subditorum sunt optimus thesaurus regum.*

Legfőlebb tehát olly statusokban, hol a forgalom elegendő élénkséggel nem bír, s hol a hitel hiányzik, és tehát nagyobb sommapénz egyszerre igen nehezen összegyűjthető, a kincsszedés helyeselhető, de ilyenkor is nagy óvatosság szükséges, ne hogy ez által a nemzet károsodjék.

§. 74. *Az adónak felemelése vagy új adónak kivetése.*

Rendkívüli szükség esetében a status vagy a régi adó felemelése vagy új adó kivetése által szaporíthatja jövedelmeit.

Az adónak felemelését, vagy valamely új adó kivetését, ha az ország virágzó állapotban vagy, és tán a háború által a keresetnek új forrásai nyíltak, az adózók könnyen viselendik, tehát ez esetben ezen segédszer alkalmazásba vétethetik, de ha az ország már hosszabb időig tartó háború által már kimerítve vagy, és az ipar és minden kereset csökkenésnek indultak, a status ezen segédszerhez ne folyamodjék, hanem inkább még csak lehetséges, más módon magán segíteni iparkodjék.

HETEDIK FEJEZET.

A statushitelről, és az elidegenítésekről.

§. 75. *Mi a statushitel.*

A statushitel a polgároknak bizodalma a kormány iránt, hogy ez az adósságai kifizetésére akarattal, és elég tehetséggel bír, a statusadósságtevés nem ritkán az egyedüli szer a statusnak gyógyíthatlan kárát vagy elenyésztél eltávoztatni,

vagy pedig tényleges hasznot megszerezni, ha a status megszorult állapotban lévén ehhez nem folyamodhatnék, egyéb nem maradna néki hátra, minthogy azon temérdek somákat, mellyeket p. o. a háborúnak viselése kivan, a felemelt adó által magának megszerezni iparkodják, vagy pedig előre kincset szedjen, mind a kettőnek az adósságtevést elébe kell tenni, mert ez által a rögtöni terhek több évekre osztatnak fel, és a jövő nemzedékek vállaira gördítetnek, mivel az adósságok csak lassanként fizettetnek vissza.

§. 76. *A statusadósságoknak fogantja.*

Noha a statusadósságok azon jó oldallal bírnak, hogy a rögtöni terheket több évekre felosztják, tehát azt eszközük, hogy a polgárok azokat egyszerre nem annyira érzik, s azért az adó felemelése, vagy a kincsszedés előtt elsőbbséget érdemelnek, még is gyakran a nemzeti vagyoniosságra nézve káros hatással vannak, némelleyek ugyan azt állítják, hogy ha a kormány tulajdon polgárinál adósságot tesz, a nemzeti vagyoniosságra legkevesebb kár sem háromlik, mert a pénz csak egy kézről, t. i. a tőkepenzesnek kezéből más kézbe megy át, tehát csak birtokosát megváltoztatta, de noha az igaz, hogy a pénz magában véve a statusadósság által nem kevesedik, még is ezen állításban tévedés vagy, mi mindjárt kitetszik, ha vizsgálóra vétetik, mire fordítja a status a kölcsön vett pénzeket, mit azon politicusok szem elől veszettek, a status a kölcsön vett pénzeket többnyire improductiv fogyasztásra fordítja, holott ellenben, ha az adósság a status által nem tétetett volna, a tőkepenzesek azon tőkétet másoknak, kik azokat productiv foglalkozásaikra fordítandának, kölcsönözték volna, világos tehát, hogy a statusadósság által a természet és avval a nemzeti vagyoniosság csökkenést szenvedett. Hogy egyébiránt egészen másképp kell ítélni a statusadósság hatásáról, ha a kölcsönzött pénz hasznos nemzeti vállalatokra p. o. vasutak létesítésére, csatornák előállítására, folyók szabályozására, vagy más közhasznú intézetekre fordítatik, kétség kívül nagyon, mert az illy intézetekből, gyakran időjártával sokkal nagyobb haszon háromlik a nemzetre, mint azon teher volt, mellyet a statusadósság a nemzetnek okozott.

2-or. A statusadósság által a polgárookra kötelesség hárul, a statusadósság kamatait és lassanként a tőkéket is visszafizetni, igaz ugyan, hogy ez esetben is a pénz a statusban marad, de mindazáltal tagadhatatlan, hogy az adózók, hogy ebbéli kötelességüknek megfelelhesse, készletnek vagy élvezeteikben valamely nélkülözést szenvedni, vagy mi rosszabb a természetére szánt tőkéből valamit elvonni, mi magát a természetet is csökkenti, a statusadósságok által tehát mintegy új improductiv polgárosztály (t. i. a statushitelezők) előidéztek, mellynek jövedelmei nem valamely az egész nemzetet gazdagító forrásból (t. i. telekből vagy műiparra és kereskedelemre fordított tőkéből) hanem egyedül a többi polgárok adózásaiból származnak, miből kitetszik, hogy ezen improductiv osztály csak a természet, és a többi polgárok vagyonságának csökkenése mellett gazdagodik.

Külföldieknél tett adósságok még nagyobb mértékben károsak, mert 1-ör. A kamatok évenként az országból kiküldetnek a nélkül, hogy azok által valamely polgár foglalkozást nyert volna. 2-or. A tőkének felmondása is olly alkalmatlan időben történhetik, hogy a pénzeknek rögtön kifolyása által a forgalomra legnagyobb károk hárulnak, mindazáltal ha a honban a tőkék kevés számmal vannak, és félhető, hogy azok a statusnak kölcsönvétele által az ipartól elvonatnak, és mellette a kölcsön a külföldiektől tán sokkal kedvezőbb feltételek mellett kapható, akkor a külföldieknél tett adósság elsőbbséget érdemel.

§. 77. *Módok a statusadósságtevésre.*

A módok a statusadósságtevésre vagy kényszerítő vagy szabadakaratu kölcsönzésekre oszlanak el;

A kényszerítő kölcsönzésekhez tartozik:

1- ör. Ha a status a folyó kiadásait megállítja, és az innen bejövő jövedelmet más szükségei fedezésére fordítja.

2- or. Ha hiteljegyeket (firebitjettel) ad ki.

3- or. Ha a bankok vagy más intézetek pénzeit magához vonja.

4- er. Ha papírpénzt ad ki.

5- ör. Ha az adónak előlegezését kívánja.

6-or. Ha forma szerinti kényszerített adósságot tesz. A szabadakaratu kölcsönzések is különféle alakban történhetnek, t. i. vagy közönséges adósság, vagy lotteria vagy életkamat, tontina, vagy annuitás alakjában.

A statusadósságok még felosztathatnak az úgynevezett lebegő adósságra (fd>roc5ente 'erfiult, dette flotante), mely csupán rögtöni szükségek fedezése végett tétetik, és mellynek lerovása a folyó rendes jövedelmekből legfőlebb egy két év alatt reménylhető, és az úgynevezett alapított statusadósságra (~~fundirt Staatskult~~, dette fondée), mely t. i. hosszabb időre vétetik fel, s mellynek lerovása a rendes jövedelmekből nem történhetik, azért e végett jövőre valamely intézkedés szükséges.

§. 78. *A folyó kiadásoknak megállítása.*

Az első adósságtevési mód az, ha a status a folyó fizetéseit megállítja, hogy ezen mód nem helybenhagyható magától értetik, mert 1-ör, az által a status megszegi köteleységét, és hitelét s maga iránti bizodalmit csökkenti. 2-or. Azokat, kik a fizetés megkaphatására számoltak, nyomorúságba ejti, és őket is mintegy feljogosítja az általok kötött kötelezések megszegésére, innen pedig sok zavar a forgalomra következik, ezen jogtalan szernek használása a kormánynak legnagyobb gyengeségét, és pénzügyi állapotának megbomlását világosan elárulja.

§. 79. *Hiteljegyeknek kiadása.*

A második adósságtevési szer hiteljegyek kiadásában áll, hiteljegyek alatt pedig olly jegyek értetnek, mellyeket a kormány azon rajtok álló ígérettel kiad, hogy azokat bizonyos, vagy bizonytalan idő (p. o. háború végével) elmulta után bizonyos somma pénzzel beváltja, illy hiteljegyekkel a kormány fizetheti 1-ör, a maga tisztviselőit, és 2-or az áruszerzőit (Siefcrüiten); ha a tisztviselők illy jegyekben kénytelenítetnek fizetéseiket elvenni, nagyon károsodnak, mert ezen tisztviselőknek nagyobb része a fizetésre mindennapi kiadásai fedezésére szorulva vagyon, mivel pedig az élelmek, és inas szükségeknek eladói illy jegyeket nem igen vesznek el, azért amazok kénytelenítetnek e jegyeket levonattal az uzso-

rásoknál nagy kárukra pénzzel felváltani, miből kitetszik, hogy azokon az illy jegyekbeni fizetés által jogtalanság elkövetetett.

Ha pedig a status áruszerzőit illy jegyekkel fizeti, ezek azokat nagyobb áron el nem fogadandják, mint a mennyit kész pénzben érettük kapni reménylenek, és minthogy elvégre a status amazokat a névszerinti sommával beváltani köteles, sokat vesz, ha pedig az áruszerzőit a jegyeknek bizonyos értékben! elfogadására kényszeríti, rajtok erőszakot elkövet, és nékik kárt okoz.

§. SO. *A bank és más intézetek pénzeinek megtámadása.*

Ha a status a bank, vagy más intézetek pénzeit megtámadja, az olly intézetek hitelét csökkenti, mert azoknak lehetetlenné teszi a fizetési kötelezésük teljesítését, ez által pedig illy intézetek hitelüket elvesztik, és szükségképen tükre jutnak, a banknál különösen az által az fog történni, hogy temérdek sok bankjegy beváltás végett a bankba visszakerülni, minthogy pedig a bank azokat be nem válthatja, beváltásának felfüggesztését az az bukását, és pedig mintegy a statushatalomtól arra feljogosítva kijelenteni kénytelen lesz, ezen bukásból pedig a nemzeti vagyonosságra temérdek sok rossz háromlik.

§. 81. *A papírpénznek kiadása.*

A papírpénznek két célja lehet, t. i. a statusgazdasági és a pénzügyi, a statusgazdasági céljáról már a statusgazdasági tudományban értekeztünk; a pénzügyi célja pedig abban áll, hogy a kormány kellekeinek bizonyos mennyiségét fizethesse, vagy statuskötelezvényeket ezen pénzzel beválthassa, a papírpénznek minden egyes darabja magában véve kötelező levél, mellynek egykori törlesztésére s minden szempillantban teendő kész pénzzel beváltására a status magát kötelezi, ezen adósságtévesi mód az által ajánlott leginkább a statusférfiaknak, hogy ettől kamatot fizetni nem kell, noha pedig a papírpénznek kiadása békesség időben jó eszközül szolgálhat a statuskiadások egy részének fedezésére, mindazáltal ha háború magában az országban vitetik, vagy felette nagy ínség uralkodik, a papírpénz

kiadása soha sem ajánlható, mert hogy a papírpénz káros ne legyen, szükséges, hogy az értékét mindig fenntartsa, ahhoz pedig kívántatik, hogy a statusnak tehetsége legyen azt minden szempillantban kész pénzzel, és pedig azon értékkel mellyről szól, beváltani, de ilyenkor a status azon tehetség hiányával vagyon, részint mert az ellenség könnyen találhat módot a kész pénz nagyobb részét az országból kihúzni, részint mert akkor kész pénztárak a beváltás végett nem tartathatnak, annál fogva köz ínség és szorultság esetében legfőlebb akkor, midőn már annyira jött, hogy a statusnak léte vagy nemléte forog kérdésben, és más segélymód épen nem létez, lehet a papírpénz kiadásához folyamodni.

§. 82. *Az adónak előlegezése.*

A polgárokra nézve nyomasztó teher, ha az adót hosszabb időszakra előlegezni kénytelenítettnek, mert a szegényebb polgárok hogy az adót előlegezhessék, vagy legsúlyosabb feltételek alatt pénzt kölcsönözni vagy törzsvagyonyukat megtámadni késztetnek, mi által keresetük következő években csökkenni fog, még az által sem enyhítettik meg egészen ezen szernek nyomasztó hatása, ha az előlegezett sommából a kamatok levonása megengedtetik, azért ezen szer legfőlebb csak legnagyobb szorultságban mintegy rögtöni segély tekintethetik, de ha az előlegezés az előlegezőknek szabad akarattal bizatik, akkor más természete vagyon, és a szabadakaratu kölcsönzések közé tartozik.

§. 83. *Kényszerített kölcsönzések.*

A kényszerített kölcsönzések épen nem helybenhagyhatók, mert általok

1- ör. A statusnak hitele csökkentetik, sőt néha egészen semmivé tétetik, ennek következtében pedig a statuspapirosok folyama is alább szálland, és azoknak birtokosai kárt szenvedendnek.

2- or. A gazdagok kívándorlásra az országból ingereltetnek, vagy félelemből a gazdagságaik elrejtésére inditának, ide járul

3- or. Hogy azok által a forgalomból gyakran a leghasznosabb tőkék elvonatnak.

Ugyan azon tekintet alá esnek az úgynevezett hazafiul kölcsönzések (*patriotische Anleihen*), mellyek pszichologiai kényszerítést magokban foglalnak, a mennyiben t. i. azon gazdag, ki a kölcsönadás végett köröztetett aláírási ívre nevét aláírni, és így magát bizonyos sommának a statusnak kölcsönözésére lekötelezni vonakodik, rossz hazafi hírének, és illy hir minden ártalmas következéseinek magát kiteszi, ebből kitetszik, hogy a kényszerített kölcsönzés mind addig nem tanácsolható, még a hitel a szükséges pénzeknek önkényes kölcsönzés általi megkaphatását reménylheti.

§. 84. *A szaladakaratu kölcsönzések.*

A szahadakaratu kölcsönzések a főlebb mondottak szerint többféle alakban történhetnek, t. i. közönséges adósság, lotteria, életkamat, tontina, és annuitás alakjában.

A közönséges kölcsönzés is megint különféle feltételek mellett tétethetik, t. i.

1- ör. Vagy bizonyos határidő az adósságnak letörlesztésére megállapítatik, vagy

2- or. A hitelezőnek a felmondás megengedtetik, vagy

3- or. A hitelezőnek csupán csak a kamatnak húzása, a nélkül, hogy neki a tőke felmondására jog adatnék, biztosítatik, a tőkének kamatozását is kétféle módon lehet kijelelni, t. i. vagy

a) A kamatláb arányban a kölcsönzött sommához, vagy

b) Arányban más ettől különböző névszerinti értékhez fejeztetik ki.

§. 85. *Mellyik látszik legczélszerűbbnek ezen módszerek közt.*

Ezen módszerek közt legczélszerűbbnek látszik az, ha a status egyedül bizonyos kamat fizetésére magát lekötelezi, de a tőke fizetésére nézve semmit sem határoz, és pedig azért, mert a kormány a jövő időknek körülményeit, és a szükséges kiadások mennyiségét előre nem láthatja, s tehát könnyen történhetnék, hogy ha bizonyos idő a visszafizetésre meghatározott volna, a status kötelességének a körülmények miatt meg nem felelhetne, azért ezen módszer az európai statusokban igen divatba jött, Franciaországban is hol rentes perpetuelles-nek neveztetik, a híres Lafitte (a kama-

rában 1833-ik évben tartatott beszédében) ezen módszert a legalkalmasabbnak kijelentette, illy esetben tehát felmondási jog csak a kormánynál vagyon, melly a felmondás után a tőkét akkor és azon mértékben visszafizeti, midőn azt legkönnyebben teheti, noha pedig a hitelezőnek nincsen felmondási joga, még is ha pénzére szüksége vagyon, magán se gíthet az által, hogy kötelezvényét minden szempillantban eladhatja.

Az illy adósságnál miként az elébbi §-ban mondatott a tőkének kamatozása kétféle módon kijelölthetik, vagy t. i.

a) A kölcsönzött sommának minden 100 forintáról s a t. bizonyos kamatmennyiség ígértetik, ennél a módszernél a tőkének egykori eltörlesztésénél ugyan azon sommát kell a hitelezőknek visszafizetni, melly általok kölcsön adatott ha bár időközben a kötelezvényeknek ára a forgalomban a kölcsönzött sommánál felebb rúgott, vagy alább szállott, az illy kötelezvényeknek folyama (cursusa) tehát az adós kormány és a statushitelezők közti viszonyra semmi befolyással nem bír.

b) Vagy pedig a kamatláb a kölcsönzött tőkétől kiilömböző névszerinti értékhez való arányban kifejeztetik, ez esetben t. i. a status a hitelezőktől nem az egész sommát, melly a kötelezvényekben ki van fejezve, kapta, de a kamatláb úgy fejeztetik ki, mintha a kamat nem a valóban kölcsönzött, hanem a kötelező levelekben foglalt sommától (az az a kötelező levelek névszerinti értékétől) járna, p. o. a kormány 5 pcentos kamatra kötelezvényeket ad ki, és minden 100 forint helyett tettelesen csak 70 forintot kapott, akkor ezekert valósággal 7 procentot fizet, mert 5: 70-hez körül belől úgy áll mint 7: 100-hoz, de midőn illy adósság a kormány által eltörlesztetik, azon ár, mellyért a hitelezők a kötelezvényeket átvették, az az a valósággal kölcsönzött pénznek mennyisége tekintetbe nem vétetik, hanem a status azokat az akkori folyamok (Börsenfurs) szerint beváltja, mindazáltal közönségesen el van fogadva, hogy a kormány a névszerinti érték fizetésével is magát az adósságtól bármikor felmentesíthesse, és ezen fizetési mód akkor választatik, ha a folyam tán még a párin, az az a névszerinti értékben felebb szökött.

Ezen módszer, mellyel az angol minister Pitt 1793-dik évben legelőször élt, igen gyakran használtatott, ennek használására pedig a statusférfiak azért leginkább indítottak, mert

1- ör. Némelly időben a hitelezőtől a törvényes kamatlábra a status kölcsönt nem kap, tehát kénytelenítettik többet ígérni, de a helyett hogy 7 vagy 8 procentot igémé, a felebbi módszerhez folyamodik, mert a törvényt, melly a megállapított kamatnál nagyobbat venni tilalmaz, megszegni átalja.

2- or. Ide járul, hogy a hitelezők is illy adósság neméhez hajlandósággal vannak, mert reményük, hogy a tőkékjüknél valamit nyerhetnek, ha t. i. a kötelezvények folyama felebb szökik, a mi azon esetben történhetik, ha nem valószínű, hogy a törlesztés olly hamar történjék, és a pénzkikölcsönzésre épen nincsen más jó alkalom.

§. 86. *Hitekamatok — tontinák.*

Az életkamat (vitalitium) olly szerződés, mellyben a status magát lekötelezi, hogy azoknak kik bizonyos tőkét neki fizetnek, addig még élnek, a törvényesnél nagyobb kamatot fizetni akar, mindazáltal úgy, hogy a tőkének visszakapásáról lemondjanak.

A Tontina (melly Tonti nevű olasztól eredetét vette) ellenben olly szerződés, mellyben a status valamely társaságnak, melly sok körülbelül egyenlő korban lévő tagokból áll, magát lekötelezi, hogy a tőlök fizetett tőkéért annak kamatját a társaságnak öszvesen, és pedig mind addig, még csak a társaság tagjai közül csak egy is még él fizetendi, úgy hogy azon kamat (néha mindazáltal úgy, hogy minden egyes halálnál kis levonat történik) a még élők közt felosztatik, még minden tag kihelván a statusnak kötelessége is megszűnik, a fizetendő kamat a tontinánál kisebb szokott lenni mint az életkamatnál, magától értetik egyébiránt, hogy a tőke itt sem fizettetik soha vissza.

Az életkamatok és tontinák bizonyos korban lévő emberek valószínű életfartásának kiszámításán alapszanak, ezen kiszámítás a tapasztalás nyújtotta adatok szerint már nagy tökéletességre vitetett; az életkamatok és tontinák általi kölcsönzés főleg Francia és Angol országban gyakran alkalmaztatott; ha illyféle szerződést a status sokakkal köt, sem-

mit sem kockáztat, mert azoknál a valószínű halandóságnak kiszámításai könnyen beteljesednek.

De mindazáltal az életkamatok és tontinák más szempontokból nem helybenhagyhatók, és pedig mert

1- ör. Bizonyos, hogy olly hitelező a tőkét rendszerint megsemmisíti, mert ez halála után a statusra háromlik, és családjának semmi sem marad belőle.

2- or. Olly embereknek, kiknek csak kevés tőkék vannak, és kik külömb munka után élni kénytelenitnének, az életkamatok és tontinák lehetéset nyitnak más polgártársaik rovására munka nélkül a nagyobb uzsorából kényelmesen élni, tehát a henyesség előmozdítatik, ellenben a szorgalom, és azzal a nemzeti természet csökkentetik.

3- or. Ide járul, hogy innen a házassági életből idegenkedés támad, és az önzés nagy mértékben előidéztetik és ápoltatik, mert olly hitelezők mintegy elvül a házasságra! nem lépést elfogadják, az által pedig a népesség szaporodása is gátoltatik.

§. 87. *Annuitások.*

KA annuitások természete abban áll, hogy a status a hitelezőinek évenként a kamatokon kívül a tőkének is bizonyos részét visszafizeti, még így lassankint az egész tőke eltörlesztetik, az annuitásoknak azon árnyékoldalak vannak, hogy a hitelezőknél mintegy ingert előidéznek, hogy a tőkéjüket, mellyet így részekre feldarabolva és vegyesen a kamatokkal megkapják, improductiv módon fogyasszák.

§. 88. *Lotteria-kölcsönzések.*

A lozteria-kölcsönzések még csak a mostani század szüleményei, ezek azon alapulnak, hogy a hitelezőkben nyereségi reményt gerjesztvén, azáltal őket kölcsönadásokra hajlandóbbakká teszik. A lozteria-kölcsönzéseknek lényege abban áll, t. i. az egész kölcsönzött somma kötelezvények által, mellyeknek mindegyike bizonyos sommáról, p. o. 100 forintról szól több kis részekre felosztatik, (azért e kötelezvények partialis kötelezvényeknek is neveztetnek) és vagy évenként, vagy csak bizonyos meghatározott időkből azon kötelezvények közül egy bizonyos mennyiség sorshúzás által ki-

választatik (mi úgy történik, hogy minden kötelezvény bizonyos számmal jeelve legyen, és ezen számok sorshúzáskor a sorsdedénybe vettetnek) a kihúzott kötelezvények azonnal visszafizettetnek, és pedig teljes névszerinti értékükben, azoknak némellyeikre bizonyos előre meghatározott terv szerint, nagyobb, másokra középső, és ismét másokra kis nyereségek esnek, tulajdonosinak pedig a többi kijött kötelezvényeknek, melyekre nyereség nem esett, a tőke a kamattal együtt az adósság felvétele napjától számítva kifizettetik, illy lotteria-kölcsönzésnél rendszerinti vagy legalább tökéletes évi kamatfizetésnek helye nincsen, és csak így válik lehetségessé a nyereséget kifizetni, mert azon idő alatt, melly elmúlik míg a kötelezvény kihuzatik, a tőkének kamatai a statuspénztár javára esnek.

Illy lotteria-kölcsönzések a kormányra nézve úgy tekintendők mint olly kölcsönzés, mely meghatározott eltörlesztési tervvel van összekötve, mennyire kedvező illy kölcsönzés, az igen a körülményektől függ, csak azon nehézséggel van illy kölcsönzés összekötve, hogy olly esetben is, melyekben a kamaton felül fizetendő somma más sürgető kiadásokra szükséges volna, kell az eltörlesztést folytatni. *)

*) Illyen lotteria-kölcsönt az Austriai kormány 1820-ik évben tett, t. i. ez évben Parisch és Rothschild uraktól 20,800,000 tor. p. p. felvett, és ezen kölcsönzött sommáért 208,000 kötelezvényt, melyeknek mindegyike 100 forintról szolt kiadott, a terv szerint az egész adósságnak 20 év alatt történendő eltörlesztése határozottatott, és pedig úgy hogy évenként épen a kötelezvények 20-dik része eltörlesztessék, az eltörlesztendő kötelezvények minden évben sorshúzás által választattak, szinte mindenik kihúzott kötelezvényért sors állal a nyereség meghatároz látott, a legnagyobb nyereség volt 120,000 for. p. p., a legkisebb pedig első években 120 for. p. p., utolsó években pedig 200 p. for., így tehát még az is, kitől a szerencse egészen elfordult, és kinek kötelezvénye az utolsó húzásban jött ki, és legkisebb nyereséggel, a betelt tőkét kétszeresen kapta meg, de évi kamatok ezen kötelezvényektől nem fizettettek, mert ezen kamatokból a nyereségek alakítottak össze.

1821-dik évben pedig az Austriai kormány ugyan azon, bankároktól lotteria-kölcsön által 37,500,000 for p. p. vett fel, és

§. 89. *A szerződés a statusadósságoknál mikép jön télre.*

Midőn a kormány a statusadósság végett szerződésre lépni akar, vagy egy vagy több bankér közbenjárásával él. vagy azok nélkül közvetlenül azokkal szerződik, kik a pénzt neki oda adják.

Az első esetben a kölcsönnek feltételeit közhírré teszi, p. o. hány millióra van szüksége, száztól mennyi kamatot fizet, minő határidőben akarja a kormány az egész sommát megkapni, mikor kezdi a kamatfizetést, mi módon és mikor akarja a tőke eltörlesztését eszközölni, felszólítatnak a bankárok, hogy ajánlásaikat (Submissioncn) a kitűzött batáridőre nyújtsák be.

De néha a kormány, főleg midőn még hitele nincsen nagyon megalapítva, a nélkül hogy kölcsönvételi szándékát közhírré tenné, egyedül egy vagy két összeköttetésben álló nagy hírű bankárral alkudoz.

A beadott ajánlások megrostálása után a kölcsönszerzés arra bizatik. kinek ajánlásai a statusra nézve legkedvezőbbek, p. o. ki a legkisebb kamatokat igényli, vagy bizonyos névszerinti értékért a legnagyobb kész sommát ajánlja, ez azután meghatározott határidőkben a pénzt a statuspénztárba behozza, az egész sommáról azután készítettetik egy főadósságlevél (Hauptobligation) az elvállaló bankér mint hitelező nevére, és letéttetik vagy a banknál vagy más közhitelességű helyen, melly addig ott marad, míg az adósság el nem törlesztetik, azután pedig megsemmisítettetik, az elvállaló bankár pedig azt csak hiteles másolatban kapja, azonkívül pedig készítettnek kisebb egyenlő vagy különféle sommáktól, p. o. 500 vagy 100 forintról szőlő úgynevezett partialis kötelezvények, mellyek statuspapirosoknak (Stoks) is neveztetnek, mind ezekben összesen foglalt somma épen felér a főadós-

azért 130,000 darab kötelezvényt, mellyeknek mindegeike 250 p. for. szől, kiada, ennek is a visszafizetése 20 év alatt évenkinli sorshúzások által határozlatolt; de ezen kölcsönzésnél a hitelezők száztól négy forintot kamatképen évenkint kaptak, azért a nyereségek is kisebbek voltak, mint amannál, kinek legkevesbé kedvezett a szerencse, utolsó húzásakor 120 forint nyereséget kapott.

ságlevélben foglalt sommával, és ezen partialis kötelezvények átadatnak az elvállaló bankárnak, ki azokat részint helybeli eladogatja, részint más kereskedői városokba szétküldi.

Az illy elvállalónak haszna állhat az ígért jutalomból, mellyet provisio név alatt kap, tovább a kamatból, melly néki mindjárt az alku kötésétől, vagy az első részfizetéstől fogva, és pedig közönségesen az egész kölcsönsommától jár, tovább az által is sokat nyerhet illy elvállaló, ha a kötelezvényeknek folyama felszökik, bizonyos egyébiránt, hogy illy kölcsönszerzést csak az vállalhatja magára, kinek magának annyi pénze vagyon, hogy az első részfizetést abból megteheti, a továbbiakra nézve a partialis kötelezvényeknek eladása, vagy más pénzes házakkal! szerződés által magát biztosíthatja. A mostani statuskölcsönszerzők közt leghíresebbek és legszerencsésebbek a Rothschild testvérek, mert alig van Európában kormány, mellynek kölcsönt nem szereztek volna.

A II-ik esetben (S'vflern ber C'ubfeription, aláírási rendszer) valamelly háznál aláírás nyittatik, és közhírül tétetvén a feltételek, egy átaljában minden kisebb vagy nagyobb tőkepénzes felszóiittatik, hogy a ki a statusnak kölcsönt adni akar, a meghatározott időre írná magát alá, és mennyit akar ezen feltételek mellett a statusnak kölcsön adni, ebben tehát részt vehet a kisebb tőkepénzes is, ezen módszert csak ott lehet használni, hol nagy a tőkepénzeseknek száma, de egyébiránt rendszerint az első módszer elsőbbséget érdemel, mert annál a kölcsönkapás bizonyosabb és hamarább szokott lenni, és azért az utóbbi módszer már ritkán alkalmaztatik.

90. *A slaluspapirosok más birtokosra átruházása.*

A statuspapirosoknak, azaz a partialis kötelezvényeknek bizonyos folyamuk (Cursusok) vagyon, folyam alatt pedig értetik azon ár, mellyen elkelnek, az az kézről kézre járnak, ezen folyam igen függ a kormánynak hitelétől, ha ez biztos alapon nyugszik, a folyam nagyobb lesz, sőt néha történhetik, hogy azon kedvezések miatt, mellyek néha ezen kötelezvényekkel összekötve vannak, a folyam azoknak névszerinti értékénél is fölebb áll, főleg akkor, ha más jó al-

kalmak a pénzkikölcsönzésre hiányzanak, de ellenben ha a kormánynak hitele csökkent, p. o. szerencsétlen háború miatt a statuspapirosoknak folyama is alább száll, sokszor a háborútóli félelem is a statuspapirosok folyamát alább szállítja, a diplomatai tanácskozások és végzések is a statuspapirosok folyamára is befolyással vannak, innen van, hogy nem ritkán olyanok, kik statuspapirosokat vásárolni akarnak, rossz híreket terjesztenek, hogy azokat olcsóbban kaphassák, és később megint drágábban eladhassák.

A módra nézve, mellyen a statuspapirosok átruházása történik, külömbiség vagyon, t. i.

1- ör. Ha a statuskötelezvények úgy adattak ki, mint a magános kötelezvények, hogy t. i. minden egyes kötelezvény a hitelezőnek (kinek számára kiadott) nevére szól, illy kötelezvény pusztá átadás által másnak tulajdonává nem válik, mert az átruházáshoz szükséges, hogy ez bizonyos modorban történjék, t. i. hogy az engedmény magára a kötelezvényre az átruházónak saját kezével írassák, és azon kívül valamely közhitelességit jegyzőkönyvbe beiktattassék, ezen kötelezvények azon jó oldallal bírnak, hogy elvesztés esetében is a találó azokat maga hasznára nem fordíthatja, és a tulajdonos könnyen megtudható, de minthogy ezen formszerűség által illy kötelezvényeknek másrai átruházása a forgalomban nehezítve vagyon, azért mai időben illy kötelezvények nincsenek annyira használatban mint hajdan.

2- or. Ha a statuskötelezvények úgy adatnak ki, hogy semmi bizonyos névre, hanem csak az előmutatóra (uuf ben ^nfjaber, au porteur) szólnak, illyeneknek tulajdona a pusztá átadás által másokra átruháztatik, és a tulajdonnak bebizonyítására semmi írásbeli átengedésnek előmutatása nem kívántatik, ezen okból illy kötelezvények kézről kézre úgy forognak mint a kész pénz, noha attól nagyon különböznek, ezen módszer az austriai statuspapirosoknál is divatoz.

3- or. A beírási rendszer (System der Inscription) melly főleg Franciaországban divatoz, e szerint a kormány nem ad magáról kötelezvényt, hanem tart egy nagy közadósság! könyvet (grand livre de la dette publique) mellybe a kölcsönadónak neve és a kölcsönzött somma beiktattatik, a hi-

telező pedig vagy bizonyítványt (certificat) vagy kivonatot (un extráit d' inscription) kezéhez kap, melyet ha elad, a vevő válik statushitelezővé, de az ilyen átruházás szinte a nagy adóssági könyvbe az illető helyén beiktatandó, ezen rendszer által a statuspapirosokkali kereskedés és azoknak forgása egy kevésbé megakadályoztatik, a külföldön pedig csaknem lehetlenné tétetik.

§.91. *A statusadósság feltételeiről.*

A statusadósság iránti szerződés azon feltételeken kívül, mellyek a dolog természetéből folynak, még más különféle feltételeket is magában foglal, a leggyakoribbak e következők:

1- ör. Hogy a kamat járásának ideje korábbi időtől számítassák, mint a tőkének lefizetése történt.

2- or. Hogy a kormány a statuskötelezvényeit bizonyos fizetésekben a névszerinti értékükben elfogadja, ezen feltétel által a statuspapirosok arának csökkenése valamennyire elhárítatik.

3- or. Hogy a kamatok az ércpénznek bizonyos nemében fizetessenek, és az adósságlevél is abban váltassák vissza.

4- er. Hogy a statushitelezők ezen tőkéik jövedelmeitől adózni ne tartozzanak.

5- ör. Néha valamely más hatalmasság a statusadósság eránt garantiát vagy kezességet vállal magára, miként ez történt az újdun alakított Görög országban, hol a felvett kölcsön eránt Angol, Francia és Orosz ország a garantiát magokra vállalták.

6- or. Néha az adósság biztosítására a rendes jövedelmeknek valamely ága mintegy hypothecaul lekötetik, mellyből mind a kamatok fizetendők, mind a tőke lassanként eltörlesztendő, de az illy eltörlesztési fundusrol alantabb szó leend.

§. 92. *A status adósságok kamatainak fizetéséről.*

A statusadósságok kamatai fizetésére nézve következők megjegyzendők:

1- ör. A pénzforgás előmozdítása tekintetéből a kamatok az évnek több szakaszaiban, p. o. évnegyedenként fizetteszenek.

2- or. A hitelezők kényelmére nézve felette jó, ha azok kamataikat nem csak a fővárosban, hanem más tartományi városokban is valamely köz-pénztárból, sőt még a külföldön is bizonyos városokban felvehetik, így p. o. az austriai kötelezvények kamatait Parisban és Londonban is lehet felvenni.

3- or. Csalárdság elkerülése végett nyomtatott kamatnyugtatványok (coupons) behozassanak, ez pedig történhetik, ha minden egyes kötelezvényhez illy nyugtatványok mennyisége bizonyos számú évekre ragasztatik, mindenik nyugtatványra a kötelezvénynek száma, és a nap, mellyen a kamat fizetendő feljegyeztessék, úgy hogy két nyugtatvány soha sem legyen egymással megegyező, a meghatározott időben a hitelező illy nyugtatványt (melly azért szelet, coupon nevezetik) levág, és azt a nélkül, hogy valamit ráírna a kamat felvétele alkalmával a statuspénztárnál beadja, ha pedig az illy nyugtatványok már elfogytak, azoknak a jövő évekre kivántató mennyisége a kötelezvény előmutatása mellett kéretik.

§. 93. *Az eltörlesztési pénztár.*

Az adósság visszafizetése biztosítására igen czélszerű, ha különös eltörlesztési pénztár (Tilgunksfond, sinking fond) alakittatik, ezen eltörlesztési pénztár arra van szánva, hogy abból évenként mind a statusadósságok kamatai fizetteszenek, mind a tőkének is egy része lerovassék, mennél kevésbé előreláthatja a kormány, vájjon háború vagy más váratlan események a statusadósságot nem szaporitandják-e, annál nagyobb kötelessége van béke idejében az adósságok kevesbitéséről gondoskodni, a statusadósság el törlesztésére nézve újabb időben többnyire azon elv elfogadtatott, hogy azon somma, melly évenként a közjövödelmekből felül marad, minekutánna a köz szükségek fedezve vannak, az évenkénti eltörlesztésre fordíttassék, miből következik, hogy ha valamely évben a közjövödelmekből semmi sem maradna fenn, az eltörlesztés megállítandó, mert ha a status az eltör-

lesztés eszközzésére új adósságtevéshez folyamodni kénytelenítettik, az adósságtörlesztés csak káprázttató lesz, illy törlesztési fundus képezéséhez egyéb kedvező körülményekben tán rendkívüli adót is kivetni lehet.

Az adósság könnyebb eltörlesztésére jó szer lehet a fizetendő' kamatok alábbszállítása, de ez a hitelezők jogai csorbítása nélkül csak úgy történhetik, ha ajánlat tétetik, hogy azon hitelező, ki abba meg nem egyez, a tőkét tüss-tént visszakaphatja, hogy pedig ez sikerüljön szükséges

1- ör. Hogy a kormány annyi sommákat készen tartson, mennyi a leszállításba meg nem egyező hitelezők kötelezvényeik visszafizetésére kívántatik.

2- or. Arra jó időpont választassák, t. i. olyan, mellyben a kamatláb áltáljában leszállóit, és a tőkepénzeseknek tőkétjük más jövedelmesebb használatára az alkalmak hiányzanak.

§. 94. *A statusbukás.*

A statusbukás (Staatsbankenrot) akkor áll be, ha a status az adósságait a hitelezőinek jogait megsértő módon megsemmisíti, vagy kevesbíti, illy bukás által a statushitelezők vagyónúkbán nagyon károsodnak, és sokan közülük nyomorba és szegénységbe ejtetnek, tovább a statusnak hitele is hosszabb időre megrongáltatik, annál fogva a bukás csak akkor alkalmazásba vétessék, ha már lehetetlen annak kikerülése, és a kormánynak fizetési tehetetlensége is igen szembetűnő, és elismert, mert akkor a bukásnak következései a statuspapirosok folyamának már hosszabb idő ótai leebsszállása miatt egyszerre nem annyira megrendíttek, mivel már nagy károsodások előre mentek, és ezek többek közt megoszoltak.

§. 95. *Mitől függ a statusnak hitele.*

A statusnak hitele e következőktől függ:

1- ör. A nemzet vagyoni állapotjától, mert mennél nagyobb a nemzetnek vagyonossága, annál több kutforrás létezik, mellyből a kormány jövedelmet húzhat, s tehát az adósságait is kifizetheti.

2- or. A finánczministerium ügyességétől, becsületességétől, és általa követett finánczrendszer helyességétől, ha t. i.

abban rend, takarékoság és pontosság uralkodnak, ha a kamatok rendszeresen fizettetnek, a tőkeeltörlesztési határidők is megtartatnak, és a kormánynak jogosság szeretete esmeretes, a hitel jobban fenntartatik; de ellenben a kormánytól elkövetett jogtalanságok vagy hibák a hitelt is hosszú időre meggyengítik, sőt elenyésztetik, a hitel állapotjára egyébiránt nagy befolyással is bír a már meglevő adósságok mennyisége.

3- or. A status kormányalakjától; zsarnoki uralkodások alatt a kormánynak hitele nincsen, korlátlan monarchiákban is kisebb szokott lenni a hitel, mint olly alkotmányos országokban, mellyekben a nemzet képviselői a statusadósságtévésbe befolyanak, mert fel lehet tenni, hogy a nemzet képviselői csak akkor egyeznek meg az adósságtévésbe, mikor arra igazi szükség vagyon, tovább a nyilvánosság is, mellyel valamelly statusnak financiai ügyek kezeltenek, annak hi telére nagy befolyással lehet.

4- er. Az egész statusépület szilárdságától, hol t. i. az ország külső megtámadások ellen jobban biztosítva vagyon, hol a belső béke és rend nincsen veszélyeztetve, ott a hitel erősebb alapon nyugszik, mint olly országban, mellyet külső ellenség fenyeget, vagy belső szenvedélyes pártok, és meghasonlások szét szaggatnak. *)

§. 96. *Az elidegenítések.*

A domaniáljóságok elidegenítése szorultság esetében a status által ritkán történhetik haszonnal, mivel ha nagyobb mennyiségű jóságok rögtön eladatnak, azoknak jó ároni el kelése nem igen reménylhető, mert a tőkék arra hiányzanak, és azonkívül ilyenkor a vevőknek száma csekély lenni szokott, ugyan azt kell tartani a regalis jövedelmek elidegenítése felől, legfőlebb tehát azon esetben, midőn már a status egészen hitel fogytában szenved, és semmi más segélyszerre nincs kilátása, a domaniáljóságok vagy regalis jogok elidegenítéséhez folyamodni lehet.

*) A statushitel felől írott munkák közt legnagyobb figyelmet érdemel Nebenius német írónak azon czirni munkája: »Der Öfffeittl-tte ezen munka valóban classicensnak neveztetetik.

Toldalék.

A pénzügyi ügyek kezeléséről.

§. 97, *A pénzügyi ügyek kezelésénél megtartandó elvek.*

A pénzügyi ügyek kezelése azon mód, mely szerint a különféle pénzügyi ügyek, különféle pénzügyhivatalok és tisztviselők közt felosztatnak, és azok által végrehajtatnak.

Allegyik a legcélszerűbb pénzügykezelésmód általánosan meghatározni bajos, mert ezen kérdésnek megfejtése igen az egyes ország különféle körülményeitől, a pénzügyel kiterjedésétől és minéműségétől, nem különbben mint a statusnak alkotmányától is függ, azért elméletileg a pénzügyek kezelésére csak kevés főelvet lehet felállítani, ilyenek pedig hogy a pénzügyek kezelése olyan legyen, miszerint benne 1-ör. Rövidség, egység és egyszerűség, és 2-or, világosság és rend uralkodjanak, hogy mind az egész pénzügykezelés, mind annak minden részei könnyen áttekinthessenek.

3-or. Örökös ellenörködés is szükséges a pénzügykezelésben, ez pedig abban áll, hogy minden számadási ügyek többeknek kezeiken keresztül menjenek, hogy tudassák vajjon híven és helyesen vitetett-e a számadás?

Hogy pedig ezen célok eléressenek szükséges, hogy a pénzügyek célszerűen felosztassanak, és pedig

1- ör. A térség szerint, t. i. a statusföldterület nagyobb és kisebb részeire, sőt egyes helyeire nézve különös kezelés felállitassék.

2- or. A tárgyak szerint, t. i. a különféle pénzügyi ügyek egymástól elkülönítessenek úgy p. o. a domaniáljóságok, regáljogok, adó, s a t. egymástól elválasztva kezeltessenek.

Mind a két felosztás a hivatalokban bizonyos fokozatot, és az alsóbb hivataloknak a felsőbbek alatti alárendeltségét szükségessé teszi, hogy a kezelés egyenlő elvek szerint történhessék.

A finanszszolgálatban következő hivatalokat lehet különböztetni:

1- ör. A helybélieket, mellyek egy hivatalosnak bizonyos helyeni jelenlétét kívánják, ide tartoznak az egyes domaniáljóságnak, bányáknak, sóaknáknak, pénzverőházaknak, postáknak, útivámoknak, határvámoknak, a kormányi gyároknak kezelői, nem különben a helybéli adószedők.

2- or. A kerületi finanszhivatalok, mellyeknek a helybéli hivatalok alárendelve vannak.

3- or. A tartományi finanszhivatalok, mellyeknek a kerületi finanszhivatalok alá rendelve vannak és

4- er. A központi finanszhivatal, az az a fő finansziari kormányssék, mellynek a tartományi finanszhivatalok alávetve vannak, és mellynél minden külön finansziari tárgynak külön sectioja legyen, ezen kormányssék pedig a finanszministeriumtól függjön, melly az egész status finanszállapotjának áttekintetét kidolgozza, és a finanszügyekben rendelkezéseket kibocsájt, azért a ministerium tagjainak a finansziari ügyeknek mind elméleti, mind pedig gyakorlati alapos esmeretével birniok kell.

A mi pedig a finanszügyekben előforduló számadás módjait, és a számadások megvizsgálását illeti, erre nézve a számadási tudomány (Buchhaltung-Wissenschaft) a szükséges szabályokat magában foglalja.